

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΖ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1954

ΑΡΙΘ. 148

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΑΣ

Α'.

Οί προσπάθειες για μιὰ φιλοσοφική και κοσμοθεωριακή διερεύνησι τῆς τεχνικῆς ἔχουν ζωὴ ὀλίγων μόνον δεκαετιῶν. Πρὶν ἑκατὸ χρόνια, ἀκόμη και ὁ ὅρος τεχνική δὲν ἦταν σὲ χρῆσι. Οἱ ἄνθρωποι μιλοῦσαν για τὴν ποικιλία τῶν ἐργαλείων και μηχανημάτων, τοὺς διαφόρους τεχνικοὺς κλάδους και τὶς πολύμορφες τεχνικὲς μεθόδους, μὲ μιὰ λέξι για τὶς πολυπληθεῖς ἐκφάνσεις τῆς τεχνικῆς, ὅμως για τὴν τεχνική σὰν μιὰ ἀνώτερη σύνθεσι ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκφάνσεων, σὰν ἓνα ἰδιότυπο παράγοντα και φαινόμενο πολιτιστικὸ δὲν ἐγένετο λόγος. Ἡ φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ δὲν τῆς ἀπέδιδε ἰδιαίτερη σημασία και κατὰ κανόνα τὴν ἀγνοοῦσε. Ἐπρεπε ἡ τεχνική μὲ τὶς συνεχεῖς κατακτήσεις τῆς νὰ ἐπιβάλλη ἐπιτακτικὴ τὴν παρουσία τῆς σὲ κάθε σχεδὸν στιγμὴ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, νὰ δημιουργήσῃ τὶς γνωστὲς δραματικὲς ἐξελίξεις και τελικὰ νὰ συγκλονίσῃ ἀπὸ τὰ θεμέλια τὸν σύγχρονο πολιτισμό, για νὰ στρεφῆ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα και πρὸς αὐτὴ τὴ δύναμι, πού ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη εἶχε μείνει κάπως κρυμμένη μέσα στο ἡμίφωσ τῆς ἱστορίας.

Ἐτσι, κυρίως μετὰ τὸν πρῶτο πόλεμο, ἄρχισαν, σποραδικὲς στὴν ἀρχή, πυκνότερες κατόπιν, οἱ προσπάθειες για τὴν διερεύνησι τῆς βαθύτερης οὐσίας τῆς τεχνικῆς και τῶν σχέσεών τῆς μὲ τοὺς ἄλλους παράγοντες και δυνάμεις πού ἐπηρεάζουν και διαμορφώνουν τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ θέματα «τεχνική και πολιτισμός», «τεχνική και ἄνθρωπος», «φιλοσοφία και τεχνική», ἄρχισαν ν' ἀπασχολοῦν

ὄλο και περισσότερο τοὺς φιλοσόφους, τοὺς διανοουμένους, τοὺς κοινωνιολόγους και κοντὰ σ' αὐτοὺς και τοὺς τεχνικοὺς ἐκείνους, πού ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἀποκτήσουν μιὰ σαφέστερη ἰδέα για τὸ νόημα τῆς δραστηριότητός των.

Βέβαια, λίγες δεκαετίες δὲν ἤρκεσαν για νὰ προαχθῆ ὅσο θὰ ἔπρεπε ἡ ἔρευνα και για νὰ κατασταλάξουν οἱ ἀπόψεις τόσο ὥστε νὰ μπορούμε νὰ μιλήσουμε για μιὰ ἐξάντλησι τοῦ θέματος σὲ βάθος και πλάτος. Ὅμως, παρ' ὄλην τὴν ποικιλία τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων γνωμῶν ἔχει σημειωθῆ γύρω ἀπὸ τὸ ὄλο ζήτημα κάποια πρόοδος, πού μιὰ ἀμυδρὴ ἰδέα τῆς θὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε παρακάτω.

Ἡ πιὸ διαδεδομένη, ἂς ποῦμε, ἐξημνεῖα τῆς τεχνικῆς εἶναι ἐκείνη πού διατυπώνει ὁ Spranger στο βιβλίον του *Lebensformen*. Θέλοντας νὰ ἀναλύσῃ τὶς διαφορὲς μορφὲς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος πού θεμελιώνουν τὶς πολύμορφες ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ Spranger ἐξετάζει ἰδεατοὺς ἀντιπροσωπευτικοὺς τύπους ἀνθρώπων πού ὁ καθένας τοὺς ἐνσαρκώνει μιὰ τέτοια θεμελιώδη τάσι. Ἐτσι, διακρίνει τὸν θρησκευτικὸ ἄνθρωπο, τὸν θεωρητικὸ πού ἔχει κίνητρο τὴν ἀντικειμενικὴ γνῶσι, τὸν κοινωνικὸ μὲ κίνητρο τὴν ὑπηρεσία τῶν ἄλλων, τὸν οικονομικὸ πού τὸ κίνητρό του εἶναι καθαρὰ ὀφελμιστικὸ και δυὸ τρεῖς ἄλλους ἀκόμη. Ὅμως, μάταια θὰ ψάξῃ κανεὶς για νὰ βρῆ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς τύπους τοῦ Spranger τὸν τεχνικὸ ἄνθρωπο. Καὶ τοῦτο γιατί κατὰ τὴν ἀντίληψί του, ἡ τεχνική δὲν εἶναι ἀξία μὲ ἰδιαίτερη ὄντοτητα. Εἶναι ἓνα ἀ-

πλὸ σύνολο μέσων καταλλήλων γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἕνας ὁποιοσδήποτε προκαθορισμένος σκοπός. Καὶ μάλιστα σκοπὸς πού δὲν βγαίνει, δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύσιν τῆς τεχνικῆς, ἀλλὰ τῆς ἐπιβάλλεται ἀπ' ἔξω. Ὁ τεχνικός, ἐφ' ὅσον παραμένει καθαρὰ τεχνικός, δὲν ρωτᾷ γιὰ τὴν ἀξία ἢ τὴν ἀπαξία τῶν σκοπῶν γιὰ τοὺς ὁποίους δημιουργεῖ τὰ μέσα. Βάζει ὡς προϋπόθεσι ὅτι αὐτὴ ἡ κρίσις, ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀξία, ἀναπτύσσεται ἐπάνω σὲ ἄλλο ἔδαφος. Κατ' ἀντίθεσι πρὸς τοὺς ἄλλους τύπους ὁ ἀληθινὸς τεχνικός δὲν θέτει ποτὲ ζήτημα σκοπῶν, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον γιὰ τὴν σίγουρη καὶ πετυχημένη ἐκλογὴ τῶν μέσων πού θὰ χρησιμοποίησῃ.

Εἶναι ὅμως ἀρὰ γε ἡ τεχνικὴ, αὐτὸ τὸ ἀχρωμάτιστο καὶ οὐδέτερο σύνολον μέσων ὅπως τὴν θέλει ὁ Spranger; Ὁ τεχνικός εἶναι μονάχα ἀπλὸς ἐκτελεστής, χωρὶς καμμιά ἰδιαίτερη πνευματικὴ ὄντοτητα; Μποροῦμε νὰ εἰπούμε ὅτι ἐξαντλοῦμε τελείως σὲ βάθος τὴν ἔννοια τῆς τεχνικῆς μὲ τὸ νὰ λέμε ὅτι ἔχομε ἐδῶ μπροστά μας ἕνα οὐδέτερο σύνολο μέσων χωρὶς βαθύτερη ἐνότητα, χωρὶς γενικωτέρους ἐνιαίους σκοπούς; Καὶ δὲν πρόκειται ἀρὰ γε σὸ σημεῖο αὐτὸ γιὰ μιὰ βασικὴ σύγχυσι ὄρων πού μπερδεύει τὸ ἐκτελεστικὸ μέρος τῆς ὁποιασδήποτε ἐκφάνσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς (πού συνήθως τὸ ὀνομάζομεν κατ' ἐπέκτασι τὸ τεχνικὸ μέρος γιὰ νὰ τὸ διαστείλωμε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἐμπνεύσεως) μὲ τὴν πραγματικὴν τεχνικὴν πού εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς διαφορητικόν; Πραγματικὰ μὲ μιὰ τέτοια οὐδέτερη ὀρολογία, μποροῦμε νὰ μιλήσομε καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ πιανίστα, γιὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ ταχυδακτυλοουργοῦ, γιὰ τὴν τεχνικὴν τῆς προσευχῆς καὶ τὴν τεχνικὴν τοῦ ἐγκλήματος. Ὅμως αὐτὴ ἡ τεχνικὴ δὲν συμπίπτει καθόλου μὲ τὴν καθ' αὐτὸν τεχνικὴν, ἐκεῖνὴν πού δημιουργοῦν οἱ κοσμοϊστορικὲς ἐφευρέσεις, μὲ τὴν δύναμι πού ἄλλαξε τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου καὶ τόσο ἐπηρεάζει τὴν σύγχρονην ἱστορίαν. Πρόκειται γιὰ μιὰ μεταφορὰ ὄρου ἀπὸ ἕνα τομέα σὲ ἕναν ἄλλο, γιὰ μιὰ γενίκευσι, ὅπως ἀκριβῶς μιλάμε γιὰ οἰκονομία δυνάμεων, γιὰ οἰκονομία χρόνου, γιὰ οἰκονο-

μία φαιῶς οὐσίας, χωρὶς βέβαια μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ ἐκφράζομε κάτι πού νὰ ἔχη ἄμεση σχέσι μὲ τὴν συγκεκριμένη ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ πού λέγεται οἰκονομία. Μὲ μιὰ τέτοια τοποθέτησι μποροῦμε νὰ μιλήσομε καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴν τῆς τεχνικῆς. Γιατί καὶ ἡ τεχνικὴ, ἡ Realtechnik, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Schröter⁽¹⁾, ἔχει καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτελεστικόν, τεχνικὸ μέρος τῆς κατ' ἀντίθεσι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐμπνεύσεως, πού ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς.

Αὐτὴ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀτελείας πού χαρακτηρίζει τὴν ἀποψιν τοῦ Spranger, γενικὴ σχεδὸν σήμερα, ὠδήγησε σὲ ἄλλες προσπάθειες γιὰ ἕνα ἀκριβέστερο καθορισμὸ τῆς οὐσίας τῆς τεχνικῆς. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰς ὡς πιὸ ἀτυχεῖς θεωροῦνται ὅσες ξεκινοῦν ἀπὸ μιὰ γενικώτερη ὑλιστικὴ ἢ νατουραλιστικὴ θεώρησι τῆς ζωῆς. Τέτοια ἡ ἀποψιν τοῦ Kapp πού βλέπει τὴν τεχνικὴν ὡς παράγωγον τῆς φύσεως. Ἡ φύσις, λέγει, δημιουργεῖ τὶς τεχνικὰς μορφὰς καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ τὶς μιμῆται. Αὐτὸ εἶναι βέβαια ἀληθινόν, ἀλλὰ ὡς ἕνα σημεῖο μόνον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ φύσις εἶναι πλουσία σὲ τεχνικὰς μορφὰς καὶ μάλιστα πλουσιώτερη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ἰδιαίτερα ἡ ἐνόργανος φύσις ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μηχανισμούς τῶσον πολυπλόκους, ὥστε ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὄχι νὰ τοὺς ἀναπαραγάγῃ, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ τοὺς καταλάβῃ δὲν μπορεῖ στὴν πολυπλοκὴ καὶ ἐξαιρετικὰ λεπτὴ διάρθρωσί των. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀληθινὴ τεχνικὴ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Reuleaux, δὲν ἀρχίζει παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν ὥρα ὅπου ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ μιμῆται τὴν φύσιν καὶ δημιουργεῖ καινούργιες, δικῆς του συνθετικῆς μορφῆς. Εἶναι προφανές ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νατουραλιστικὴ ἀποψιν παραβλέπει τὸν ἀφρομοιωτικὸν καὶ δημιουργικὸν ὀρόλον τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πού τὸν θεωρεῖ ἀσημαντὸ μπροστά στὴν φύσιν καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ ὑλικοῦ περιβάλλοντος.

*

* Ἄν καὶ δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰ τέτοια να-

(1) M. Schröter: Philosophie der Technik σελ. 10.

τουραλιστικὴ ἀντιμετώπισι τοῦ κόσμου, ἢ ἄποψις ὅτι ἡ τεχνικὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπλὴ ἐφαρμογὴ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, δὲν πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ θεωρηθῆ ἱκανοποιητικὴ. Βέβαια μπορεῖ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ τεχνικὴ νὰ φαίνεται ὡς τέτοια, ἀπλὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεωρητικῶν δεδομένων. Ὅμως στὸ βάθος, ἄλλη ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις τῆς τεχνικῆς καὶ ἄλλη ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ θετικὸς ἐπιστήμων, μελετᾷ τὸν φυσικὸν κόσμον ὅπως εἶναι. Σκοπὸς του εἶναι νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθειαν, σχετικὰ μὲ τὴν βαθύτερη διάρθρωσι τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ διατυπώσῃ τοὺς νόμους πού τὸν διέπουν. Ἀντίθετα ὁ τεχνικός, δὲν ἀποβλέπει τόσο στὸ νὰ γνωρίσῃ τὸν φυσικὸν κόσμον, ὅσο στὸ νὰ τὸν μετασχηματίσῃ. Ὁ ἐφευρέτης δὲν ἀγωνίζεται γιὰ ν' ἀνακαλύψῃ κάτι πού ὑπάρχει, ὅσο βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν νὰ ἐκμεταλλευθῆ μιὰ καινούργια κρυμμένη δυνατότητα πρὸς τὴν ὁλοίαν τὸν ὁδηγεῖ ἡ διαίσθησις του καὶ πού θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀσκήσῃ μιάν ἐπίδρασι πάνω στὸν κόσμον τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων. Ἡ ἐπιστῆμη πηγάζει ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἀντικειμενικὴ γνῶσι. Ἡ τεχνικὴ ἀπὸ τὸν πόθον του νὰ διαμορφώσῃ καὶ νὰ διαπλάσῃ σὲ καινούργιες μορφὰς τὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ στὴν προσπάθειαν τοῦ τεχνικοῦ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμην ὅπου κυριαρχεῖ κυρίως ἡ δύναμις τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς συλλήψεως ὑφισταμένων ἀναλογιῶν καὶ σχέσεων, παίζουσι κύριον ρόλον ἡ διαίσθησις καὶ ἡ δημιουργικὴ φαντασία, ἡ διαμορφωτικὴ καὶ κατασκευαστικὴ ἱκανότης. Καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἡ τεχνικὴ δὲν ἔρχεται σὲ τόσο μεγάλη ἀντίθεσι μὲ τὴν ἄλλη ἐκείνη ἀξία πού λέγεται τέχνη, ὅσο νομίζουσι μερικοί. Μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε, πὼς ἀπὸ μιάν ἄποψιν, βρίσκειται πλησιέστερα πρὸς αὐτὴν παρὰ πρὸς τὴν ἐπιστῆμην⁽²⁾. Βέβαια, ἡ τεχνικὴ δημιουργία δὲν εἶναι τόσο πνευματικὴ, ὑποκειμενικὴ καὶ ἐλεύθερη

ὅσο ἡ καλλιτεχνικὴ. Περιορίζεται καὶ διέπεται περισσότερο ἀπὸ νόμους ἐξωτερικούς, ἀντικειμενικούς. Τὸ τεχνικὸ δημιούργημα ἐνσαρκώνει τὴν ἀντικειμενικὴ νομοτέλεια τῆς φύσεως. Ὁ τεχνικός κυριαρχεῖ ἐπάνω στὴ φύσιν ὑποτασσόμενος στοὺς φυσικοὺς νόμους. Γι' αὐτὸ πρέπει βέβαια νὰ τοὺς ξέρῃ. Ὅμως αὐτὴ ἡ γνῶσις, δὲν εἶναι τὸ πρωτεύον στὴ δημιουργία του. Ἡ γνῶσις αὐτὴ τοῦ εἶναι μέσον καὶ ὄχι σκοπός. Ὅπως ἀκριβῶς στὴ μουσικὴ δημιουργία τὸ πρωτεύον δὲν εἶναι τόσο ἡ γνῶσις τῶν νόμων τῆς ἁρμονίας, ὅσο ἡ δημιουργικὴ ἔμπνευσις καὶ δύναμις πού αὐτοὺς τοὺς νόμους θὰ τοὺς ἐνσωματώσῃ στὸ μουσικὸ δημιούργημα. Ὁρθῶς λοιπὸν παρατηρεῖ ὁ R. Plank ὅτι ἡ τεχνικὴ δὲν εἶναι ἐφηρμοσμένη φυσικὴ ἐπιστῆμη, ὅπως καὶ ἡ μουσικὴ δὲν εἶναι ἐφηρμοσμένη ἀκουστικὴ.

Οἱ παραπάνω ἀπόψεις ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς. Πολλοὶ ἐφευρέται ἐπέτυχαν μεγάλας πραγματοποιήσεις, ἐνῶ εἶχαν μιὰ πολὺ γενικὴ καὶ ὄχι καὶ τόσο σαφῆ γνῶσιν τῶν δεδομένων τῆς ἐπιστῆμης. Ὁ Solvay πού παρήγαγε βιομηχανικῶς τὴν σόδα δὲν εἶχε ἰδέαν ἀπὸ χημείαν, ὅπως καὶ ὁ Krupp πού παρήγαγε τὸν χυτοχάλυβαν ἀπὸ μεταλλουργία⁽³⁾. Γιὰ πλείστες ἐφευρέσεις, ἰσχύουσι τὰ λόγια πού ὁ W. Rankine, διάσημος θερμοδυναμικός τοῦ προηγούμενου αἰῶνος, εἶπε γιὰ τὴν ἀτάμαξα μιλώντας στὰ ἀποκαλυπτήρια ἐνὸς ἀγάλματος τοῦ Στήβενσον. «Ἡ σοφία δὲν ἔλαβε κανένα μέρος στὴν ἐφευρέσει της. Κανένας μαθηματικὸς τύπος δὲν ἀνεπτύχθη καὶ καμιὰ ἐξίσωσις δὲν ἐλύθη γιὰ νὰ ἔλθῃ στὸ φῶς ἡ μεγαλύτερη τεχνικὴ δημιουργία τῆς ἐποχῆς μας»⁽⁴⁾. Ἀκόμη μεγαλύτερες ἐφευρέσεις ἐπραγματοποιήθηκαν ὄχι μόνο παρὰ τὴν ἀτελῆ γνῶσιν τῶν θεωρητικῶν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ σὲ πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς αὐτά. Ἐξέχοντες ἐκπρόσωποι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν μὲ βάσι

(2) Καλλιτεχνικὴ φύσις καὶ ιδιοσυγκρασία χαρακτηρίζουσι πολλοὺς μεγάλους ἐφευρέτας καὶ τεχνικοὺς δημιουργούς.

(3) I. Mumford: Technique et civilisation, σελ. 178.

(4) Ἀναφέρεται εἰς Max Weber: Aus dem Reich der Technik. Τόμος II σελ. 162.

ἀναλυτικούς μαθηματικούς ὑπολογισμούς εἶχαν ἀποδείξει τὸ ἀδύνατο τῆς πτήσεως σωμάτων βαρυτέρων ἀπὸ τὸν ἀέρα, ὅταν τὸ πρῶτο ἀεροπλάνο ἐπετοῦσε μὲ ὄλην του τὴν ἄνεσι⁽⁵⁾.

Ἡ θεωρητικὴ γνῶσις ἐμφανίζεται κυρίως σὰν κέντρισμα καὶ σὰν μέσο γιὰ τὸν ἕκ τῶν ὑστέρων ἔλεγχο τῆς τεχνικῆς πραγματοποιήσεως. Ἡ ἐπιστημονικὴ διερεύνησις ἔρχεται νὰ συνειδητοποιήσῃ καὶ νὰ ἀξιοποιήσῃ εὐρύτερα ἐκεῖνο πού συνέλαβε τὸ κατασκευαστικὸ δαιμόνιο⁽⁶⁾.

Ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν βέβαια, ὅτι ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ ἐπιστῆμη δὲν ἔχουν στενότερες σχέσεις, πού ἐπηρεάζουν ἀμοιβαία τὴν παράλληλην ἐξέλιξίν των. Κάποτε συνδέονται τόσο στενά ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, πού δὲν μπορείς νὰ ξεχωρίσῃς πού τελιώνει ἡ ἐπιστῆμη καὶ πού ἀρχίζει ἡ τεχνικὴ. Ἀνεπτυγμένη ἐπιστῆμη σημαίνει καὶ ἀνεπτυγμένη τεχνικὴ. Δὲν μπορείς νὰ μὴ δεχθῆς ὅτι ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς στὸν αἰῶνα μας, δὲν ὀφείλεται στὴν ἀντίστοιχο προόδο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ὅτι ἡ τεραστία τῆς δυναμικότητος δὲν ἀνεπτύχθη παρὰ μόνον ὅταν τὰ ἐδάφη τῆς ἀρδεύθηκαν ἀπὸ τὸν πλατὺ ποταμὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἐνας τεράστιος κλάδος τῆς συγχρόνου τεχνικῆς, ἡ βιομηχανικὴ χημεία, δὲν θὰ εἶχε πάρει βέβαια τέτοια ἐπέκτασι, ἂν δὲν εἶχαν προηγηθῆ οἱ κατακτήσεις τῆς χημείας. Κι' αὐτὴ τὴ στιγμή ἡ διείσδυσις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέσα στὸν κόσμον τοῦ ἀτόμου τῆς ὕλης ἀνοίγει στὴν τεχνικὴ τὸ δρόμον

(5) D. Brinkmann: Mensch und Technik σελ. 77 κ. ε.

(6) P. Devaux: Prophètes et inventeurs εἰς Avenir de la Science σελ. 193. Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν ἐξῆς ἱστορίαν σχετικὰ μὲ τὸν ἐφευρέτη τῆς δυναμομηχανῆς Z. Gramme. Στὴν ἐκθεσὶ τοῦ 1881 ὁ φυσικὸς Fröelich ἔκανε μιὰ σοφὴ διάλεξι γιὰ τὴν δυναμομηχανή. Ὁ Gramme πού παρίστατο, εἶχε φαίνεται ἐλαφρῶς κοιμηθῆ. Ὅταν κάποια στιγμή ἐξύπνησε, ἀντιρροῦντας μὲ τρόμον τὸν μαυροπίνακα κατάμεστο ἀπὸ δλοκληρώματα καὶ ἐξισώσεις, εἶπε στὸν παρακαθήμενόν του H. Fontaine, ἐπίσης ἐφευρέτη. «Ἄ! δόκτωρ, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ σοσιζώμαι μὲ ὅλες αὐτὰς τὰς κρεμάστρας δὲν θὰ μπορούσα ποτὲ νὰ ἐφεύρω τὴ μηχανή μου!»

γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς πού θὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῶς τὴν τρίτην καὶ σπουδαιότερη φάσιν τῆς τεχνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὅμως αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς δὲν ἔρχεται ποτὲ σὰν ἀπλό μηχανικὸ ἀποτέλεσμα τῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ τελευταῖες θὰ ἔμεναν ἀχρησιμοποίητες ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ εἰδικὴ ἔκφανσις τῆς κατασκευαστικῆς ἱκανότητος. Ἄλλωστε, συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετο. Τεχνικὲς δηλαδὴ πραγματοποιήσεις νὰ δύνουν καινούργια ὄπλα στὴν πειραματικὴ ἔρευνα. Χωρὶς τὸν σύγχρονον τεχνικὸ ἐξοπλισμὸν ἡ ἔρευνα τοῦ ἀτομοῦ κόσμου θὰ ἦταν ἀδύνατη. Καὶ ἀκόμα ὑπῆρξαν περιπτώσεις πού ἡ τεχνικὴ ἀνοίξε τὸ δρόμον καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν θεωρητικὴν ἔρευνα. Κλασσικὸ παράδειγμα, καὶ πάλι ἡ ἐφευρέσις τῆς ἀτμομηχανῆς πού ἔδωσε στὸν Carnot λαβὴν γιὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ δευτέρου ἀξιώματος τῆς θερμοδυναμικῆς.

★

Μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ πρέπει ἡ τεχνικὴ νὰ διακριθῆ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πολιτιστικὴν ἀξίαν πού λέγεται οἰκονομία. Ἡ τεχνικὴ δημιουργία στὴν πηγὴ τῆς, πού μένει πάντοτε ἡ ἐφευρέσις, δὲν προσδιορίζεται ποτὲ ἀπὸ οἰκονομικοὺς σκοποὺς. Τὰ διάφορα δῆθεν ἱστορικὰ ἐπιχειρήματα πού προβάλλονται σὰν μαρτυρίες γιὰ τὸν οἰκονομικὸ χαρακτῆρα τῆς τεχνικῆς, γράφει ὁ καθηγητὴς Brinkmann δὲν ἀντέχουν στὴν κριτικὴ. Ἀντίθετα ἡ ἱστορία τῆς τεχνικῆς προόδου μαρτυρεῖ ὅτι ἡ οἰκονομία μὲ τὴν ἔννοια τοῦ κέρδους καὶ τῆς εὐμαρείας, σπάνια ἔδωσε τὴν ὄθησιν γιὰ μεγάλες τεχνικὲς πραγματοποιήσεις. Οἱ ψυχικὲς λειτουργίαι ἀπὸ τὰς ὁποῖες ξεκινοῦν οἱ ἐφευρέσεις εἶναι πολὺ πολυπλοκότερες ὥστε νὰ ἐξηγοῦνται μὲ τρόπο τόσο τειρομένο ὅσο ἡ οἰκονομικὴ ἐξηγησις⁽⁷⁾. Ἡ ἐφευρετικὴ ἰδέα δὲν γεννιέται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάγκη. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐφευρέτες δὲν ἐξεκίνησε μὲ ὠφελμιστικὰ κίνητρα. Ἡ ἐφευρετικὴ διάνοια ἀγωνίζεται νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν σὺλληψίν τῆς ἀδιαφορῶντας γιὰ τὸ ἂν τὸ δημιούργημα

(7) D. Brinkmann, μν. ἔργον σελ. 86.

πού θὰ προκύψῃ θὰ εἶναι οικονομικῶς ἐκμεταλλεύσιμο ἢ ὄχι⁽⁸⁾. Καὶ ἀκόμη περισσότερο ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ ἂν τὰ μέσα πού θὰ χρησιμοποιήσῃ θὰ εἶναι σύμφωνα ἢ ὄχι πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τῆς οἰκονομίας. Ἄν κάποια οικονομικὴ πλευρὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν ἐφευρέτη, ἔτσι ὥστε νὰ τὸν ἀπασχολῇ —κι' αὐτὸ πάντα κατὰ δεύτερον λόγον— αὐτὴ εἶναι ἡ τεχνικὴ ἀπόδοσις τῆς μηχανῆς, δηλαδὴ ὁ λόγος τῆς ἐνεργείας πού αὐτὴ θὰ δαπανήσῃ πρὸς ἐκείνην πού θὰ κατορθώσῃ νὰ μετατρέψῃ σὲ μηχανικὸ ἔργο. Ὅμως ἡ οἰκονομία αὐτὴ εἶναι οἰκονομία φυσικῶν δυνάμεων, ἐνεργείας καὶ ὄχι χρήματος.

Βέβαια θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ ποῦμε ὅτι μέσα στὴ ζωὴ ἡ τεχνικὴ δὲν ὑπηρετεῖ οἰκονομικοὺς σκοποὺς. Στὸ πρακτικὸ πεδίῳ ὁ τεχνικὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὸν οικονομικὸ παράγοντα καὶ προσπαθεῖ νὰ κατασκευάσῃ ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του τὰ οικονομικὰ δεδομένα. Τὸ τεχνικὸ δημιούργημα δὲν εἶναι κἀτι τὸ αὐθύπαρκο. Ἡ ἐπιβίωσίς του ἐξαρτᾶται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν οικονομικὴν του σκοπιμότητα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἐφευρέσεις σημαντικῆς δὲν ἐχρησιμοποιήθηκαν ἂν καὶ θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὸν ἄνθρωπο. Ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν μᾶς λένε τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν βαθύτερη οὐσίαν τῆς τεχνικῆς καὶ ἀφοροῦν ἀπλῶς τὶς σχέσεις της μὲ τὶς ἄλλες ἀξίες τῆς ζωῆς. Σχέσεις πού ἐπιβάλλονται ἀπὸ περιστάσεις ἐξωτερικῆς καὶ πού δὲν μπορούν νὰ ἐρμηνευθοῦν μονόπλευρα, γιὰτὶ στὴν πρᾶξι μπορούν νὰ πάρουν μιὰ μεγάλ-

λη ποικιλία μορφῶν ἢ καὶ νὰ ἀνατραποῦν ὀλοκληρωτικά. Ὁ πόλεμος εἶναι χαρακτηριστικὸ παράδειγμα μιᾶς τέτοιας ἀνατροπῆς καὶ ἐνὸς πλήρους προβαδίσματος τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τὴν οἰκονομία, ἔστω καὶ ἂν στὴν περίπτωσιν αὐτὴ καὶ οἱ δύο ὑπηρετοῦν τὴν καταστροφή. Ἄλλὰ καὶ στὴν ὀμαλὴ περίοδον τῆς εἰρήνης, δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψωμε τὸ γεγονός ὅτι ἀκόμη καὶ ὅταν βγῆκε ἀπὸ τὴν διάνοιαν τοῦ δημιουργοῦ του, σὰν τὴν Παλλάδα ἀπὸ τὸ κεφάλιν τοῦ Διός, τὸ τεχνικὸ δημιούργημα δὲν μπαίνει πάντα στὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς οικονομικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ ἔχει πάρα πολλὰς φορὰς τὴν ἰκανότητα νὰ δημιουργῇ αὐτὸ τὴν οικονομικὴν ἀνάγκην. Ἀσφαλῶς ὁ κόσμος θὰ μπορούσε νὰ ζῆσιν χωρὶς τὴν τηλεόρασιν καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλης ἐφευρέσεις πού δὲν ἐξυπηρετοῦν καμμιά οἰκονομία⁽⁹⁾. Εἶναι γεγονός ὀλοφάνερο ὅτι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ἐγέννησε τεράστια οικονομικὰ ρεύματα πού δὲν ὑπῆρχαν προηγουμένως καὶ συνετέλεσε πολὺν στὴν ἐνίσχυσιν τῆς θεωρίας γιὰ τὸ δῆθεν ἀπεριόριστον τῶν οικονομικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς παρατηρήσωμε ἀκόμη ὅτι ἡ σχέση τῆς τεχνικῆς μὲ τὴν οἰκονομίαν ἔχει χαρακτῆρα ἀντιθετικόν. Ὁ συνδυασμὸς τεχνικῆς καὶ οἰκονομίας εἶναι δυσεύρετος. Ἡ τεχνικὴ ἀπαιτήσεις εἶναι πάντοτε εἰς βάρος τῆς οἰκονομίας καὶ ὅπου ἡ οἰκονομικὴ ἀποψὶς ὑπερισχύει ἐκεῖ ἔχομε τὸ ψεύτισμα τοῦ τεχνικοῦ προϊόντος.

Πρέπει ὅμως νὰ συνεχίσωμε τὴν ἔρευνά μας σ' ἕνα δεύτερον ἄρθρον.

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

(8) Τὸ ἀεροπλάνο δὲν ἐγεννήθηκε ἀπὸ καμμιά οικονομικὴ τάσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὸν αἰῶνα καὶ ἀκατανίκητον πόθον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑποτάξῃ τὴν τρίτην διάστασιν. Αὐτὴ ἡ ἐφεύρεσις μόνον τὰ τελευταία χρόνια μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς βρῆκε μιὰν οἰκονομικὴν δικαίωσιν.

(9) Βλ. καὶ E. Heidebroek: Das Weltbild der Technik εἰς Weltbild der Naturwissenschaften σελ. 125

ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΣ

Α'.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι(*).

Ἡ σοφία κατὰ τοὺς Σωκρατικούς περιέχει τὴν ἀρετὴν καὶ ἡ ἀρετὴ τὴν σοφίαν. Καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἁρμονία τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν σοφὸν ὁ Πλάτων ὀνομάζει μουσικόν, δηλαδὴ ἑναρμόνιον. Εἰς τοὺς «Νόμους» του ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας «τὴν μεγίστην σοφίαν» ἐξαγγέλλει ὡς «τὴν καλλίστην καὶ μεγίστην τῶν συμφωνιῶν». Εἰς τὸν «Λάχητα» ὁμιλεῖ ὁ Πλάτων περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅστις συνδιαλέγεται περὶ ἀρετῆς, καὶ τοῦ ὁποίου οἱ λόγοι ἀνταποκρίνονται πρὸς ἀνάλογον κατάστασιν τῆς ψυχῆς, πρὸς χρηστὸν χαρακτῆρα. Καὶ χαρακτηρίζει τοῦτον ὁ Πλάτων μουσικόν, τονίζοντα «καλλίστην ἁρμονίαν». Καὶ ἡ ἁρμονία αὕτη—λέγει ὁ Πλάτων—εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ἁρμονία.

Τὴν Ἑλληνικὴν αὕτην ἁρμονίαν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς εὐρίσκομεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν ἐνιαίαν ψυχὴν των. Διότι ἦσαν μία ψυχὴ εἰς τρία σώματα οἱ μεγάλοι αὐτοὶ μυσταγωγοὶ τοῦ ἐνδόξου τετάρτου χριστιανικοῦ αἰῶνος. Ἡ ἁρμονικὴ ἐνότης δὲν ὑπῆρχε μόνον εἰς τὸν καθένα χωριστά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τάσεις καὶ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀντιλήψεις καὶ τῶν τριῶν μαζί. Μουσικοὶ κατὰ τὴν Πλατωνικὴν ἔννοιαν ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσορρήμων ἐβάπτισαν καὶ ἐτόνωσαν τὴν ἐσωτερικὴν των ὑπαρξιν εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ εἰς τὸν πενταπόταμον τῶν Εὐαγγελικῶν ἰδανικῶν. Ἐκκλησιαστικὴ εὐφυΐα, βαθύτης, μόρφωσης ἀρτία φιλολογικῆ, θεολογικῆ, ἐπι-

στημονικῆ, ὑγιῆς ρητορεία, χρηστότης, γνησία εὐσέβεια, ὀλόψυχος ἀφοσίωσις εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολήν, ἀγάπη ἀληθινὰ Παυλιανὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, αὐταπαρνησια ἐνώπιον τοῦ πάσχοντος, ἰδοὺ οἱ ἁρμονικοὶ φθόγγοι ποῦ συνθέτουν τὴν κατὰ Πλάτωνα «καλλίστην καὶ μεγίστην τῶν συμφωνιῶν», τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν, πλέον, συμφωνίαν. Ἔθεσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι κέντρον τοῦ ἰδεώδους των, τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ἰδεώδους, τὴν ἀγάπην, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος πρῶτος ὁ Ἰησοῦς ὠλοκλήρωσε. Καὶ ἐπλαισίωσαν τὸ κέντρον αὐτὸ μὲ ὄλον τὸν στολισμὸν καὶ ὄλην τὴν περιβολὴν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, τῆς ὁποίας ἐκεῖνοι ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι μέγιστοι τυρσοί. Καί, συγχρόνως, ἀνοίγουν τὴν αὐλαίαν ἐνὸς νέου κόσμου.

Ἄν ἡ λογιότης των καὶ ἡ ἀπολογητικὴ των δύναμις ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ εὐσέβεια καὶ οἱ ἀγῶνές των δὲν γνωρίζουν ὄριον,—ὄριον ἐπίσης δὲν γνωρίζει ὁ ἀγὼν των ὑπὲρ τῶν πασχόντων, ἡ τεραστία πράγματι φιλανθρωπικὴ των δρᾶσις καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ των σπουδῆ πρὸς λείανσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Προκειμένου, λόγου χάριν, περὶ τῆς ιδιοκτησίας, διακηρύττουν ἀπὸ συμφώνου καὶ οἱ τρεῖς, ὅτι, ὡσάκις αὕτη δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀρπαγῆν ἢ ἁμαρτίαν, ὅταν δηλαδὴ ἡ προέλευσίς της εἶναι καθαρὰ, τότε καὶ μόνον εἶναι θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς δεκτὴ. Καὶ πρέπει νὰ θεωροῦμεν τὴν ιδιοκτησίαν δῶρον ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡμεῖς ἔχομεν μόνον δικαίωμα χρήσεως, εἴμεθα ἀπλοὶ διαχειρισταὶ καὶ τίποτε ἄλλο, διότι «πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν Φώτων». Κακὸν λοιπὸν κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας δὲν εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ιδιοκτησία, ἀλλὰ ἡ κακὴ τῆς προέλευσις καὶ ἡ κακὴ διαχείρισις. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναγνωρίζουν οἱ Τρεῖς Ἱ-

(1) Ραδιοφωνικὴ ὁμιλία γενομένη τὴν 30ῆν Ἰανουαρίου 1954.

ερόχαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸ δικαίωμα ἰδίας περιουσίας, ἢ ὁποία θὰ διατίθεται εἰς τὴν περιθάλψιν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πασχόντων, διὸ καὶ ἐλέγετο «περιουσία τῶν πτωχῶν».

Ἄλλ' ἂν καταφέρωνται ἐναντίον τῶν κακῶν πλουσίων οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι συμπαραστάται οἰουδήποτε πτωχοῦ. «Δὲν εἶναι πτωχός—λέγει ὁ Χρυσόστομος—ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε. Πτωχός εἶναι ὅποιος ἐπιθυμῆι πολλά. Δὲν εἶναι πλούσιος ὅποιος ἔχει πολλά, ἀλλ' ἐκεῖνος πού τίποτε δὲν ἔχει ἀνάγκην». Δομύτατα ἐπίσης ὁμιλοῦν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ κατὰ παντός κέρδους μὴ συμβιβαζόμενον μὲ τὸν ἠθικὸν νόμον: «Ὅταν ἀπὸ κακῆν πράξιν κερδήσῃς, νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι ἔχεις ἀρραβωνισθῆ τὴν δυστυχίαν»,—λέγει ὁ Βασίλειος.

Ὡς τὸ ἄριστον καὶ κυρίως θεμιτὸν μέσον πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ ἀπόκτησιν περιουσίας θεωροῦν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι τὴν ἐργασίαν. Καὶ ἄριστην χρῆσιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν συνιστοῦν τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν σπάταλον, τὴν χωρὶς φειδῶ ἀγαθοεργίαν. «Τὰ χρήματα εἶναι καλά, ἐὰν μὲ αὐτὰ παύῃς τὴν πενίαν τοῦ πλησίον σου»,—εἶπεν ὁ Χρυσόστομος. Συνιστῶντες ὁμῶς τὴν ἀπεριόριστον ἀγαθοεργίαν καὶ σθηλιτεύοντες μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν πολυτέλειαν, δὲν ζητοῦν ἀπὸ τὸν ἔχοντα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Δικαίως λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος ἐτίμησαν τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας. Ὁ βίος τῶν ὑπῆρξεν ἀγιώτατος, ἡ σοφία τῶν ἔκτακτος, οἱ ἀγῶνές τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐνότητος αὐτῆς ἐναντίον τῶν αἰρέσεων μέγιστοι, ἡ λάμψις τῆς ρητορείας τῶν ἔξοχος, καὶ ἀνυπερβλήτων—χωρὶς ὑπερβολὴν—τὸ θάρρος τῶν εἰς τοὺς κινδύνους. Εἶναι ἀναντιρρήτως τῶν κορυφαίων Πατέρων οἱ κορυφαῖοι.

Δικαίως ἀνέκαθεν, ἀπὸ τοῦ ἰα' αἰῶνος ὅτε ὤρισθη ὁ κοινὸς τὸν ἑορτασμός, ἐθεωρήθη ἡ ἑορτὴ τῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων ἑορτὴ, ἐθεωρήθη ἡ ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Διότι οἱ τρεῖς αὐτοὶ Πατέρες ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους συνεδύσαν ἀρμονικῶς τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν μὲ τὸν Χριστι-

ανισμόν, τὴν θύραθεν παιδείαν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, τὰ γράμματα μὲ τὴν θρησκείαν.

Τὸν σωτήριον τοῦτον συνδυασμὸν βλέπομεν ἔκτοτε εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλας τοὺς τὰς περιπετειάς. Διότι πάντοτε τὸ Ἔθνος μας ἐτίμησε καὶ τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν σοφίαν, ἀντιλαμβανόμενον—κατὰ τὰς ὑποθήκας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν—ὅτι ἡ εὐσέβεια χωρὶς τὰ φῶτα τῆς παιδείας καταπίπτει εὐκόλως εἰς δεισιδαιμονίαν, ὅτι ἡ παιδεία χωρὶς δέος Θεοῦ καὶ εὐσέβειαν καταντᾷ πονηρία καὶ δοκησιοσοφία, ὅτι μόνῃ ἡ πεφωτισμένη εὐσέβεια καὶ ἡ εὐσεβὴς παιδεία σφύζουν καὶ ὑψώνουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς γνησίας καὶ πλήρεις προσωπικότητας. Καὶ ἄς μὴ λησμονῶμεν, ὅτι τὴν ἀποτελέσειν γνησίας καὶ πλήρους προσωπικότητος,—τοῦτο ὁ Πλάτων καὶ ὁ Παῦλος ἐθεώρησαν εὐλογίαν Θεοῦ.

Β'.

Ὁ A. Piganiol εἰς τὸ βιβλίον τοῦ L' Empire Chrétien (325-395), Paris 1947—ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ β' μέρος τοῦ δ' τόμου τῆς Histoire Romaine ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ G. Glotz ἰδρυθείσῃ Histoire Générale—γράφων ἰδιαιτέρως καὶ πολλά (σελ. 163-165) περὶ τῶν τριῶν Καππαδόκων (ἢ Καππαδοκῶν), ἤγουν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, χαρακτηρίζει τὸν πρῶτον «πολιτικόν», τὸν δευτέρον «ποιητήν», τὸν τρίτον, ἀκολουθῶν τὴν παράδοσιν, «θεολόγον» καὶ προσθέτει τὰ ἐξῆς, ἐρμηνεύων τὸ «μεγαλεῖον» τούτων: «Ἡ εὐλικρίνεια καὶ ἡ παιδεία τῶν ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προκατάληψιν καὶ τὴν ἀμάθειαν ἐνὸς ἱεροῦ Αὐγουστίνου» (σελ. 164-165). Εἶναι ἀφ' ἐαυτῆς φανερὰ ἡ σημασία τῆς ὑπὸ διαπρεποῦς ἱστορικοῦ καὶ δὴ καὶ πιστοῦ παππικοῦ ἐξάρσεως ταύτης τῶν τριῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ μάλιστα ὑπὲρ τὸν Αὐγουστίνον καὶ εἰς βάρος αὐτοῦ.

Γ'.

Κατ' ἐπανάληψιν τελευταίως ἐγράφη—καὶ ὀρθότατα—ὅτι πρέπει νὰ ἐπανεισαχθῇ εἰς τὰ σχολεῖα ἢ διδασκαλία ἔργων τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων ἔργων τῆς

χριστιανικῆς κλασσικῆς γραμματείας. Ἄλλὰ γράφεται συγχρόνως, ὅτι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ἐξεβλήθησαν τοῦ σχολείου ἐπὶ Ὀθωνος. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές· διότι ἐδιδάσκοντο μέχρι τέλους περιόπου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἑσπερίας πλημμυρησάντων τὴν Ἑλλάδα «παιδαγωγικῶν», ἐκ τῶν ὁποίων πολλοί, ἄλλοι ἐμμέσως, ἄλλοι ἀμέσως, ἄλλοι συνειδητῶς, ἄλλοι ἀσυνειδητῶς, ἔβησαν εἰς τὸν ὕλισμὸν (καὶ εἰς τὴν ἄρσιν ἄρα τῶν χριστιανικῶν ἀξιών) καὶ εἰς τὴν ἔκτοτε κυοφορουμένην διάσπασιν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, ἐπομένως καὶ τῆς γραμματικῆς συνεχείας τοῦ Ἔθνους.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὖς σημειωθῆ, ὅτι οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γραμματείας, ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι (ἀδελφοὶ Croiset, Christ, Christ-Schmid-Stählin, καὶ ὅσοι ἄλλοι), περιλαμβάνουν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν κλασσικὴν γραμματείαν, ἥτοι μέχρι καὶ τοῦ δ' αἰῶνος, ὅστις ὀρθῶς ὠνομάσθη «χρυσῶν αἰῶν» τοῦ χριστιανικοῦ λόγου. Ὁ δὲ Wilamowitz εἰς τὴν χάριν τῶν Γερμανῶν γυμνασιοπαίδων χρησιμομάθειάν του—τὸ περιώνυμον Griechisches Lesebuch, εἰς τέσσαρα τεύχη, καὶ εἰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις—περιέλαβε καὶ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα καὶ τὴν Διδαχὴν Κυρίου διὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ τὴν πρὸς Διόγνητον ἐπιστολήν, τὴν μετὰ θέουσης ταύτην περὶ τῆς καθολικῆς ἰσχύος τοῦ Χριστιανισμοῦ πραγματείαν.

Καὶ τοῦτο μὲν πράττουν οἱ ξένοι, διότι εἰς τὸν καθόλου Ἑλληνικὸν χριστιανικὸν λόγον τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων βλέπουν κείμενα θεμελιώδη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἰς δὲ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας ἰδίᾳ ἀτενίζουν τὴν ὑστάτην ὅσον καὶ περιλάμπρον ἀνταύγειαν τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ ρητορικοῦ λόγου τοῦ ε' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Διὰ τοὺς Ἕλληνας δὲ πράγματι εἶναι πολὺ διάφορα. Βεβαίως τὰ κείμενα ἐν γένει ταῦτα ἔχουν, κατ' ἀρχήν, οἷαν καὶ διὰ τοὺς ξένους παιδευτικὴν ἔννοιαν. Ἀλλὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας, εἰδικώτερον, ἀντιμετωπίζομεν ἡμεῖς ὄχι ὡς ἐξαισίαν δύσιν καὶ τέρμα, ἀλλ' ὡς ἀνατολήν καὶ ἀφρηρίαν: Συνεκέρασαν εἰς ἀδίστην συζυγίαν

Ἑλληνισμὸν καὶ Χριστιανισμὸν, ὠργάνωσαν τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν ἰδεῶδες, ὠλοκλήρωσαν τὴν πνευματικὴν μας παράδοσιν καὶ ἔγιναν οἱ «κτίσιμα ἥρωες» τοῦ χριστεπώνυμου Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ βίου τοῦ μέσου αἰῶνος. Ὁθεν δι' ἡμᾶς, βλέποντας ἐν ἐνότητι ἀρρήκτῳ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἢ ἔνταξις ἐκ νέου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὴν παιδείαν εἶναι ἄμεσον χρέος, εἶναι ἀπαιτησις τῆς στιγμῆς: Ἄνευ αὐτῶν λείπει ὁ κυριώτατος παιδευτικὸς κρίκος. Διότι ἀδυνατοῦμεν ἄλλως νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀναζώνουσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, τὴν συγχώνουσιν ἀφοπτόρων μὲ κέντρον τὴν Ἀγάπην καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ νέου—τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ ἰδεώδους—τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ πολιτικὸς ἀστὴρ τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτι δὲ καὶ ἐκλεκτὰ ἔργα, ἔργα ὑψηλῆς πνευματικότητος καὶ καλαισθησίας, ἐν συνόλῳ ἢ κατ' ἀποσπάσματα (ἀλλ' ἀποσπάσματα παρέχοντα οὐσιαστικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἐντύπωσιν ὀλέτητος), καὶ ἐκ τῆς μετὰ τὸν δ' αἰῶνα χριστιανικῆς γραμματείας πρέπει νὰ διδάσκωνται εἰς τὸ σχολεῖον, —εἶναι ἐκτὸς πάσης συζητήσεως. Ἄλλ' ἢ ἀδαμαντίνη βᾶσις, διὰ τὴν ὁποῖαν κυρίως γίνεται ὁ ἀγών, εἶναι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι.

Τέλος κρίνομεν ἀπαραίτητον νὰ σημειώσωμεν πρῶτον, ὅτι τὰ Χριστιανικὰ κείμενα πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὸ ἐνδεδειγμένον πλαίσιον, εἰς τὸ μάθημα δηλαδὴ τῶν Ἑλληνικῶν, ὡς ἦσαν μέχρι τελευτῶντος τοῦ 19' αἰῶνος, καὶ νὰ μὴ μεταταχθοῦν κατὰ τὴν εἰωθυῖαν νεοελληνικὴν μικροπονηρίαν εἰς τὸ μάθημα τῶν Θερησκευτικῶν, τῶν ὁποίων ἄλλη εἶναι ἡ τεραστία παιδευτικὴ ἀποστολή, ἐκ τῆς αὐτῆς βεβαίως πολιτιστικῆς ρίζης φουμένη. Δεύτερον, ἀπαιτεῖται ἄκρα προσοχὴ πρὸς ἀποφυγὴν ἀσροτήτων. Καὶ λέγοντες ἀκρότητας ἐννοοῦμεν, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει ἡ προσπάθεια ἐπαινεσαγωγῆς τῶν Χριστιανικῶν κειμένων νὰ λάβῃ χαρακτῆρα κατὰ τοῦ ἑτέρου σκέλους τῆς Παραδόσεως—τοῦ Ἑλληνικοῦ κλασσικοῦ καὶ μετακλασσικοῦ κόσμου,—ὁπότε ἀπὸ τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς Παραδόσεως μεταπίπτομεν εἰς τὴν Ἀντιπαραδόσιν.

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΕΝΑΣ ΑΓΓΛΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ ΜΑΣ ΠΛΗΣΙΑΖΕΙ

Ἀπὸ τότε ποὺ ἤρχισα νὰ σκέπτομαι, ἤρχισα νὰ υφίσταμαι βαθεῖαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν. Ἐνθυμοῦμαι ζωηρῶς τὸν ἀντίκτυπον τὸν ὁποῖον ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἶχεν εἰς τὴν ἄωρον ἀλλὰ πολὺ ἐρευνητικὴν σκέψιν μου κατὰ τὰ χρόνια τῆς μαθητικῆς μου ζωῆς. Ὁ Πλάτων ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤνοιξε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου πρὸς τὸ φῶς. Ὁ Πλάτων μὲ ὠδήγησε πρὸς τὰ πεδία τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως τῆς ὁποίας ἡ ἔρευνα, μοῦ ἀπεκάλυψε ἄνδρας ὅπως ὁ Ποσειδῶνιος, ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὀριγένης, ὁ Μᾶρκος Αὐρηλῖος, ὁ πλατωνικὸς Ἀλβῖνος καὶ ὁ νεοπλατωνικὸς Πλωτῖνος⁽¹⁾. Ἡ σταδιοδρομία μου ὡς καθηγητοῦ καὶ γυμνασιάρχου ὑπῆρξεν, νομίζω, περισσότερον ἐπιτυχημένη ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐπαφῆς μου μὲ τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα θεωρῶ ἐπίσης ὡς τὸν τόπον ὅπου τὰ ἰδεώδη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εὐρίσκουν ξεχωριστὴν ἀπήχυσιν καὶ σεβασμόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη, ἀνεζήτησα κάθε εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐπεκτείνω τὰς γνώσεις μου εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἦτο λοιπὸν μεγάλη ἡ χαρὰ μου ὅταν ἐγνώρισα τὸ περιοδικὸν «Ἀκτίνες» καὶ τὴν μετὰ τούτου σχετιζομένην χριστιανικὴν κίνησιν.

Τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἐνέπνευσαν τὴν κίνησιν αὐτήν, ἐγεννήθη μέσα μου τὸ θέρος τοῦ 1951, ὅποτε διὰ πρώτην φορὰν συνήτησα ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς κινήσεως τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο τότε εἰς τὸ Λονδίον.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔμεινε τόσον βαθέως χαραγμένον εἰς τὸν νοῦν μου ὅσον καὶ ἔνα ἄλλο τὸ ὁποῖον συνέβη κατὰ εἴκοσι ἔτη ἐνωρίτερον, ὅταν εἶχα τὴν εὐκαιρίαν,

διὰ τὴν ὁποίαν εἶμαι εὐγνώμων, νὰ παρίσταμαι γοητευμένος πλησίον τοῦ Albert Schweitzer διὰ νὰ τὸν βοηθήσω καὶ νὰ τὸν παρατηρῶ ἐνῶ ἐκεῖνος ἔπαίξε Μπαχ εἰς τὸ ὄργανον. Ἀναμνήσεις τοιούτων προσωπικοτήτων δὲν λησμονοῦνται.

Ἦτο μία Κυριακὴ πρωτὶ ὅταν ἐγνωρίσθην μὲ τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἔγινε πολὺτιμος φίλος. Εἶχα μεταβῆ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Καθηδρικὸν Ναόν, εἰς τὸ Bayswater τοῦ Λονδίνου διὰ νὰ παρακολουθήσω τὴν θείαν Λειτουργίαν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπήγαινα ἐκεῖ τακτικὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου διὰ νὰ πλουτίσω τὰς γνώσεις μου ὡς πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖ ὑπέστην τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μηνύματος τὸ ὁποῖον προσφέρει ἡ ὀρθόδοξος θεία Λειτουργία. Ἐκεῖ ἐγνώρισα καὶ πολλοὺς Ἑλληνας φίλους, μάλιστα δὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γερμανὸν καὶ τὸν νῦν ἀρχιεπισκόπον π. Ἰάκωβον Βίρβον τοὺς ὁποῖους ἰδιαιτέρως ἠγάπησα καὶ ἐθαύμασα.

Καὶ ὅταν κατόπιν ἐτοποθετήθην ὡς γυμνασιάρχης εἰς ἓνα Γυμνάσιον τῆς Βορείου Ἀγγλίας ἐπήγαινα συχνὰ εἰς τὸ Λονδίον ὅπου καὶ πάλιν ἐπεσκεπτόμην τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας. Κάποτε, μάλιστα, ἔφερα ἐκεῖ μίαν ὁμάδα μαθητῶν μου οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἔλθει εἰς τὸ Λονδίον κυρίως διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὸ Φεστιβάλ τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Εἰς τὸ περιβάλλον ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἁγ. Σοφίας, εὐρῆκα μεγάλην πνευματικὴν ἀνακούφισιν. Τί ἤμπορεῖ ἀλήθεια νὰ εἶναι συγκινητικότερον ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς τὴν θάλασσαν ἐκείνην τοῦ φωτὸς μὲ τὰ κεριά τῶν πιστῶν τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ν' ἀκούῃ ἐπαναλαμβανόμενον τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη»; Ὡς Ἀγγλικανός, συνηθισμένος εἰς τὸ τυπικὸν τῆς «Ἵψηλῆς Ἐκκλησίας», καὶ ὡς ἐνθουσιώδης Ἑλληνιστῆς, ἠσθανόμην πάντοτε ὡς ἰδικόν μου τὸ περιβάλλον τῆς Ἁγ. Σοφίας καὶ μετὰ χαρᾶς

(1) Ἴδε ἄρθρα μου εἰς Classical Quarterly καὶ τὸ βιβλίον μου «Ὁ Ἀλβῖνος καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Μεσοπλατωνισμοῦ», Cambridge 1937.

μετείχον εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ «καφὲ» μετὰ τὴν Λειτουργίαν εἰς τὸ ὑπερῶν μετὰ τὴν πάντοτε εὐχάριστον συντροφίαν τοῦ π. Βίβρου.

Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ νέος μου φίλος ἐφαίνετο διατεθειμένος ν' ἀκούσῃ μετ' ἐπιτηκὸν δι' ἐμὲ ἐνδιαφέρον τὰ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος μελετῶν μου, τοῦ εἶπα ὅτι ἤδη εἶχα ἐπισκεφθῆ τὴν Ἑλλάδα τὸ 1950 ὡς φιλοξενούμενος τῆς Λαίδης Νόρτον εἰς τὴν Βρετανικὴν Πρεσβείαν. Τοῦ εἶπα ὅτι ἔτυχα ἐγκαρδίῳ ὑποδοχῆς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Ὅτι συνήντησα μέλη τῆς ὀργανώσεως οἱ «Φίλοι τοῦ Χωριοῦ» καὶ εἶδα, ἰδίως ὄμμασιν, μέρος τῶν καταστροφῶν τὰς ὁποίας ἐπέφερον ὁ πόλεμος εἰς τὰ χωριά τῆς Βορείας Ἑλλάδος. Ἐξέφρασα τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἐὰν μετέβαινα εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1951, θὰ τὸν συνήντων ἐκεῖ καὶ μετὰ τὴν βοήθειάν του θὰ ἐπραγματοποιούσαν μίαν ἐπίσκεψιν εἰς μερικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐκεῖνος ἔδωκε μεγάλην ἐνθάρρυνσιν εἰς τὴν πρότασίν μου καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσαν συνομιλίαν μου εἶπε ὀλίγα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι χριστιανικῆς κινήσεως.

Καίτοι ἡ πείρα μου, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα ἦτο—καὶ εἶναι ἀκόμη—μικρά, εὐκόλως κατενόησα τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος, καὶ ἀντελήφθην πόσον μεγάλην ἀγαθοποιὸν δύναμιν ἀποτελεῖ ἡ κίνησις αὐτὴ διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν κινδύνων διὰ μέσου τῶν ὁποίων περνᾷ ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περιόδον. Ἀπεφάσισα, λοιπόν, νὰ γνωρίσω περισσότερα διὰ τὴν προσπάθειαν αὐτήν.

Αἱ περὶ τῆς ἐπιτελουμένης ἐργασίας γνώσεις μου ἠϋξήσαν, ὅταν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπῆγα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὑπῆρξα εὐτυχῆς διότι εἶχα τὴν εὐκαιρίαν ὀλίγης ἀναστροφῆς καὶ συνομιλίας μετὰ τοῦ φίλου τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἀνέφερα καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου διετήρησα ἔκτοτε ἀλληλογραφίαν ὑψίστης ἀξίας.

Μετὰ τὴν βοήθειάν του ἐπραγματοποιήθη τὸ προσκύνημά μου εἰς τὸ Ἅγιον Ὁρος. Ἀπὸ τοὺς δύο Ἑλληνας οἱ ὁποῖοι με συνώδευσαν εἰς τὸ δυστυχῶς σύντομον ταξεῖδι μου καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἦτο ἐμφανὲς ὅτι

ἡ χριστιανικὴ προσπάθεια ἐσήμαινε πολλὰ, ἔλαβα περισσότερας πληροφορίας. Πόσον εὐχάριστος ἦτο ἡ ἐπὶ τοιούτων θεμάτων εὐρυτέρα συζήτησις, ἐνῶ ἐπλέομεν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰς ἀκτῆς ὅπου ἦσαν τὰ μοναστήρια ἢ ἀνεβαίναμεν εἰς τὸ βουνό, ἐπᾶνω εἰς τὴν θάλασσαν ζῶων, διὰ νὰ ἴδωμεν τοὺς θαυμασίους θησαυροὺς τῆς βυζαντινῆς περιόδου τοὺς ὁποίους ὁ Ἄθως διετήρησε!

Ἐκτοτε ἐδιάβασα πολλὰ ἐπὶ τοῦ θέματος. Τώρα ἔχω ἐπὶ πλεόν τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ λαμβάνω μηνιαίως ἀντίτυπον τῶν «Ἀκτίνων». Δι' αὐτοῦ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σχηματίσω πληρεστέραν ἰδέαν περὶ τῆς χριστιανικῆς αὐτῆς κινήσεως.

Ὡς Γυμνασιάρχης, πρῶτον Γυμνασίῳ με 550 μαθητὰς εἰς Cheshire καὶ τώρα κλασσικοῦ Γυμνασίου με περισσότερους τῶν 600 μαθητῶν εἰς Sottenham τοῦ βορείου Λονδίνου, ἀντιμετώπισα συχνὰ μερικὰ ἐκ τῶν προβλημάτων τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ζητεῖ νὰ εὑρῇ ἡ ἐν Ἑλλάδι χριστιανικὴ κίνησις. Ἐπὶ παραδείγματι, καὶ εἰς τὰς δύο προαναφερθεῖσας σχολὰς, μία ἐκ τῶν κυριωτέρων δυσκολιῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος εἰς τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπάρχουν διάφοροι λόγοι διὰ τὴν ἀδιαφορίαν αὐτήν, ὡς π.χ. τὸ ὅτι πολλοὶ πιστοὶ δὲν ἀνήκουν εἰς καμίαν Ἐκκλησίαν, ἢ ἐκ μέρους τῶν γονέων ἀδιαφορία, αἱ χρησιμοποιοῦμεν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μέθοδοι, ἢ καὶ συνδυασμοὶ ὄλων αὐτῶν τῶν αἰτιῶν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, φυσικὰ, ἢμπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ἄλλοι λόγοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο χώρας ἡ κατὰστασις εἶναι, νομίζω, ἐν πολλοῖς ἡ ἴδια. Καὶ εἰς τὰ δύο Γυμνάσια, τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἀνέφερα, συνήντησα πολλάκις τὴν προκατάληψιν ὅτι ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Ἐπιστήμη διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Ἀπὸ τὰς «Ἀκτίνων» διεπίστωσα ὅτι καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθῇ καὶ νὰ ἀνασκευασθῇ ἡ ἀποψις αὐτή.

Νομίζω, ἐπομένως, ὅτι ἡ πείρα μου ὡς Γυμνασιάρχου ἢμπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν ἀναγνώστην τῶν «Ἀκτίνων»... Εἰδικῶς νομίζω ὅτι θὰ ἐνδιαφέρῃ τοὺς Ἑλληνας ἀναγνώστας νὰ γνωρίσουν μερικὰ ἀπὸ τὰ

προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζομεν ὄταν προσπαθῶμεν νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἐφήβους μας μίαν πνευματικὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ στηριχθοῦν προετοιμαζόμενοι διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πολυσύνθετον κοινωνικὴν ζωὴν, ἣ ὁποία τοὺς περιμένει μόλις ἀφήσουν τὰ μαθητικὰ θρανία.

Ἐπομένως, θὰ ἐπεθύμουν εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν πέντε ἄρθρων μου νὰ φανερώσω εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀναγνώστας μου πῶς ὁ ἴδιος προσεπάθησα νὰ χειρισθῶ τὰ βαθύτερα ζητήματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ δύο μου Γυμνάσια, εἰδικῶς προκειμένου περὶ νέων ἡλικίας 16-

18 ἐτῶν τῆς ἕκτης τάξεως τοῦ Ἀγγλικοῦ γυμνασίου. Σκοπεύω ἐπίσης νὰ πραγματευθῶ περὶ τῶν Ἀγγλικῶν Χριστιανικῶν κινήσεων, ὅπως ἡ Toeh, οἱ Σταυροφόροι (Crusaders), ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις (Christian Union) καὶ ἡ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Κίνησις (Student Christian Movement). Ἴσως καταστῆ δυνατόν ν' ἀναφερθῶ ἐπίσης εἰς ὠρισμένα ἄρθρα ἤδη δημοσιευθέντα εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» καὶ τῶν ὁποίων ἕκαμα περίληψιν διὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν αὐτῶν οἱ μαθηταὶ τῆς ἕκτης τάξεως.

(Συνεχίζεται)

Dr. R. E. WITT

ΞΕΡΕΙ Η ΚΑΡΔΙΑ

Δὲν εἶπα πὼς τὰ ξέρω ὄλα.

Ποῦ νὰ τὰ ξέρεις ὄλα;

Ποῦ νὰ τὰ μάθεις ὄλα...

Μὰ κάτι ξέρω καὶ μπορῶ:

Νοῶ—στὸ πλάϊ—τὸ σούρσιμο

τῶν ἐρπετῶν...

Ἐπάρχουν μάτια ποὺ ποτὲ δὲ βλέπουν

ὄνειρα,

χείλη

ποὺ δὲ γελοῦν ποτέ.

Ν' ἀφουγκραστῶ, μπορῶ, τὸ μυστικὸ λυγμό,
τὸν κρύφιο βόγγο,
τὴ μυστικὴ—δετὴ, στὰ βάθη τῆς ὑπο-
μονῆς,

κραυγῆ.

Δὲν εἶπα πὼς τὰ ξέρω ὄλα.

Τὸν πόνο, ὅμως, τὸν ἔμαθα καλά.

Νοιώθω τὴ γλῶσσα ποὺ μιλά:

κραυγῆ...

ψίθυρο, ψέλλισμα δειλά...

Ναί,

τούτη ἡ γνώση μου, θαρρῶ, μοῦ φτάνει.

Ξέρει ἡ καρδιά.

Ἐπαθα κι' ἔμαθα πολλὰ

σκυφτὸς

φορῶντας τὸ βαρὺ—

πυρὸ στεφάνι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ προστασία τοῦ παιδιοῦ στήν Ἑλλάδα εἶναι ἓνα θέμα πού κινεῖ ὄλο καί πιό πολύ τὸ ἐνδιαφέρον κράτους καί κοινωνίας. Γιατί ἔχει γίνει πιὰ κοινὴ συνείδησι ὅτι τὰ γενεὰ ἠθικά, πνευματικά καί σωματικά βάρη εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀρτίου, τοῦ ὠλοκληρωμένου ἀνθρώπου. Καί τὰ βάρη αὐτά, ὅπως εἶναι φυσικό, τίθενται στὴ βρεφικὴ καί τὴν παιδικὴ ἡλικία.

Στὸν τομέα τῆς κάθε εἶδους προστασίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐργάζονται πολλοὶ κρατικοί, ἡμικρατικοί καί ἰδιωτικοὶ ὀργανισμοί, πού μονάχα ἢ ἀπαριθμησὶ τῶν, πολὺ δὲ περισσότερον ἢ ἔστω καί ἀπλὴ σκιαγράφει τοῦ ἔργου τῶν, θὰ ἦταν ἓνα δυσκολώτατο ἐγχειρημα. Τὰ Ὑπουργεῖα Παιδείας, Κοινωνικῆς Προνοίας καί Δικαιοσύνης, ὁ Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς, τὰ Κατηχητικά Σχολεῖα, τὸ Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων, τὸ Σῶμα Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν, τὸ «Ἑλληνικὸν Φῶς», καί ἄλλοι ὀργανισμοί, προσφέρουν, ὁ καθένας στὸν τομέα του, σοβαρώτατες ὑπηρεσίες γιὰ τὴν ἠθικὴ, πνευματικὴ καί σωματικὴ ἐξύψωσι τοῦ παιδιοῦ καί τοῦ νέου στὴ χώρα μας. Στὸ ὅρασι αὐτὸ ἔργο δὲν εἶναι μικρὴ ἢ συμβολὴ τοῦ «Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος Κοινωνικῆς Προνοίας καί Ἀντιλήψεως» (Π.Ι.Κ.Π.Α.), πού ἔχει γίνει ὁ κυριώτερος φορεὺς τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ στήν Ἑλλάδα, στὸν τομέα τῶν ἱατροκοινωνικῶν μέτρων καί τῆς ὀργανώσεως μιᾶς σὲ εὐρύτατη κλίμακα προνοίας γιὰ τὸ παιδί⁽¹⁾.

Δὲν θὰ ἦταν δυνατόν σ' ἓνα ἄρθρο ν' ἀναπτυχθῇ τὸ πολύμορφο ἔργο τῶν τῶσαν κρατικῶν καί ἄλλων ὀργανισμῶν πού ἀσκοῦν στὴ χώρα μας προνοία γιὰ τὸ παιδί. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι στὸ μέλλον θὰ μᾶς δοθῇ ἢ εὐκαιρία ν' ἀσχοληθοῦμε εἰδικώτερα καί μὲ ἄλλους ἀξιολόγους φορεῖς τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ, στὸ

σημερινὸ ἄρθρο θὰ ἐκθέσουμε τὸ ἔργο πού ἐπιτελεῖ τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. στὸν τομέα τῆς παιδικῆς προνοίας, ὅπως ἄλλοτε, ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «Ἀκτιῶν», ἐξετέθη τὸ ἀξιόλογο ἔργο τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ», τοῦ «Σώματος Ἑλλήνων Προσκόπων», τῶν Ἀναμορφωτικῶν Καταστημάτων τοῦ ὕπουργοῦ Δικαιοσύνης, τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, καί ἄλλων.

★

Ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1914, μὲ τὸν «Πατριωτικὸν Σύνδεσμον Ἑλληνίδων», πού εἶχεν ὀμως πολὺ περιορισμένους τομεῖς δράσεως. Τὴ σημερινὴ του μορφή καί ὀνομασία τὸ Ἰδρυμα τὰ πῆρε τὸ 1936. Τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. εἶναι νομικὸ πρόσωπο δημοσίου δικαίου καί τελεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καί τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὕπουργοῦ Κοινωνικῆς Προνοίας (Διευθύνειν Ἰδρυμάτων καί Σωματείων). Σύμφωνα μὲ τὸν βασικὸν περὶ Π.Ι.Κ.Π.Α. Ἀναγκαστικὸν νόμον (1950) 1939, σκοπὸς τοῦ Ἰδρύματος εἶναι: α) Ἡ προστασία τῆς μητρότητος καί τῶν παιδικῶν ἡλικιῶν, β) Ἡ λειτουργία ὀικονομικῶν συσσιτίων, γ) Ἡ παντοειδῆς ἀντίληψις τῶν ἐκ θεομηνιῶν πληττομένων καί δ) Ἡ παντοειδῆς προστασία τῶν ἀπόρων. Τὸ Ἰδρυμα ὅμως, στὴν πράξι, ἀφωσιώθη στὴν προστασία τοῦ παιδιοῦ. Καί ἐκεῖ ἀκόμα πού οἱ σκοποὶ πού τοῦ ἔταξεν ὁ νόμος ἦσαν γενικώτεροι (ὀργανώσις συσσιτίων, ἀντίληψις τῶν πληττομένων ἐκ θεομηνιῶν καί προστασία τῶν ἀπόρων) τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἔδωσε σιγὰ-σιγὰ περιεχόμενον τέτοιο, ὥστε νὰ εὐεργετοῦνται τὰ παιδιὰ ἢ οἱ ὀικογένητες πού ἔχουν παιδιὰ.

Τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἐπιχορηγεῖται ἀπὸ τὸ κράτος, ἔχει ὅμως ἴδιον προϋπολογισμό, πού ὑπόκειται εἰς ἔγκρισιν τῶν ὕπουργῶν Κοινωνικῆς Προνοίας καί ὀικονομικῶν. Διοικεῖται ἀπὸ ἓνα πολυμελὲς Γενικὸν Συμβούλιον καί μίαν πενταμελῆ Διοικοῦσαν Ἐπιτροπήν, διευθύνεται δὲ ἀπὸ τὸν Γενικὸν Διευθυντήν, πού προΐσταται τῶν κεντρικῶν καί περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν. Τὸ Ἰδρυμα, ἐκτὸς τῆς Κεντρικῆς του Ὑπηρεσίας, ἔχει περὶ τὰ 100 Περιφερειακά Παραρτήματα, στὸν Πειραιᾶ καί τίς ἐπαρχίας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς ὀικονομικές, διοικητικές καί τεχνικές ὑπηρεσίες τοῦ Ἰδρύματος, πού δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὸ ἄρθρο αὐτό, ἡ ἐργασία προστασίας τοῦ παιδιοῦ κατανέμεται σὲ δύο μεγάλες διευθύνσεις

(1) Διὰ τὸ θέμα τῆς προστασίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας καί τὰς κρατούσας νεωτέρας ἀντιλήψεις καί ἐφαρμογὰς εἰς τὴν χώραν μας βλ. ἐμπειροστατομένην πραγματείαν τοῦ παιδίατρον Κωνσταντίνου Δ. Σαρόγλου «Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἱατροκοινωνικῶν μέτρων πρὸς προστασίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας», Ἀθήναι 1950 (Διατριβὴ ἐπὶ ὄρησει). Βλ. ἐπίσης ἄρθρον τῆς δ. Ἑλένης Χ. Ὀλιβιέρη «Κέντρον Μελέτης τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ» εἰς «Ἀκτίνας» 1953, σελ. 502-504.

που αντιστοιχοῦν στους δυο βασικούς κλάδους δραστηριότητος τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α.: *Στὴν Διεύθυνση Περιθάλψεως καὶ στὴν Διεύθυνση Μητρότητας καὶ Παιδικῶν Ἑλιπιῶν.*

Θ' ἀσχοληθούμε παρακάτω μετὰ τὴν βασικὴ διάρθρωσι τοῦ ἔργου προνοίας γιὰ τὸ παιδί, ὅπως ἐκδηλώνεται μέσω τῶν δυο ἀνωτέρω ὑπηρεσιῶν τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α.

★

Διεύθυνσις Περιθάλψεως: Εἰς τὴν διεύθυνσι αὐτὴ ὑπάρχοντι οἱ ὑπηρεσίαι Ἀπόρων Παιδῶν, Θεομηنيῶν, Παιδικῶν Ἑσπιῶν καὶ Ἰατροθετικῆς.

Ἡ Ὑπηρεσία Ἀπόρων Παιδῶν ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν πρόνοια καὶ περιθαλψι παιδιῶν ἀπόρων, ὄρφανῶν ἢ ἐγκαταλελειμμένων, καθὼς καὶ τὴν ἀποκατάστασι αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν. Ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ μεριμνᾷ γιὰ τὴν τοποθέτησι παιδιῶν σὲ νοσοκομεία, ἀναρρωτήρια, εἴτε καὶ σὲ κατὰλληλες οἰκογενεῖαι, μετὰ ἐξοδα τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. Ἀκόμα φροντίζει καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ μένουσιν μετὰ τὴν οἰκογενεῖάν των, ὥστε νὰ ἔχουσιν μιὰ στοργικὴ παρακολούθησι ἀπὸ ἐπισκέπτριαι ἀδελφές, νὰ τοὺς παρέχωνται τροφίμα καὶ ἄλλα εἶδη καὶ νὰ παρακολουθοῦνται ἀπὸ τὰ κατὰ περιφέρειαι παιδικὰ ἱατρεία τοῦ Ἰδρύματος.

Ἰδιαιτέρω ὁμοῦ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ τοποθέτησι παιδιῶν σὲ ξένες οἰκογενεῖαι, ποὺ συγκεντρῶνουσιν τὰ ἀπαραίτητα προσόντα γιὰ ἕνα τέτοιον ἔργον. Σὲ ξένες οἰκογενεῖαι τοποθετοῦνται παιδιὰ ὄρφανὰ, ἐγκαταλελειμμένα, ἢ παιδιὰ, τῶν ὁποίων τὸ οἰκογενεακὸ περιβάλλον δὲν εἶναι κατάλληλον ἀπὸ ἠθικῆς ἢ ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐξόδων στέγης καὶ τροφῆς τῶν παιδιῶν, τὸ Ἰδρυμα διανέμει εἰδικὰ τρόφιμα, φάρμακα κλπ. στὰ προστατευόμενα τοῦ παιδιὰ καὶ παρέχει διὰ τῶν παιδικῶν ἱατρείων του πλήρη ἱατρικὴν περιθαλψι. Ἐπίσης, ἀν τὰ παιδιὰ βρίσκωνται στὴ σχολικὴ ἡλικία, στέλλονται στὰ σχολεῖα ἐξέδοις τοῦ Ἰδρύματος. Ἐπίσης τοὺς δίδεται ἱατροθετικὴ, ὑπόδησις καὶ, ὅπου χρειάζεται, ὀρθοπεδικὰ μηχανήματα, γυαλιὰ καὶ ἔκτακτα οἰκονομικὰ βοηθήματα. Ἀκόμα φροντίζει τὸ Ἰδρυμα γιὰ τὰ μεταφορικὰ τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν στὸ Κέντρο καὶ τάναντα.

Ἐνας ἄλλος σπουδαῖος τομεὺς τῆς Ὑπηρεσίας Ἀπόρων Παιδῶν εἶναι αἱ Ὑποθητικαὶ Παιδιῶν ὄρφανῶν, ποὺ δὲν ἔχουσιν κανένα προστάτη. Τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α., δηλαδή, βρίσκει θετοὺς γονεῖς, προθύμους νὰ υἱοθετήσουσιν παιδιὰ, μεσολαβεῖ καὶ διεξάγει ὅλες τὶς ἀπαιτούμενες διατυπώσεις γιὰ νὰ συντελεσθῇ ἡ υἱοθεσία. Εἶναι ἀξιοσημειώτο νὰ τονισθῇ πῶς, παρὰ τὰ κοινῶς πιστευόμενα, ὑπάρχει μεγάλη προσφορὰ θετῶν γονέων. Ἐκατοντάδες προσφέρου-

ναι νὰ υἱοθετήσουσιν ὄρφανὰ παιδιὰ, μέσω τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α., ἢ παιδιὰ μετὰ γονεῖς ποὺ τὰ ἐγκατέλειψαν ἢ βρίσκονται σὲ ὕλικὴ ἢ ἠθικὴ ἀδυναμία νὰ τὰ ἀναθρέψουσιν. Ἀπὸ τὴν αἰτήσεσι αὐτές τὸ Ἰδρυμα κάνει αὐστηρότατες ἐξακριβώσεις, μετὰ τὴν συνεργασίαν τῶν ἀρχῶν, καὶ καταρτίζει κατάλογο θετῶν γονέων, τοὺς ὁποίους ἔχει ὑπὸ ὄψιν τοῦ γιὰ τὶς υἱοθεσίας. Τὸ περιεργὸ ὁμοῦ εἶναι πῶς πολλὰ λίγα παιδιὰ βρίσκονται γιὰ νὰ υἱοθετηθοῦν!

Ἡ Ὑπηρεσία Ἀπόρων, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1952-53, ἔκαμε 304 νέαις τοποθετήσεσι παιδιῶν σὲ ξένες οἰκογενεῖαι καὶ παρηκολούθησε 1826 παιδιὰ στὸ οἰκογενεακὸ τῶν περιβάλλον. Ἐδαπάνησεν ἐπίσης γιὰ τροφεία καὶ ἐπιδόματα 3.059.304.800 δραχμῶν. Ἐγίνοντο ἐπίσης, μέσω τοῦ Ἰδρύματος, 32 υἱοθεσίες κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸ διάστημα. Ἐξ ἄλλου, στὶς περιόδους τῶν ἐφορῶν, ἡ Ὑπηρεσία Ἀπόρων διανέμει ἐκτάκτως στὰ παιδιὰ δέματα μετὰ διάφορα τρόφιμα. Συγκεκριμένα κατὰ τὴν περίοδο 21-30 Δεκεμβρίου 1953 ἡ Ὑπηρεσία διένειμε σὲ ἄπορες οἰκογενεῖαι Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, τῶν ὁποίων τὰ παιδιὰ περιθάλπονται ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα, 16350 δέματα τροφίμων, δωρεῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ἐστάλησαν μέσω τῆς Ὀργανώσεως Care.

Ἡ Ὑπηρεσία Θεομηنيῶν τοῦ Ἰδρύματος ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν χορηγίαν ἀμέσους περιθαλψῆς στὰ παιδιὰ περιφερειῶν ὅπου ἔχει ξεσπάσει μιὰ θεομηνία (σεισμοί, πλῆμμυραι, πόλεμοι κλπ.). Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ, ποὺ βρίσκειται πάντα σὲ ἐπιφυλακὴ γιὰ νὰ προσφέρῃ θετικὴ βοήθεια, προσέφερε καὶ ἔδωσε κάθε δυνατὴ ἐνίσχυσι στοὺς σεισμοπαθεῖς τῆς Κορίνθου, τοῦ Ὠρωποῦ, τῆς Λευκάδος, τῆς Χίου, τῆς Ἱεράπετρας κλπ., καθὼς καὶ στοὺς συμμοριοπληκτοὺς πληθυσμοὺς. Τοὺς τελευταίους μῆνας δὲ τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἔδωκεν οὐσιαστικὴν βοήθεια στοὺς σεισμοπαθεῖς τῶν Ἰονίων Νήσων, στὸν τομεῖα τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ. Στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ Ἰδρύματος γιὰ τὸ τρέχον οἰκονομικὸ ἔτος (μέχρι τέλους Ἰουνίου 1954) ἀνεγράφη πίστωσις 13 δισεκατομμυρίων δραχμῶν γιὰ τὴν ὑπηρεσία στὰς Ἰονίους Νήσους. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι δυὸ μόλις μέρες μετὰ τοὺς μεγάλους σεισμοὺς, στὶς 13 Αὐγούστου 1953, συνεργεῖον ἐπιτυχῶς βοήθειαι τοῦ Ἰδρύματος μετὰ σκηνῶν, φάρμακα, νοσηλευτικὸ ὑλικὸ καὶ ἑπτὰ τόνους τρόφιμα, ἐπανδρωμένο μετὰ διαιτητικῶν, ἱατρικῶν καὶ νοσηλευτικῶν προσωπικῶν, θρισκόταν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν δοκιμαζομένων ἀδελφῶν μας στὸ Ἀργυροστόλι. Ἐγκατέστησεν ἐκεῖ παιδικὸν ἱατρεῖον καὶ φορητὰ μαγειρεία καὶ ἀρχισαν ἀμέσως ἡ παροχὴ ἱατρικῆς περιθαλψῆς καὶ

συσσιτίου στα σεισμοπαθή παιδιά. Στις 19 Αυγούστου εστάλησαν και στα τρία σεισμόπληκτα νησιά ημιμόνιμα συνεργεία του ΠΙΚΠΑ, που εγκατέστησαν Ιατρεία, παιδικές έστιες κλπ. σε ευρύτερη κλίμακα. Από τα τέλη Σεπτεμβρίου, έξ άλλου, εγκατεστάθησαν στα τρία νησιά μόνιμα συνεργεία, έξαρτώμενα από Παράρτημα του ΠΙΚΠΑ που έδρευε στο Άργοςόλι. Έτσι λειτουργούν σήμερα στα τρία νησιά Συμβουλευτικοί Σταθμοί Έπιτόκων και Ύγιων Βρεφών, Παιδικά Ιατρεία, Παιδικές Έστιες (συσσίτια) και Νηπιαγωγείον στο Άργοςόλι, ιδρύεται δέ και δεύτερο στο Ληξούρι. Έπι πλέον διανεμήθησαν υπό της ύπηρεσίας του Ίδρύματος έφθδια άξιας 200.000 δολларίων, δωρεά του Unicef, που την προκάλεσε το Πατριωτικόν Ίδρυμα. Παράλληλα τού ΠΙΚΠΑ, λόγω των δεσμών που έχει με ξένες οργανώσεις, κατώρθωσε να έπιτύχη την άποστολή πολλών έφοδίων για τά παιδιά των τριών νησιών, λυόμενα οίήματα δια τας έγκαταστάσεις του κλπ.

Στόν τομέα δράσεως της Ύπηρεσίας Θεομηνιδις υπάγεται και η προστασία και περιθάλψις σεισμοπαθών παιδιών έξω από τά σεισμόπληκτα νησιά. Γιατί, στις πρώτες Ιδιώς έβδομάδες μετά την καταστροφή, τού Ίδρυμα φρόντισε ν' άπομακρύνη από τά νησιά και να περιθάψη στις έγκαταστάσεις του έκατοντάδες σεισμοπαθών παιδιών ηλικίας 4-15 έτών. Τού Ίδρυμα εγκατέστησε παιδιά στα κτήρια του στην Πάτρα, τή Θεσσαλονίκη, τήν Κέρκυρα και στην περιοχή των Άθηνών. Μονάχα στις έγκαταστάσεις στη Βούλα φιλοξενοούνται τώρα περίπου 800 παιδιά. Προς τού σκοπού της καλύτερης περιθάψιως των παιδιών αυτών τού Ίδρυμα ματαίωσε τήν τρίτη κατασκηνωτική περίοδο των παιδικών του έξοχών (Σεπτεμβρίου 1953). Στις έγκαταστάσεις των παιδιών λειτουργεί πλήρες δημοτικό σχολείο, καθώς και Κατηχητικά. Η στέγασις και η συντήρησις έν γενεί τόσων έκατοντάδων παιδιών, χωρίς δυνατότητα σχετικής προεργασίας, είναι ένας άθλος που τιμά τού Ίδρυμα και όσους τού συνέτρεξαν στο έργο του αύ-τό(2).

(2) Τά περιθαλλόμενα στις έγκαταστάσεις του ΠΙΚΠΑ στη Βούλα σεισμοπαθή παιδιά είναι ώργανωμένα σε κοινότητες και ομάδες, κατά τού κατασκηνωτικό σύστημα, υπό τή διεύθυνσις εμπειρών στελεχών του Ίδρύματος. Κυρίες και δεσποινίδες διαφόρων κοινωφελών οργανώσεων συντρέχουν τού Ίδρυμα στο έργο της περιθάψιως με έθελοντική έργασία, πολλοί δέ ώργανισμοί, όπως τού Μπενάκειον Άσυλον Κηφισιάς, σχολεία και ιδιώται προσφέρουν χρήσιμα δωρα και παιχνίδια για τά παιδιά.

Αί Παιδικά Έστια τού ΠΙΚΠΑ είναι ένας άλλος σοβαρός τομεύς δράσεως, περιλαμβάνουν δέ τά παιδικά συσσίτια που ίδρυσε τού Ίδρυμα στο Κέντρον και στις έπαρχίες. Στα συσσίτια αυτά, που ανέλαβε τού Ίδρυμα από τού 1945 (παλαιότερα ήσαν υπό τήν έποπτεία της ώργανώσεως Near East), παρέχεται καθημερινώς πρωινό ρόφημα και μεσημβρινό φαγητό, σε έπαρκή ποσότητα και έκλεκτή ποιότητα, σε άπορα και άσθενικά παιδιά για τά όποια γίνονται προηγουμένως σχετικές έξακριβώσεις. Στην Άθήνα και στον Πειραιά λειτουργούν 14 τέτοιες Παιδικές Έστιες, με δύναμι συσσιτούντων παιδιών 3.000 περίπου. Στις έπαρχίες λειτουργούν 34 Παιδικές Έστιες, για 3.850 παιδιά. Τελευταία ιδρύθησαν Παιδικές Έστιες και στα σεισμόπληκτα νησιά, όκτώ μέχρι τώρα, με 2.450 παιδιά. Έκτός των πιστώσεων για τις Έστιες στα Ίόνια νησιά, τού Π.Ι.Κ.Π. Α. διέθεσε για τή λειτουργία των Παιδικών Έστιών κατά τού οικονομικόν έτος 1953-54 τρία δισεκατομμύρια δραχμών, τού κράτος δέ διέθεσεν από τόν κρατικό προϋπολογισμό άλλα δύο δισεκατομμύρια. Τού συσσίτιο παρέχεται πάντα επί τόπου, έκτός έξαιρετικών περιπτώσεων άσθενείας, που μεταφέρεται κατ' όκον. Τού διαιτολόγιο καταρτίζεται από τήν παιδιατρική ύπηρεσία τού Π.Ι.Κ.Π.Α. με κριτήρια καθαρά έπιστημονικά, τού προσωπικό δέ των Έστιών καταβάλλει έπιμετη προσπάθεια για να βρίσκουν εκεί τά παιδιά, πέρα από τού συσσίτιο, και μιá άτμόσφαιρα αγάπης και άνέσεως, που άσκει τέτοια ψυχολογική επίδρασι στην άσκησι τού προνοίας.

Τού τμήμα της Παιδικής Διατροφής (Παιδικά Έστια) τού Ίδρύματος, προσέφερον άνυπολόγιστες ύπηρεσίες κατά τή διάρκεια τού συμμοριτοπολέμου στα παιδιά των συμμοριοπλήκτων περιοχών, όπου διενέμετο καθημερινώς γάλα και άλλα τρόφιμα σε 278.000 παιδιά.

Η Ίμιατιοθήκη είναι η ύπηρεσία τού

Ίδιαίτερα πρόει να έξαρθή η συνεργασία των τμημάτων Προνοίας τού συλλόγου «Τού Έλληνικόν Φώς», που με αγάπη και ξηλο προσφέρουν θετικώτατη ύπηρεσία στον τομέα της ψυχαγωγίας. Συγκεκριμένα, κυρίες ώρισμένων κύκλων και χορίτσια των μαθητικών κύκλων τού Κέντρον Κοινωνικής Μορφώσεως της Έλληνίδος, έπισκέπτονται τακτικά τά παιδιά, τά βοηθούν στη μελέτη των, παίζουν μαζί των, διοργανώνουν προς χάρι των μικρές ψυχαγωγικές γιορτές και, κατά τού δυνατόν, τά έφοδιάζουν με χρήσιμα σχολικά είδη και παιχνίδια. Βλ. σχετικώς στο περιοδικό «Ό Κόσμος της Έλληνίδος» 1953, σελ. 49, 'Απόψεις («Κοντά στα σεισμόπληκτα παιδιά»).

Π.Ι.Κ.Π.Α. που έχει ως έργο της την κατασκευή, τη συντήρηση ή την αποθήκευση του κάθε τύπου ιματισμού που είναι χρήσιμος στο έργο περιθάλψεως του Ίδρύματος. Ειδικά συνεργεία ράβουν ή επιδιορθώνουν ιματισμό, συγκεντρώνουν τις διάφορες δωρεές τέτοιων ειδών μέχρις ότου διανεμηθούν, παρακαμθάνουν και αποθηκεύουν κλινοσκεπάσματα, παπούτσια και άλλα τέτοια είδη.

★

Διεύθυνσις Μητρότητος—Παιδικών Ήλικιών. Στη δεύτερη αυτή μεγάλη κατηγορία υπάγονται κυρίως οι Ιατρικές υπηρεσίες του Π.Ι.Κ.Π.Α. και ή επί επιστημονικών Ιατροκοινωνικών θέσεων θεμελιώσει του έργου της προστασίας της μητρότητος και του παιδιού, που είναι ο βασικός σκοπός του Ίδρύματος. Αι υπηρεσίαι έπιτόκων και υγιών θρεφών, τὰ παιδικὰ Ιατρεία και αι πολυκλινικαί, τὰ νηπιαγωγεία, τὰ άναρρωτήρια και νοσηλευτικά εν γένει υπηρεσίαι, αι παιδικαί έξοχαί και ή έκπαιδευσις του άπαιτουμένου για την επάνδρωσι των υπηρεσιών αυτών προσωπικού, καθώς και ο τομέας της διεθνούς συνεργασίας στα ζητήματα της προστασίας του παιδιού, υπάγονται στη μεγάλη αυτή διεύθυνσι.

Ή Υπηρεσία Έπιτόκων και υγιών θρεφών περιλαμβάνει υπό τη δικαιοδοσία της τους Σταθμούς Έπιτόκων και τους Συμβουλευτικούς Σταθμούς Βρεφών.

Οι Σταθμοί Έπιτόκων έχουν ως σκοπόν των την παρακολούθησι των έγκύων, που προσέρχονται και εξετάζονται κάθε 15 μέρες, και έκτακτως όταν παρίσταται άνάγκη. Ή έπιστημονική αυτή καθοδήγησι των έγκύων μέσω των σταθμών έπιτόκων έφερε πολύ ένθαρρυντικά αποτελέσματα στην όλη υγιεινή κατάστασι των έγκύων και στον όμαλό τοκετό. Οι θάνατοι εκ της κυήσεως, του τοκετού και της λοχείας περιωρίσθησαν σημαντικά στις περιπτώσεις αυτές και οι τοκετοί που έγιναν ύστερα από μιὰ τέτοια παρακολούθησι ήσαν πολύ όμαλότεροι. Ή παρακολούθησι των έγκύων από τους σταθμούς έπιτόκων διαρκεί πολλές φορές μέχρι και του πέρατος της λοχείας. Τέτοιους Σταθμούς Έπιτόκων διαθέτει το Π.Ι.Κ.Π.Α. 16 στην Άθήνα, 6 στον Πειραιά και 42 στις έπαρχίες.

Οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί Βρεφών παρακολουθούν τὰ βρέφη από της γεννήσεως των μέχρι της συμπληρώσεως του δεύτερου και κάποτε και του τρίτου έτους. Τὰ βρέφη εξετάζονται κάθε 15 μέρες στο Σταθμό, όπου τους γίνεται γενική Ιατρική εξέτασις, ζύγισις, μέτρησις, καθορισμός διαίτης και τέλος δίδονται στις μητέρες οδηγίες για την περιποίησί των. Οι

άδελφές έπισκέπτρις του Ίδρύματος, έξ άλλου, έπισκέπτονται τὰ βρέφη στα σπίτια των, παρακολουθούν εν εφαρμοζονται οι Ιατρικές οδηγίες και γενικά συνεργάζονται με τις μητέρες για την καλύτερη περιποίησι του θρέφους. Στο Σταθμό κρατούνται χωριστές καρτέλλες για κάθε βρέφος με κάθε πληροφορία που τὸ άφορᾷ και που ένημερώνονται συνεχώς. Τέτοιοι Συμβουλευτικοί Σταθμοί του Π.Ι.Κ.Π.Α. λειτουργούν 20 στην Άθήνα, 7 στον Πειραιά και 78 στις έπαρχίες. Ή θνησιμότης των θρεφών που παρακολουθούνται στους Σταθμούς αυτούς περιωρίσθη στο έλάχιστο, εν συγκρίσει με τη γενική θρεφική θνησιμότητα στην Ελλάδα, τὸ επίπεδο δὲ υγείας των θρεφών αυτών προσεγγίζει τὸ επίπεδο των προηγμένων χωρών της Εύρωπης.

Στους Σταθμούς Έπιτόκων και τους Σταθμούς Βρεφών του Ίδρύματος έξητάσθησαν το 1952 92.012 βρέφη και 35.141 έπιτόκοι, έδόθησαν δὲ συμβουλές για 35.017 βρέφη.

Ή Υπηρεσία Παιδικών Ίατρείων και Πολυκλινικών του Π.Ι.Κ.Π.Α. έχει υπό τον έλεγχό της τὰ Παιδικὰ Ίατρεία, ένα από τους πιό σημαντικούς τομείς της δράσεως του Ίδρύματος, και την Παιδική Πολυκλινική Άθηνών. Στα παιδικὰ Ιατρεία παρακολουθούνται παιδιὰ μετά τὸ πέρας της θρεφικής ηλικίας μέχρι συμπληρώσεως του 12ου έτους. Τέτοια Ιατρεία λειτουργούν 22 στην Άθήνα, 7 στον Πειραιά και 82 στις έπαρχίες. Ένας παιδίατρος και μιὰ άδελφή νοσοκόμος (ειδικευμένη στα παιδιατρικά) αποτελούν τὸ προσωπικό του παιδικού Ιατρείου. Έκει γίνεται πλήρης Ιατρική παρακολούθησις των παιδιών, κρατούνται δὲ χωριστές καρτέλλες για τὸ καθένα άπ' αυτά. Τὰ παιδικὰ Ιατρεία προτείνουν, όπου θά δοϋμε, για την άποστολή άσθενικών παιδιών στις παιδικές έξοχές ή τὸ Άναρρωτήριο του Ίδρύματος. Τὰ παιδιὰ που παρακολουθούνται από τὰ παιδικὰ Ιατρεία παρουσιάζουν στατιστικώς ένα γενικό επίπεδο υγείας πολύ άνώτερο από τὸ μέσο όρο των άλλων παιδιών.

Έκτός από τὰ Παιδικὰ Ίατρεία, γενικής άρμοδιότητος, υπάρχουν και τὰ ειδικά Ιατρεία, κυρίως στοματολογικά και όφθαλμολογικά, που παρακολουθούν και θεραπεύουν τὰ παιδιὰ στους ειδικούς αυτούς κλάδους. Τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α., εκτός των άνωτέρω ειδικών Ιατρείων, έκίνησε από του 1949 και 4 κινητὰ στοματολογικά κέντρα, που ακολουθούν τους βατούς δι' αυτόκινήτου δρόμους της χώρας και εξέτάζουν οσητηματικώς όλα τὰ παιδιὰ κάθε περιφέρειας.

Ή Παιδική Πολυκλινική Άθηνών συνε-

στήθη το 1920 και άνεδιωργανώθη το 1938. Στεγάζεται σε κατάλληλο οικημα στο κέντρον της πόλεως και διαθέτει τὰ ἐξῆς ἰατρεία, ἐφωδιασμένα με ὅλα τὰ ἐπιστημονικά ἐφόδια: Παιδιατρικόν, Στοματολογικόν, Ὄφθαλμολογικόν, Ὄτορινολαρυγγολογικόν, Δερματολογικόν, Χειρουργικόν-Ὀρθοπεδικόν, Ἀκτινολογικόν, Καρδιολογικόν, Μικροβιολογικόν καὶ Αἱματολογικόν (ὅπου γίνεται ἔρευνα με τὸ σύστημα Rhesus). Ὁργανοῦται ἐπίσης Νευρολογικόν Ἰατρεῖον. Τὰ διάφορα αὐτὰ εἰδικὰ ἰατρεία δροῦν μὲν αὐτοτελῶς, σὲ ὠρισμένες ὁμως περιπτώσεις οἱ εἰδικοί ἰατροὶ συνεργάζονται καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀπὸ κοινού ἕνα ἀσθενῆ. Στὴν Πολυκλινικὴ ὑφίσταται, ἐπίσης, μόνιμος ἐπιτροπὴ, ἀπὸ δύο παιδιάρχους καὶ ἕνα ἀκτινολόγο, πού ἐξετάζει καὶ γνωμοδοτεῖ πάνω στὶς προτάσεις τῶν περιφερειακῶν παιδικῶν ἰατρῶν γιὰ ἀποστολὴν παιδιῶν στὸ Ἀναρρωτήριον ἢ στὶς παιδικὲς ἐξοχές. Ἡ Πολυκλινικὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς εἰδικούς ἰατρούς, ἔχει ἔμπειρον νοσηλευτικὸ προσωπικόν.

Στὰ παιδικὰ ἰατρεία καὶ τὴν Πολυκλινικὴ τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἐξητάσθησαν κατὰ τὸ 1952 242.016 παιδιὰ ἐν ὄλῳ, ἡλικίας μέχρι 12 ἐτῶν.

Τὰ Νηπιαγωγεῖα εἶναι ἕνας ἄλλος σοβαρὸς τομεὺς δράσεως τοῦ Ἰδρύματος. Ἡ Ὑπηρεσία Νηπίων τοῦ Ἰδρύματος διαθέτει 9 Νηπιαγωγεῖα στὴν Ἀθήνα, 1 στὸν Πειραιᾶ καὶ 8 στὶς ἐπαρχίες. Στὰ νηπιαγωγεῖα περιθάλπονται παιδιὰ ἡλικίας 3-6 ἐτῶν, ἰδίως ἐκεῖνα πού οἱ μητέρες τῶν ἐργάζονται καὶ δὲν ἔχουν πῶς τὰ ἐμπιστευθοῦν τὶς ἐργασίμες ὄρες. Τὰ παιδιὰ ὀδηγοῦνται στὰ νηπιαγωγεῖα τὸ πρωτὶ καὶ μόνον ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν νηπιαγωγῶν, ὡς τὸ ἀπόγευμα. Τοὺς παρέχεται πρόγευμα, γεῦμα καὶ ἀπογευματινὸ, σὲ ἀφθονὴ ποσότητα καὶ ἐκλεκτῆ ποιότητα. Τὸ διαιτολόγιον καταρτίζεται ἡ εἰδικῆ παιδιατρικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ἰδρύματος, εἶναι δέ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐνιαῖον καὶ τυποποιημένον κατὰ ἐθδομάδα σὲ ὅλα τὰ νηπιαγωγεῖα. Κάθε νηπιαγωγεῖο διαθέτει δική του κουζίνα καὶ τὶς ἀπαραίτητες ἐγκαταστάσεις (λουτρά, βοηθητικούς χώρους, ὑπόστεγα, αἰθούσες παιγνιδιῶν κλπ.). Τὰ παιδιὰ βρίσκουν στὰ νηπιαγωγεῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν νηπιοκομικὴ ἀπασχόλησιν, τὴν ψυχαγωγίαν, τὴν καλὴν διατροφήν κλπ., πλήρη ἰατρικὴν παρακολούθησιν ἀπὸ παιδιάρχους πού ἐπισκέπτονται τακτικὰ τὰ νηπιαγωγεῖα καὶ δίνουν τὶς ἀπαραίτητες παιδιατρικὰς ὁδηγίας. Καταβάλλεται ἐπίσης στὰ Νηπιαγωγεῖα μιὰ ἐπαινετὴ προσπάθεια ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν σωματικῶν, πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἰδιότητων τοῦ παιδιοῦ. Στὰ 18 νηπιαγωγεῖα τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. εἰσῆχθησαν στὰ 1952

ἐν ὄλῳ 1800 νήπια.

Ἡ Ὑπηρεσία Παιδικῶν Ἐξοχῶν καὶ Ἀναρρωτηρίων περιλαμβάνει σήμερα τὶς λαμπρὰ ὀργανωμένες παιδικὲς κατασκηνώσεις τοῦ Ἰδρύματος καὶ τὸ Ἀναρρωτήριον (Πρεβαντόριον) τῆς Πεντέλης. Στὴν περίοδο 1936-1941 ἐλειτούργησε καὶ παραθαλάσσιον ἀναρρωτήριον τοῦ Ἰδρύματος στὴ Βούλα.

Αἱ παιδικὰ ἐξοχὰ τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α., πού λειτουργοῦν σὲ εἰδικὰ ἐγκαταστάσεις στὴ Βούλα, στὴν Παλαιὰ Πεντέλη καὶ σὲ περιφέρειες 15 Παραρτημάτων τοῦ Ἰδρύματος σ' ὅλοκληρὴν τὴν χώρα, εἶναι ἀπὸ τὶς καλύτερα ὀργανωμένες κατασκηνώσεις πού ἔχουμε στὴν Ἑλλάδα⁽³⁾, ἐλειτούργησαν δὲ τὸ πρῶτον τὸ 1925 καὶ ἔκτοτε ἡ λειτουργία τῶν συνεχίσθη ἀπρόσκοπτη (με τὴν ἐξαιρέσιν τοῦ καλοκαίριοῦ τοῦ 1941) ὡς σήμερα.

Στὶς παιδικὲς ἐξοχὲς τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. μετέχουν παιδιὰ ἡλικίας 7-14 ἐτῶν, πού προτείνονται ἀπὸ τὰ κατὰ τόπους παιδικὰ ἰατρεία καὶ πού ἀποφαίνεται τελικὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐξ ἰατρῶν τοῦ Ἰδρύματος. Στὶς κατασκηνώσεις αὐτὲς τὰ παιδιὰ βρίσκουν ὑγιεινὴ καὶ πλούσια διατροφή, καλοὺς ὄρους διαμονῆς, ψυχαγωγίας κλπ. καὶ στενὴ ἰατρικὴ παρακολούθησιν (παιδίατρος μένει μόνιμως στὶς ἐγκαταστάσεις, ὅπου, κατὰ τὶς περιστάσεις, λειτουργεῖ καὶ μικρὸ νοσοκομεῖο). Παράλληλα καταβάλλεται προσπάθεια γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ ἠθικὴ τόνωσιν τῶν παιδιῶν, με εἰδικὲς γιορτὲς, κατάλληλον ἡμερήσιον πρόγραμμα, λειτουργίας κλπ. Τὸ Ἰδρυμα διαθέτει καὶ εἰδικὰ ἐκπαιδευμένα κατασκηνωτικὰ στελέχη.

Στὶς παιδικὲς ἐξοχὲς τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α., ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀπορα καὶ ἀσθενικὰ παιδιὰ πού προτείνουν τὰ παιδικὰ ἰατρεία του, μετέχουν ἐκάστοτε καὶ Ἕλληνοπούλα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τὴ Γαλλίαν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλες χώρες, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Κύπρον.

Μονάχα στὶς ἐγκαταστάσεις τῆς Βούλας ἐστάλησαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1953 ἐν ὄλῳ 1450 παιδιὰ (ἡ κατασκηνωτικὴ περίοδος τοῦ Σεπτεμβρίου ἐχάθη γιὰτὶ, ὅπως ἀναφέραμε, οἱ ἐγκαταστάσεις διετέθησαν γιὰ τὴ φιλοξενίαν τῶν σεισμοπαθῶν παιδιῶν). Στὶς παιδικὲς ἐξοχὲς τῆς Πεντέλης, ἐξ ἄλλου, ἐστάλησαν τὸ καλοκαί-

(3) Γιὰ τὶς κατασκηνώσεις ἐν γένει βλ. ἄρθρον εἰς τὰς «Ἀκτίνες» 1952, σελ. 355-366 ὑπὸ Δ. Α. Χριστοφίδη ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ κατασκηνώσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα» (εἰδικὰ δὲ γιὰ τὶς παιδικὲς ἐξοχὲς τοῦ ΠΙΚΠΑ σελ. 361). Πρὸβλ. ἐπίσης Κ. Σαρόγγλου, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑπόσημ. 1) σελ. 51-60, ὅπου καὶ αἱ ἰατροκοινωνικαὶ ἀποψεις τοῦ θέματος.

ρι του 1953 1122 παιδιά. Σ' όλες τις παιδικές έξοχές του Ίδρύματος κατά την περίοδο 1952 εστάλησαν εν όλω 11.791 παιδιά.

Η κατασκηνωτική περίοδος κρατεί 25-30 μέρες, κατά κανόνα δὲ τὰ παιδιά πού συμπληρώνουν ὁμαλά τὴν έξοχή των παρουσιάζουν αίσθητὴ θελήσει τόσο στὴν υγεία των ὅσο καὶ στὸν ψυχισμό των ἐν γένει.

Τὸ Ἀναρρωτήριον (Πρεβαντόριον) τῆς Πεντέλης συνεστήθη τὸ 1936, λειτουργεῖ δὲ ἔκτοτε κανονικά, ἐξαιρέσει τῶν χρόνων τῆς κατοχῆς. Στὸ Ἀναρρωτήριον εἰσάγονται, ὕστερα ἀπὸ αὐστηρὴ ἐπιλογή ἐιδικῆς ἐξ ἰατρῶν ἐπιτροπῆς, παιδιά 7-12 ἐτῶν, ὁ ὀργανισμὸς τῶν ὁποίων παρουσιάζει μειωμένη ἀντίτασι καὶ πού χρειάζονται στενὴ ἰατρικὴ παρακολούθησι καὶ διατροφή γιὰ ν' ἀντεπεξέλθουν νικηφόρα. Στὸ Ἀναρρωτήριο μένουσιν συνήθως τρεῖς μῆνες, κάποτε δὲ καὶ περισσότερο, ὡς καὶ ὀκτάμηνο. Τῆς 20 πρῶτες μέρες τῆς διαμονῆς των τὰ παιδιά εἶναι ἐπὶ πλήρη ἀπομόνωσι, γιὰ τὴν τυχόν ἐκδήλωσι λοιμωδῶν νόσων. Ἡ σημερινὴ δύναμις τοῦ ἀναρρωτηρίου τῆς Πεντέλης—ἐνὸς ἰδρύματος κτισμένου σὲ προνομιακὴ δασώδη τοποθεσία τῆς Παλαιᾶς Πεντέλης σὲ ὑψόμετρο 500 μέτρων—εἶναι 320 παιδιά. Τὸ ἀναρρωτήριο διαθέτει καὶ πλήρες νοσοκομεῖο παιδῶν, 40 κλινῶν, γιὰ τῆς ἀνάγκες τῶν τροφίμων. Ὅταν τὰ πράγματα εἶναι ὁμαλά καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία παιδικὴ ἐπιδημία, καταλαμβάνονται ὡς 25 κλίνες τοῦ νοσοκομείου αὐτοῦ, σὲ δύναμι ὑπερτρικοσίων παιδιῶν. Τὸ ποσοστὸ αὐτὸ, κάτω τῶν 10%, κρίνεται ἀπὸ τοὺς ἐιδικούς ὡς ἱκανοποιητικόν. Στὸ Ἀναρρωτήριο ὑπάρχουν δύο μόνιμοι παιδίατροι, πού ἐναλλάσσονται σὲ ἑφημερία καὶ διανυκτέρευσι, ἕνας ἄλλος δὲ μένει στὸ νοσοκομεῖο, πού θρῖσκειται σὲ χωριστὸ κτίριο στὸ ἴδιο κτιριακὸ συγκρότημα. Ἐξ ἄλλου, παιδίατρος τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἰδρύματος εἶναι σύμβουλος ἰατρός καὶ δύο φορές τοῦλάχιστον τὴν ἑβδομάδα ἐπισκέπτεται τὸ Ἀναρρωτήριον. Ἐπίσης τὸ Ἀναρρωτήριον ἐπισκέπτεται ἀκτινολόγος καὶ μικροβιολόγος τοῦ Ἰδρύματος. Τὸ προσωπικὸ τοῦ Ἀναρρωτηρίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ Διευθύντρια (παιδαγωγὸ), τὸ διοικητικὸ καὶ διαχειριστικὸ προσωπικόν, τῆς ἀδελφῆς (ἐιδικευμένες στὴν παιδιατρικὴ), τῆς νηπιαγωγῆς καὶ ἀρχηγῆς τῶν ὁμάδων, ἔμπειρα στελέχη τοῦ Ἰδρύματος. Στὸ Ἀναρρωτήριον ὑπάρχει πλήρες δημοτικὸν σχολεῖο, μὲ τρεῖς δασκάλες, πού λειτουργεῖ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τῆς ἐιδικῆς συνθήκης τῶν τροφίμων. Λειτουργεῖ ἐπίσης καὶ Κατηχητικὸ Σχολεῖο. Στὸς τροφίμους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν

ἐνδελεχῆ μέριμνα γιὰ τὴν υγεία των (καθημερινὴ θερμομέτρησις, ζυγίσις, ἰατρικὴ παρακολούθησις—κλινικὴ, ἀκτινολογικὴ, στοματολογικὴ κ.ο.κ.), τὴν καλὴ διατροφή καὶ τὴν ἀνάπαυσι, καταβάλλεται ἐξχωριστὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνύψωσι τοῦ ψυχικοῦ κόσμου των μὲ ἐιδικὴ ψυχαγωγία καὶ κατάλληλο παιδαγωγικὸ πρόγραμμα. Οἱ στατιστικὲς τῆς λειτουργίας τοῦ Ἀναρρωτηρίου, ἰδίως στὰ τελευταῖα χρόνια, εἶναι πολὺ ἐνθαρρυντικὲς γιὰ τὴν ἐργασία πού γίνεται ἐκεῖ καὶ παρέχουν τῆς καλύτερες ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον. Καθ' ὅσον τὸ 1952 πέρασαν ἀπὸ τὸ Ἀναρρωτήριον Πεντέλης 920 παιδιά, τὸ 1953 δὲ 961. Τὸ Ἀναρρωτήριον λειτουργεῖ, ὑπὸ ἰδεώδεις ὄρους υγιεινῆς, δλόκληρο τὸ χρόνο χωρὶς καμμία διακοπὴ.

Στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀναρρωτηρίου τῆς Πεντέλης ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. μέγα νοσοκομεῖον παιδῶν κλειστῆς φυματιώσεως καὶ ὀρθοπεδικῶν παθήσεων, μὲ πλήρες χειρουργεῖον, ἀνάλογο μὲ τὸ Ἀσκληπιεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στὴ Βούλα. Τὸ νοσοκομεῖο αὐτὸ θὰ λειτουργήσῃ προσεχῶς μὲ τὴν ἐπωνυμία «Ἀσκληπιεῖον Παιδῶν Π.Ι.Κ.Π.Α. Πεντέλης», θὰ ἔχη δύναμι 300 κλινῶν καὶ θὰ ἐφοδιασθῆ μὲ τὰ τελευταῖα σύγχρονα μέσα γιὰ τὴν ἐπιστημονικώτερη λειτουργία του.

Ἡ Ὑπηρεσία Ἀποκαταστάσεως Ἀναπήρων Παιδῶν τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. περιλαμβάνει τὸ Κέντρον Ἀναπήρων Παιδῶν στὴ Βούλα, τοῦ ὁποῖου ἡ λειτουργία θ' ἀρχίσῃ ἐντὸς τῶν προσεχῶν μηνῶν. Θὰ ἔχη ἀρχικὰ δύναμι 150 κλινῶν, πού προβλέπεται ν' αὐξηθῶν σὲ 300. Στὴ Βούλα καὶ στὸ συγκρότημα τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν παιδικῶν ἐξοχῶν τοῦ Ἰδρύματος, εἶναι ἤδη ἔτοιμα τὰ κτίρια ὅπου θὰ ἐγκατασταθῇ τὸ Κέντρον Ἀναπήρων Παιδῶν, πού ἔχει ἐφοδιασθῆ ἐπίσης μὲ πλήρη ἐπιστημονικὸ ἐξοπλισμὸ γιὰ τὴν θεραπεία τῆς παιδικῆς ἀναπηρίας.

Γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ Κέντρου μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐπιστημονικὰ ὄργανα φρόντισεν ἡ ὑπηρεσία τοῦ ΟΗΕ γιὰ τὴν προστασία τοῦ παιδιοῦ (UNICEF), ἡ συντήρησις ὁμοῦ τοῦ Κέντρου θὰ βαρυνῶν τὸ Πατριωτικὸν Ἰδρυμα. Στὸ Κέντρο θὰ νοσηλεύονται κινητικῶς ἀνάπηρα παιδιά μέχρι 15 ἐτῶν. Τὸ προσωπικόν, πού θὰ χρειασθῆ γιὰ τὴν λειτουργία τοῦ Κέντρου, ἐκπαιδεύεται ἤδη. Μιά ὁμάς δὲ ἀπὸ ἑξή ἄτομα ἐστάλη, μερίμνι τοῦ ΠΙΚΠΑ, στὴν Ἀγγλία γιὰ μετεκπαίδευσιν, μὲ ὑποτροφίαι τοῦ ΟΗΕ. Τὰ στελέχη αὐτὰ βρίσκονται τώρα στὴν Ἑλλάδα, συμπληρώσαντα τὴν μετεκπαίδευσίν των. Μέχρι τώρα τὸ Ἰδρυμα ξόδεψε δύο δισεκατομμύρια δραχμῶν μονάχα γιὰ τὴν διασκευὴ τῶν ἐγκαταστάσε-

ών του στη Βούλα, όπου θα εγκατασταθῆ τὸ Κέντρον Ἀναπήρων Παίδων(4).

Ἡ Ὑπηρεσία Ἐκπαιδευσεως Προσωπικότητος εἶναι ἕνας ἄλλος τομεὺς τῆς ἐργασίας τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. Τὸ Ἰδρυμα, ἐνδιαφερόμενον νὰ καταρτίσῃ κατάλληλον νοσηλευτικὸν προσωπικὸν γιὰ τὰ παιδικὰ ἰατρεῖα καὶ τὶς ἄλλες νοσηλευτικὰς ὑπηρεσίες του, ἀντιμετώπισε μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ τὸ ζήτημα αὐτό. Πρὸς τὸν σκοπὸν καταρτισμοῦ ἐπισκεπτριῶν ἀδελφῶν καὶ ἀδελφῶν γιὰ τὰ παιδικὰ ἰατρεῖα λειτουργεῖ στὴν Ἀθήνα Σχολὴ Ἐπισκεπτριῶν Ἀδελφῶν γιὰ 35 μαθήτριες, ἀποφοίτους Γυμνασίου. Ἡ φοίτησις στὴ Σχολὴ εἶναι 14μηνη, καταρτίζει δὲ ἱκανοποιητικὰ τὰ ἀπαραίτητα στελέχη γιὰ τὴν ἐπὶ ἀνδρῶσι τῶν νοσηλευτικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἰδρύματος. Ἡ Σχολὴ αὕτη εἶναι ἄσχετη μὲ τὴ Σχολὴ Ἐπισκεπτριῶν Ἀδελφῶν τριετοῦς φοιτήσεως τοῦ ὑπουργείου Προνοίας.

Τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἔχει ἐπίσης Σχολὴν Νηπιοκόμων στὰ Ἰωάννινα, γιὰ 30 μαθήτριες, πού καταρτίζει προσωπικὸν γιὰ τὰ νηπιαγωγεία, τὸ Ἀναρτητήριον καὶ τὶς παιδικὰς ἐξοχὰς τοῦ Ἰδρύματος. Κατασκευαστικὰ στελέχη, ἐξ ἄλλου, καταρτίζονται ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα σὲ εἰδικὰς σειρὰς μαθημάτων, ὠρισμένους μῆνες κάθε χρόνον. Γιὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων αὐτῶν προτιμοῦνται κορίτσια μὲ ἀπολυτήριον Γυμνασίου, πτυχία Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας Σωματικῆς Ἀγωγῆς ἢ Ἀνωτέρας Οἰκοκυρικῆς Σχολῆς.

Ἡ Ὑπηρεσία Διεθνῶς Συνεργασίας τοῦ Ἰδρύματος, τέλος, ἔχει ὡς ἀποστολὴν τῆς νὰ ἔρχεται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὶς ξένες διεθνεῖς ἢ ἄλλες ὀργανώσεις προστασίας τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ συντονίζῃ μαζύ των τὸ ἔργο τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. καὶ γιὰ νὰ δέχεται τὴν τυχόν προσφερομένην γιὰ τὰ παιδιά τῆς Ἑλλάδος ἐνίσχυσι. Τὸ Πατριτικὸν Ἰδρυμα εἶναι ἰδρυτικὸ μέλος τῆς «Διεθνῶς Ἐνώσεως Προστασίας τοῦ Παιδιοῦ», πού ἐδρεύει στὴ Γενεύη, ἔχει δὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ ὅλες τὶς ἐθνικὰς ἐνώσεις τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ μὲ τὸν UNICEF. Κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς κατοχῆς τὸ Ἰδρυμα συνειργάσθη στενὰ μὲ τὸν Ἑλθετικὸν καὶ τὸν Διεθνή Ἐρυθρὸ Σταυρὸ καὶ προσέφερον ἀξιολογώτατες ὑπηρεσίες στὴν ἐπιβίωσιν τῆς φυλῆς.

★

(4) Βλ. σχετικὸν μὲ τὴν ὅλην προστασίαν τῶν ἀναπήρων στὴν Ἑλλάδα ἄρθρον τῆς Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Προστασίας Ἀναπήρων Παίδων καὶ συμβούλου τοῦ ΠΙΚΠΑ κ. Νέλλης Α. Μιζρουλάκη εἰς «Ἀκτίνες» 1953, ἰδίως σελ. 212-213, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ προστασία τῶν Ἀναπήρων εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Ἡ παραπάνω ἀνάπτυξι δίδει στὸν ἀναγνώστη μιὰ γενικὴ εἰκόνα τοῦ ἐπιτελουμένου ἀπὸ τὸ Πατριτικὸν Ἰδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως ἔργου στὸν τομέα τῆς προστασίας τοῦ παιδιοῦ, ὅπου ἔχει ἀφιερωθῆ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α., ὅπως καὶ ὅλοι οἱ νεώτεροι ὀργανισμοὶ Προνοίας στὴ χώρα μας, δὲν περιορίζεται στὴν παροχὴ τῆς παλαιᾶς, ὑπὸ στενὴ ἔννοια, φιλανθρωπίας—πού θεράπευε πρόσκαιρες ἀνάγκες καὶ δὲν ἐφθανε στὴ ρίζαν τοῦ κακοῦ—μὰ τείνει στὴν ὀρθὴ τοποθέτησιν τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας, ὅπως τὴν ἐπιβάλλει ἡ ἐπιχορηγία μας καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ καθενὸς μας πρὸς τὸν πάσχοντα συνάνθρωπό μας. Ἡ ὀρθή, ἢ πλήρης κοινωνικὴ πρόνοια, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονται καὶ τὴν ἀξιολογοῦν οἱ καιροὶ μας, θρῖσκει ἔτσι στὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἕνα ἀξιόλογο συνεργάτη στὸν τομέα τῆς παιδικῆς ἡλικίας(5). Καὶ τὸ Ἰδρυμα αὐτό, μαζύ μὲ τὶς ἄλλες, ἐπίσης ἀξιότιμες, κρατικὰς καὶ ἰδιωτικὰς προσπάθειες, δίδουν τὸν καλὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας, καλύτερας Ἑλληνικῆς γενεᾶς.

Τὸ ἀξιόλογο αὐτὸ ἔργο γιὰ τὴν προστασίαν τοῦ παιδιοῦ, πού ἐπιτελεῖ τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. στὴ χώρα μας, πρέπει κράτος καὶ κοινωνία νὰ τὸ συντρέξουν μὲ ἀγάπην. Καὶ τὸ ἔργο ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς. Φτάνει νὰ ποῦμε πὼς ὁ μηχανισμὸς προστασίας τοῦ Ἰδρύματος, πού σκιαγραφήσαμε παραπάνω, ἀσκέει τὴν ἐνεργητικὴν του ἐπίδρασιν σ' ἕνα μικρὸ μόνον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Τόσο στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίας καὶ στὰ χωριά, ἕνα μικρὸ μόνον μέρος τοῦ παιδιοῦ πληθυσμοῦ μας ἀπολαμβάνει τὴ θαλπωρὴ τῶν παιδικῶν ἰατρειῶν, τῶν παιδικῶν ἐξοχῶν, τῶν νηπιαγωγείων, τῶν παιδικῶν ἐστιῶν κλπ. τοῦ Ἰδρύματος. Ὀλόκληρες περιοχῆς, ἰδίως τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν νησιῶν μας, θρῖσκονται ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτίναν δράσεως τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α. Ἀκόμα θρῖσκονται ἔξω ἀπὸ κάθε ἰατροπαιδαγωγικὴ ἢ ἰατροκοινωνικὴ πρόνοια, κρατικὴ ἢ ἰδιωτικὴ. Ἄν ἐνισχυθῆ τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α., ἡθικὰ καὶ ὕλικά, ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν κοινωνία, ἀσφαλῶς

(5) Γιὰ τὴν ὀρθὴ τοποθέτησιν τῆς κοινωνικῆς προνοίας στοὺς καιροὺς μας, βλέπε, μεταξὺ ἄλλων: «Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀγάπης», ἔκδοσις «Δαμασκοῦ», 1949, Μαρίνου Γερουλάνου, ἀκαδημαϊκοῦ, «Τὸ νόημα τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας», εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁ Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος», 1953, σελ. 6-8, Κ. Ι. Κωνσταντοπούλου «Τὸ μεγάλο ἔργο τῶν καιρῶν μας», εἰς «Ἀκτίνες» 1953, σελ. 116-121 καὶ τοῦ ἰδίου «Κοινωνικὰ Μορφωτικὰ Κέντρα «Φάρος», εἰς «Ἀκτίνες» 1954, σελ. 51-68.

θά προσφέρη πολλά στόν τομέα αυτό με την πείρα του, τὸ ἔμπυχο καὶ ἀψυχο ὕλικό καὶ τὸν ὄλο μηχανισμό του. ἤδη με τὸ «Πρόγραμμα Θεσσαλίας», πού θά θέση προσεχῶς τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. σὲ ἐφαρμογή—ἔνα πρόγραμμα πού θά περιλαμβάνη παροχὴ ὑπηρεσιῶν σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς δράσεώς του σὲ εὐρύτατη περιοχή τῆς ὑπαίθρου Θεσσαλίας καὶ τῶν Βορείων Σποράδων—τὸ Ἴδρυμα κάνει μιὰ ἐπαινετὴ ἀρχή, με τὴν ἐνίσχυσι τοῦ κράτους καὶ τοῦ UNICEF, ἐπεκτάσεως στὴν ὑπαίθρου τῆς ἱατροκοινωνικῆς προστασίας.

Σὲ κάθε συνοικισμό, σὲ κάθε νησάκι, σὲ κάθε χωριουδάκι τῆς χώρας μας, πρέπει νὰ ξαπλωθῇ ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασι τῶν ὀργανισμῶν προστασίας τοῦ παιδιοῦ, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους μιὰ τόσο ζηλευ-

τῆ θέσι κατέχει τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. Ὅταν ἐνσχυθοῦν ἠθικά καὶ ὕλικά οἱ ὀργανισμοὶ αὐτοί, με τὴν ὁλόθερμη συμπαράστασι καὶ ἀγάπη ὄλων μας, τότε καλύτερες μέρες θ' ἀνατελοῦν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γιατί πίσω ἀπὸ κάθε παιδί, πίσω ἀπὸ κάθε βρέφος, θρῖσκεται καὶ ἕνας αὐριανὸς πολίτης, ἕνας ὁλόκληρος λαός, ἡ νέα μας γενεά. Καὶ ἀπὸ τὴν ὀρθή, τὴν ἐπὶ ὕγιων θάσεων διαπαιδαγώγησι καὶ ἀνάπτυξι τῶν αὐριανῶν αὐτῶν πολιτῶν, θά ἐξαρτηθῇ ἡ δημιουργία ἀρτίων, ὠλοκληρωμένων σωματικὰ, πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ ἀνθρώπων, συντελεστῶν ἑνὸς ἀληθινωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος γιὰ τὴν πατρίδα μας.

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΦΤΩΧΕ ΜΟΥ ΕΑΥΤΕ...

Τότε ἦταν πού μᾶς βρῆκε ἡ μοιραία κελὴν ἦττα,
τραγικά ἀποσταμένους κι' ἀπὸ δύναμη γυμνούς.

Παραπαίσαμε στὰ σκότη σὰ φαντάσματα
λάθευσαν τὰ βήματά μας με τοὺς ἴσκιους
πού ἦρθαν καὶ μᾶς βρῆκαν οἱ ἔχθροί μας
—λογισμοὶ ἀνάκουστοι—
μὲ χαρᾶς ἀλαλαγμοὺς καὶ με βούκινα πολέμου.

Κι' ἔτσι πιά τυραγνισμένοι
κι' ἔτσι ἀνίδεοι καὶ ξένοι
τοὺς δεχτήκαμε γιὰ ἐλευθερωτές.
Μπρὸς αὐτοὶ καὶ μεῖς κατόπι.
Μᾶς τραβῆξαν σὲ πορεῖες ἀτελειώτα φριχτές.
Σ' φύλλα κίτρινα σὲ φθινοπώρου ὥρα.
Σ' ἄν ὄστρακα ἀδειανά στὸ δρόμο τῶν κυμάτων...

Φτωχέ μου έαυτέ...
Πῶς ἔγινε ν' ἀπατηθοῦμε τόσο...
Πῶς ἔγινε νὰ ἐλκύσουν κρῆνες ἀνδρες
τὸ πάλλευκο μικρὸ μας περιστέρι...

Καὶ τώρα μὴ ρωτᾶς πῶς θά γυρίση.
Μὴ δὲν εὐρήκαμε κι' ἐμεῖς
στὸ δρόμο κείνο τῆς ἐπιστροφῆς
τίς πηγές τῶν ὕδατων;

Θυμήσου ἀλήθεια...
Τί ἀπεγνωσμένη ἡ πάλη σου καὶ τί πολλὴ
γιὰ νὰ μὴ γείρης ὡς τὸ τέλος τὸ κεφάλι.
Δειλὴ φεγγοβόλῃ ἐσὺ καὶ ν' ἀντιμάχεσαι
μιᾶς νύχτας τ' ἀδυσώπητα ἐρέβη...
Ἰαχνές σου οἱ φτεροῦγες καὶ νὰ σέρνωνται
ἀκόμα χθές, στάζοντας ἀγωνία
καὶ στάζοντες ἀνθρώπινη ἀδυναμία...

ΕΛΛΗ ΒΡΑΧΩΡΙΤΗ

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Β'.

«Μετά πνευματικὴν νέκρωσιν καὶ στασιμότητα ἐν Βυζαντίῳ δύο περίπου αἰώνων ἐπέρχεται αἴφνης ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, ἧς τὸν φαινότατον πυρσὸν ἐκράτησεν ὁ Φώτιος, διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ διανοίας φωτίσας τὸν κόσμον τὸν ἑλληνικόν. Ἡ μεγαλοπρεπὴς τῆς ὄντως γιγαντώδους αὐτοῦ μορφῆς ἐμφάνισις ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἦναιφε τοὺς σπινθῆρας τῆς νέας ζωῆς, κατέλαβε τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια παρουσιάζει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μεγάλου Φωτίου εἰς τὴν πνευματικὴν σκηνὴν τοῦ Βυζαντίου ὁ ἐκκλησιαστικὸς μας ἱστορικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Μὲ παρομοίας ἐκφράσεις ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ μέγας βυζαντινολόγος Κρουμβάχερ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀποκαλεῖ Κολόμβον τῆς φιλολογίας. Διότι πρᾶγματι ὑπῆρξε φαινόμενον μορφώσεως. Διεκρίθη ὄχι μόνον ὡς θεολόγος καὶ πατριάρχης, ἀλλὰ καὶ ὡς γραμματικὸς καὶ φιλόσοφος, ὡς νομικὸς καὶ ἰατρός, ὡς μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος καὶ μουσικὸς. Κανένα μέρος τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτὸν ἀπρόσιτον. Ὅπως γράφει περὶ αὐτοῦ ἕνας βιογράφος του, εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, ὄχι μόνον τοὺς συγχρόνους του ἐξεπέρασε, ἀλλὰ καὶ τοὺς προγενεστέρους.

Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμεν τὸν Χρυσόστομον Παπαδόπουλον εἰς μίαν πλησιεστέραν ἔρευναν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Φωτίου: «Δὲν εἶναι μόνον ὑπερθαύμαστος ἡ σοφία τοῦ Φωτίου, ἀλλὰ καὶ ὁ ζῆλος πρὸς μετάδοσιν αὐτῆς. Ἐνθερμος τῆς παιδείας ἑραστής, νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετῶν καὶ συγγράφων, κατείχετο ὑπὸ ἀνεπισχετοῦ ζήλου πρὸς μετάδοσιν τῶν γνώσεων αὐτοῦ. Ὑπῆρξε διδάσκαλος ἐν τῇ

κυρία σημασίᾳ τῆς λέξεως, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν καὶ ὑφ' ὅλας τὰς περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ, διδάσκαλος καὶ ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ καθήμενος θρόνον, διδάσκαλος καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν διωγμῷ καὶ ἐν ἐξορίᾳ». Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι πρὶν γίνῃ πατριάρχης ἦτο ἀνώτατος κρατικὸς λειτουργός, καὶ ἐπομένως ποτὲ δὲν τοῦ ἔλλειψαν αἱ ἄλλαι ἀπασχολήσεις καὶ αἱ βαρεῖαι εὐθῦναι.

Καὶ συνεχίζει ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος: «Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ κατάρθενσις αὐτῆ, ἡ τοῦ φωτὸς διάδοσις, καταπλήσει. Ὁ ἴδιος λέγει ὅτι μόλις τὴν τῶν μεираκιῶν παραλλάξας ἡλικίαν, συνέταξε χάριν τῶν μαθητῶν καὶ ὁμιλητῶν αὐτοῦ Λεξικόν... Ἐγένετο λοιπὸν διδάσκαλος ἐν νεαρῳτάτῃ ἡλικίᾳ καὶ πρῶτην φιλολογικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἀνάγκην ἠσθάνθη ν' ἀποθησαυρίσῃ καὶ ἐξηγήσῃ λέξεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἰδίως τῶν ρητόρων, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ δὲν ἦσαν καταληπταὶ ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς ἐννοίαις. Ἐπρεπεν ὁ Φώτιος νὰ θέσῃ τὴν βάσιν τῆς ἀναγεννωμένης ἑλληνικῆς παιδείας, ὅθεν ἔστρεψεν ἰδιάζουσας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν, ὑπῆρξε δὲ οὐ μόνον ἀριστοτέχνης τοῦ λόγου γλαφυρὸς καὶ περίκομπος, ἀλλὰ καὶ δεινὸς Γραμματικὸς, πολλαχοῦ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ ἐγκατασπίρας σπουδαίας γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς παρατηρήσεις... Ἐκτὸς τῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς Φιλολογίας, καθόλου, διδάξας καὶ τὴν Φιλοσοφίαν συνέταξε χάριν τῶν μαθητευομένων κατὰλληλον Ἐγχειρίδιον, ἡ διδασκαλικὴ δ' αὐτῆ πρόνοια μαρτυρεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν σοβαρότητα, μεθ' ἧς ἐπελήφθη τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ Φώτιος. Ἐκτὸς τῆς Φιλολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας ἐδίδαξε καὶ τὰ Μαθηματικά, πάντως δὲ καὶ τὴν Νομικὴν, ἧς ἦτο ἐντριβέστατος, συντάξας σπουδαιότατον νομικὸν ἔργον, τὸν Νομο-

ζάνονα, ἴσως δὲ καὶ τὰς ἰατρικὰς αὐτοῦ γνώσεις, μετέδωκε, ὡς ἐμπραγμάτους κατεῖχε. Εἰς τῶν φίλων αὐτοῦ, Γεώργιος ὀνόματι, θεραπευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ παρέβαλλεν αὐτὸν πρὸς τὸν Γαληνὸν καὶ τὸν Ἱπποκράτην, αἱ ἰατρικαὶ δὲ γνώσεις τοῦ Φωτίου ἐγίνοντο ἀντικείμενον εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης. Εἰς τὸν Ζαχαρίαν, τὸν γενόμενον ὕστερον Μητροπολίτην Μυτιλήνης, ἀπέστειλεν ὁ Φώτιος φάρμακον ἰδίας ἐφευρέσεως, μικραὶ δὲ τινες ἐπιστολαὶ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Ζαχαρίαν εἶναι μᾶλλον ἰατρικαὶ συνταγαί. Ἐν αὐταῖς ἐλέγχει τοὺς συγχρόνους αὐτῷ ἰατροὺς ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ ἀνικανότητι περὶ τὴν θεραπείαν τῶν νοσημάτων, ὑποδεικνύων μεγάλα αὐτῶν σφάλματα περὶ τὴν παρασκευὴν καὶ χρῆσιν τῶν φαρμάκων.

Καὶ ποῦ ἐδίδασκε ὁ σοφὸς Φώτιος; Τὸ σημεῖον αὐτὸ παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Εἶχε μεταβάλλει τὸ σπιτί του εἰς ἐπιστημονικὸν ἐντευκτήριον καὶ Ἀκαδημίαν. Τὸ ἀκόμη σπουδαιότερον εἶναι ὁ πρωτότυπος τρόπος τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ διδασκαλίας του δράσεως. Οἱ μαθηταὶ ποὺ συνηθροίζοντο εἰς τὸ κατ' οἶκον αὐτοῦ σπουδαστήριον, ἀποτελοῦσαν ἓνα εἶδος ἐπιστημονικοῦ συλλόγου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὑπῆρξε ποδηγέτης καὶ χειραγωγός. Ἀπὸ αὐτοῦ ἀπαιτοῦσε ἀπόλυτον τάξιν καὶ ὑποταγὴν εἰς ὠρισμένας ὑποχρεώσεις, χωρὶς νὰ λείπῃ καὶ ἡ καλῶς ἐννοουμένη ἐλευθερία. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ὁ Φώτιος ἦτο ὄχι ἀπλῶς ὁ σοφὸς διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότυπον τῶν μαθητῶν. Τοὺς καθωδηλοῦσε μὲ στοργὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, καὶ τοὺς ἀνέθετε φροντιστηριακὰς ἀσκήσεις. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐκάστου κειμένου παρεῖχεν εἰδήσεις περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ ἔκρινε τὸ ἀναγνωσθὲν σύγγραμμα, κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὸ ὕψος, καταρτίζων ταυτοχρόνως σύντομον περίληψιν ἢ ἀντιγράφων ἐκ τοῦ περιεχομένου μικρὰ ἀποσπάσματα. Καρπὸς τῆς μεγάλης αὐτῆς φιλολογικῆς ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ περίφημος «Μυριόβιβλος» ἢ «Βιβλιοθήκη» τοῦ Φωτίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζονται καὶ κρίνονται 280 ἀρχαῖα συγγράμματα ποικίλης ἕλης, ἐθνικῶν καὶ χρι-

στιανῶν συγγραφέων. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πραγματικὴν Μυριόβιβλον συνεκεντρώθησαν ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας κατὰ μικρὰ ἢ μεγάλα ἀποσπάσματα καὶ μὲ περιλήψεις. Ἀπὸ τὰ κρινόμενα ἔργα πλεῖστα ἐχάθησαν καὶ μόνον τμήματά των ἐσώθησαν διὰ τῆς Μυριοβίβλου. Ἐντεῦθεν συνάγεται ἡ τεραστία σημασία τῆς ὀγκώδους αὐτῆς συλλογῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. «Δι' αὐτῆς ὁ Φώτιος συνέδεσε τὸν ἑλληνικὸν μεσαῖωνα μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ παρελθόντος μὴ ἐπιτελέσας μόνον ἔργον τοιοῦτον οἷον οἱ Γραμματικοὶ Ἀλεξανδρινοί, ἀλλὰ βαθύτερον εἰσδύσας εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἐπαναγαγὼν αὐτὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, καταστήσας πάλιν προσηπτήν»⁽¹⁾.

Μὲ τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον τοῦ ὁ Φώτιος ἀπετέλεσε σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας. Καὶ ὄχι μόνον τῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παιδαγωγικῆς. Ὁ ἐπιστημονικὸς ὄμιλος τῶν μαθητῶν του, ἡ ἀδελφικὴ καὶ χαρούμενη ἀτμόσφαιρα τῆς συνεργασίας μεταξὺ διδασκόντων καὶ διδασκόμενων, «ἡ καθαρά ἐκείνη καὶ ἡδίστη μετὰ τῶν πλησίον συνουσία, ἡ ἀδολος καὶ ἄλυτος καὶ ἀνεπίπληκτος συναναστροφὴ», ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ ἐξήλεγε καὶ ἡ σημερινὴ παιδαγωγικὴ πράξις. Ἀπὸ τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο πνευματικὸν φυτώριον ἐξεπορεύθη γενεὰ μορφωμένων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν ταυτοχρόνως ὡς ρήτορες, ὡς φιλόσοφοι, μαθηματικοὶ καὶ θεολόγοι, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Ἀρέθας.

★

(1) Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου: Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μεγάλου Φωτίου, Ἐν Ἀθήναις 1912.

Τὴν ξένην βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ Φωτίου βλ. ἐν Α. Vasiliev, Histoire de l' Empire Byzantin, Paris 1932, vol. I, p. 396.

Ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βοηθήματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γενικά ποῦ ἀνεφέρθησαν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον, βλ. Δ. Σ. Μπαλάνου: Οἱ βυζαντινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, Ἀθήναι 1951, καὶ Κ. Μπῶνη: Βυζαντινὴ θεολογία, Ἀθήναι 1948.

Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Φωτίου εὐρίσκεται ὑπὸ ἔκδοσιν εἰς τὴν Ἀμερικανικήν.

Ὁ Ἀρέθας, ἀντίξιος τοῦ διδασκάλου του, ρήτωρ, ποιητῆς καὶ θεολόγος, ὑπῆρξε πρὸ πάντων συστηματικὸς μελετητῆς τῶν κλασικῶν συγγραφέων, «διάπυρος ἔραστής» τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ συγχρόνως θαυμαστῆς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἀκούρατος αὐτὸς ἐπίσκοπος δὲν περιορίσθη εἰς τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα, ἀλλὰ μὲ τὸν ἔνθερον ζῆλον του συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν μεγάλων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ὡς ἀληθινὸς ἐπιστήμων. Ἄς ἀκολουθήσωμεν τὸν ἀκαδημαϊκὸν Σ. Κουγέα πῶς ἐκθέτει εἰς εἰδικὴν πραγματείαν του τὸ φιλολογικὸν ἔργον τοῦ Ἀρέθα, εἰς τὸν πρόλογον ἐν πρώτοις παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς⁽²⁾.

«Δι' ἐκείνους ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν, οἵτινες βλέποντες ὅτι πρόκειται περὶ ἐπισκόπου θά νομῶσιν ἴσως, ὅτι ἡ μελέτη αὐτῆ εἶναι θεολογική, πρέπει εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ λεχθῆ, ὅτι τὴν ἐργασίαν μου ὑπὸ γόρευσιν καθαρῶς φιλολογικὸν ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ περὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀρέθα ἠσχολήθησαν ἐπ' ἐσχάτων περισσότερον τῶν θεολόγων φιλόλογοι καὶ δὴ ἐκ τῶν περὶ τὴν κλασικὴν φιλολογίαν διατριβόντων. Ἄφ' ὅτου ἡ μονομερὴς κριτικὴ τῶν κειμένων, ἡ κριτικὴ τῶν διορθώσεων, ἤρχισε νὰ ὑποχωρῆ εἰς τὴν κριτικὴν τῶν χειρογράφων, ὁ ἀναπτυχθεὶς ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐρευνῇ νέος κλάδος τῆς ἱστορίας τῶν κειμένων, ἡ ἱστορίας τῆς παραδόσεως, ἐπεκτείνων τὰ ὄρια αὐτοῦ μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ μελετηθῆ προσεκτικότερον καὶ νὰ γνωσθῆ καλύτερον καὶ ἡ Βυζαντικὴ παράδοσις, ἡ προσερχομένη δηλονότι ἐκ τῆς περιόδου ἐκείνης, ἥτις κυρίως μᾶς διέσωσε τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ κείμενα. Τὴν δ' ἐκδούλευσιν ταύτην πρὸς τὸ Βυζάντιον παρέσχον ἴδια οἱ περὶ τὴν κλασικὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενοι ἐπιστήμονες. Εἰς τὰ ὀνόματα τῶν Mommsen, Usener, Studemund, Wachsmuth, Rohde, Crusius, Elter, Reitzenstein, Cohu κλπ. τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Κρουμβάχερ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς Βυζαντικῆς αὐτοῦ Γραμματολογίας, ἠδύναντο σήμερον πολλὰ ἀκόμη νὰ προστεθῶσιν, ἐν τοῖς πρώτοις δὲ μάλιστα νὰ ταχθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Wilamowitz, οὗ ἡ γόνιμος καὶ πολυμερὴς δρᾶσις ἐπὶ τὰ διάφορα πεδία τῆς φιλολογικῆς ἐρευνῆς περιέλαβε μετ' ἰδιάζοντος ἐνδιαφέροντος καὶ τὰ περὶ τὴν κλασικὴν φιλολογίαν σπουδαῖα τῶν Βυζαντινῶν. Τόσον δ' ἐπισταμένως ἐρευνᾶται καὶ ἐκ-

τιμᾶται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν ἐργασία τῶν βυζαντινῶν, ὥστε ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κρουμβάχερ ἐδίστασε νὰ παραδεχθῆ περὶ τῶν φιλολόγων τοῦ Βυζαντίου, περὶ ὧν γράφει ὅτι «δὲν πρέπει νὰ συγκρίνωμεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ζηνοδότους καὶ Ἀριστοφάνεις καὶ Ἀριστάρχους» ὁμολογοῦσι σήμερον ἀνεπιφυλάκτως κλασικοὶ φιλόλογοι, ἀνήκοντες δηλονότι εἰς τὴν χορείαν ἐκείνων, οἵτινες μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων περιεφρόνουσαν πᾶν τὸ Βυζαντικόν. «Ἡ ἐργασία, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ οὗτοι ἐπέτελεσαν ἐντὸς καὶ πέραξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς περιελοῦσαν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν κατὰ τὸν 9ον-10ον αἰῶνα», γράφει ὁ Bruno Keil, «δύναται ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν γραμματικὴν καὶ βιβλιολογικὴν ἐργασίαν τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν τοῦ 3ου αἰῶνος π.Χ. Διότι συνέλεξαν καὶ ἐτακτοποίησαν ὡς ἐκεῖνοι καὶ ἔκριναν ἐπίσης ὡς ἐκεῖνοι. Τεκμήριον τούτου εἶναι τὰ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκοντα μεγάλα χειρογράφα κλασικῶν συγγραφέων. Πολλὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν κεκαθαρμένα ἀναγινώσκωμεν ἐν τοῖς χειρογράφοις, παρελήφθησαν ἐν παρομοίᾳ καταστάσει πρὸς τὴν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀνευρεθεῖσαν Ἀθηναίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκ δὲ τῆς ἐργασίας, ἥτις ἐχρειάσθη νὰ γίνῃ ὑπὸ τῶν σημερινῶν φιλολόγων εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, δυνάμεθα νὰ ἐκτιμῶμεν τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερον οἱ Βυζαντινοὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν ἀρχαίων κειμένων.

»Αἱ μελέται αὐτὰ τῶν κλασικῶν φιλολόγων, συνετέλεσαν κυρίως εἰς τὸ νὰ καθορισθῆ ἀκριβέστερον ἡ θέσις, ἣν εἶχον τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Βυζαντίῳ, νὰ ἐπανορθωθῶσι παλαιὰ πλάνα ἐπικρατοῦσαι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ νὰ γνωσθῆ τὸ ἔργον μεμονωμένων τινῶν καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν εἰς οὗς κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ διάσωσις τῆς κλασικῆς γραμματικῆς κληρονομίας. Εἰς δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Ἀρέθας. Περὶ τοῦ λογίου τούτου κληρικοῦ, εἰς οὗ τὸν ζῆλον ὀφείλομεν τὴν ἀρίστην, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν μοναδικὴν παράδοσιν συγγραφέων, ὡς ὁ Πλάτων, Δίων ὁ Προυσαεὺς, ὁ Λουκιανός, ὁ Πολυδεύκτης, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς κλπ. πολὺς ἐγένετο ἐσχάτως λόγος ὑπὸ πολλῶν φιλολόγων τε καὶ θεολόγων. Ἄλλ' ἡ μεγάλη σημασία, ἣν ἔχει διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ σπουδαιότατος οὗτος παράγων τῆς πρώτης ἐν Βυζαντίῳ ἀναγεννήσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν, δὲν ἐξετιμῆθη εἰσέτι προσηκόντως.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ καθηγητῆς Κουγέας ἀναπτύσσει πῶς διεξήγε τὸ ἐπιστημονικὸν του ἔργον ὁ σοφὸς ἱεράρχης:

«Ὁ λόγιος ἐπίσκοπος ἀναγινώσκων τὰ διάφορα κείμενα ἐν τοῖς περιφώνις αὐτοῦ χειρογράφοις, ἅτινα μετ' ἐξαιρετικῶν ζήλου καὶ φ-

(2) Σ. Κουγέα: Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, Ἀθήναι 1913.

λοχαλίας κατήριζεν, ἐσημείωνεν ἐν τῷ ἐξεπίτηδες πλατεῖ ἀφιμενῶ περιωριῶ παντοειδῇ κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά σημειώματα, λαμβανόμενα εἴτε ἐξ ἄλλων βοηθητικῶν βιβλίων εἴτε ἐκ τοῦ ἀκενώτου θησαυροῦ τῆς μνήμης καὶ τῆς πολυγλωσσίας αὐτοῦ. Τὸ δ' ἀναγινωσκόμενον βιβλίον δὲν ἀποτελεῖ διὰ τὸν Ἀρέθαν ἄφυχόν τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν οἰνεῖ ζῶντα συγγραφέα, μεθ' οὗ συνδιαλέγεται ἄλλοτε ἐπιδοκιμάζων καὶ ἐπαινῶν αὐτόν, ἄλλοτε ἀποδοκιμάζων, συχνότατα εἰρωνεύομενος, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑβρίζων. Τὰ σημειώματα ταῦτα ἀφθόνη ἐσοροπισμένα ἐν ταῖς ῥαῖς τῶν βιβλίων τῶν προερχομένων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀρέθα, φέρουσι ἴδιον τύπον καὶ ἴδιαν οὕτως εἰπεῖν σφραγίδα. Ὁρθῶς δὲ παρετήρησεν ὁ Stählin, ὅτι, καὶ ἂν οὐδὲν περὶ Ἀρέθα ἐγνωρίζομεν, θὰ ἠδυνάμεθα ἐκ τῶν σημειωμάτων αὐτοῦ τὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνδρός.

» Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς ἕκαστον ἀναγινωσκόμενον κείμενον συνήθιζεν ὁ Ἀρέθας νὰ χαράσῃ εἰς παρασελίδια σημειώματα τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, ὅτι ἡ σχολαστικὴ τοῦ ἀνδρός ἐργασία ὑπῆρξε μεγάλη. Ταῦτης δ' ὅμως γνωρίζομεν μικρὸν μέρος, τ. ἔ. τὸ ἐν τοῖς διασθεσίαι τοῦ Ἀρέθα βιβλίοις ἢ τοῖς ἀπογράφοις αὐτῶν παραδοθέν. Τὰ δὲ μέχρι τοῦδε γνωστὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα ἀναφέρονται εἰς τὸν Πλάτωνα, Ἀριστοτέλην, Εὐκλείδην, Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, Πausανίαν, Ἀριστέιδην τὸν ῥήτορα, Λουκιανόν, Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα καὶ τοὺς ἀπολογητὰς Ἰουστίνον, Εὐδόκιον, Ἀθηναγόραν, Τατιανόν, εἰς τὸν Φιλοστράτου βίον Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως εἰς τὰ τοῦ Ἀβδουκαρά καὶ τὰς ἄλλας δογματικά συγγραφάς, ὧν συλλογὴν κατήριζεν ὁ Ἀρέθας ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Στυλιανοῦ γραφέντι κώδικι τῆς Μόσχας εἰς τὸ «χρονογράφιον» τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου καὶ εἰς τὸν «περὶ τῶν γνωμικῶν θελημάτων» λόγον τοῦ Φωτίου.

» Τὰ φιλολογικὰ σημειώματα τοῦ Ἀρέθα δύνανται ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν νὰ διακριθῶσιν εἰς γραμματικά, ἀρχαιολογικά, μυθολογικά, ἀνεκδοτικά, ἱστορικά, γεωγραφικά, φιλοσοφικά, γραμματολογικά, ἐγκυκλοπαιδικά, ἠθορικά, παροιμογραφικά, λαογραφικά, μαθηματικά κλπ.... Ταῦτα δεκνύουσι τὴν μεγάλην περὶ τὰ κλασσικὰ γράμματα παιδείαν καὶ τὴν εὐρεῖαν μελέτην καὶ πολυαναγνωσίαν τοῦ ἀνδρός.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει ὁ καθηγητὴς Κουγέας τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὸ Βιβλιογραφικὸν ἔργαστήριον τοῦ Ἀρέθα:

« Φῶτιος, Ἀρέθας καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἶναι οὕτως εἰπεῖν οἱ κύριοι ἀντιπρόσωποι τῆς πνευματικῆς κινήσεως, ἐξ ἧς κατὰ τὸν 9ον-10ον αἰῶνα ἀνεγεννήθησαν ἐν Βυζαντίῳ αἱ μελέται τῆς ἀρχαιότητος μετὰ τὸν μαρμασμὸν καὶ τὴν μακρὰν ἐκλειψὴν αὐτῶν κα-

τὰ τοὺς προηγθέντας αἰῶνας. Ἐκαστος τῶν ἀνδρῶν τούτων ἔχει ἴδιον σύστημα ἐργασίας, ἀλλὰ πάντες συναντῶνται καὶ συμφωνοῦσιν ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῆς ζητήσεως καὶ τῆς περιουλογῆς χειρογράφων. Ἐνθ' δ' ὅμως ὁ Φῶτιος καὶ Κων/νος Πορφυρογέννητος προμηθεύομενοι παλαιὰ κείμενα δὲν φροντίζουσιν, ὅπως διὰ νέων καταλλήλων ἀντιγράφων παραδώσωσιν αὐτὰ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἀλλ' ἀρκοῦνται ὁ μὲν Φῶτιος, ὅπως τὰ κείμενα ταῦτα χρησιμεύσωσιν εἰς ἑαυτὸν ἢ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἢ εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ταράσιον, ὁ δὲ Πορφυρογέννητος κυρίως, ὅπως ἐκ τῶν κειμένων τούτων ἀπαρτίσῃ τὰς γνωστὰς αὐτοῦ ἐπιτομὰς καὶ ἐγκυκλοπαιδείας, ὁ Ἀρέθας τοῖνάντιον φροντίζει, ὅπως καταρτίξῃ ἐκ τῶν χειρογράφων, ἅτινα μετὰ μεγίστων προσπαθειῶν κτᾶται, ἐξαίρετα ἀντίγραφα, κληροδοτήσῃ τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ εἰς τοὺς ἐπιγινωσκόμενους. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ Ἀρέθας εἶναι μοναδικός, δυνάμενος ἴσως νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Ἰερώνυμον καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἀνδρας, ὧν ὁ μὲν ἤκμασε πέντε αἰῶνας πρότερον, ὁ δὲ πέντε αἰῶνας ὕστερον αὐτοῦ. Ὅ,τι βλέπομεν παρ' αὐτοῖς ὡς πρὸς τὴν προσπάθειαν καὶ τὸν τρόπον τῆς περιουλογῆς τῶν κειμένων, ὡς πρὸς τὸ θερμὸν αὐτῶν ἐνδιαφερόμεν περὶ τὴν ζήτησιν χειρογράφων καὶ ὡς πρὸς τὴν φροντίδα διὰ τῆς ἀντιγραφῆν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ παρὰ τῷ Ἀρέθῳ. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰερώνυμος ἐξῆι εἰς χρόνους, καθ' οὓς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελὸς στερεοσίαι ἢ παλαιὰ πηγὴ τῶν γραμμάτων, ὁ δὲ Βησσαρίων συνέλεγε τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα εἶχον καταλλεῖ ὁ Εὐστάθιος ὁ Πλανούδης, ὁ Γεώργιος Κύπριος, ἡ Ρασούλαινα, ὁ Ἀκροπολίτης, ὁ Τριγκλίνος καὶ ἄλλοι ἐργάται τῆς ὑστετέρας ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Ὁ Ἀρέθας δ' ὅμως εἶναι αὐτὸς πρόδρομος ἅμα καὶ δημιουργὸς ἐν τῇ συγχρόνῳ αὐτοῦ γραμματικῇ κινήσει. Ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ἣν ἐποχὴν ἤρχισε νὰ διαλύηται τὸ πνευματικὸν σκότος τὸ ἐπελθὸν εἰς τὸ Βυζάντιον ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων καὶ ἐκ τῶν ἐρίδων τῆς ἐκονομαχίας, αἰσθάνεται ἐν τοῖς πρώτοις τὴν ἀνάγκην νὰ συγκροτήσῃ βιβλιοθήκην καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν ἐν Βυζαντίῳ τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα κατέστρεψεν ἡ πυρκαϊὰ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ὁ ἀφανισμὸς βαίνει γοργός' τούτου ἀντιλαμβανόμενοι ἄνδρες, ὡς ὁ Ἀρέθας, προσπαθοῦσι νὰ περισώσωσιν ὅ,τι εἶναι δυνατὸν ἀκόμη νὰ σωθῇ. Ὁ λόγιος ἐπίσκοπος Καισαρείας προμηθεύεται περγαμηνήν, ἧς τὸ τίμημα ἀναγράφει αὐτὸς ἐν τοῖς ἀξιολόγοις ἐκείνοις καὶ ἰδιοχείρως αὐτοῦ βιβλιογραφικοῖς σημειώμασι, παραγγέλλει τὴν ἀντιγραφὴν τῶν μετὰ κόπου ἐξευρισκομένων βιβλίων εἰς τοὺς διαφόρους καὶ πολυωνύμους αὐτοῦ καλλιγράφους Ἰωάννην, Βαάνην, Στέφανον, Γρηγόριον κλπ. ἐπιθεωρεῖ καὶ διορθώνει ὁ ἴδιος τὰ ἀντίγραφα ἀντιβάλλων αὐτὰ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα καὶ ἐν γένει δημοιογεῖ περὶ ἑαυτὸν ὀλόκληρον

βιβλιογραφικὸν ἐργαστήριον, τοῦ ὁποῦ αὐτὸς προσιτάται καὶ ἐπιμελεῖται.

»Ἐν τούτῳ δ' ἐγκείται κυρίως ἡ σημασία τοῦ φιλολογικοῦ ἔργου τοῦ Ἀρέθα, ἐν τῇ συλλογῇ δηλαδή, τῇ ἀντιγραφῇ καὶ τῇ συγκροτήσει καλῶν χειρογράφων ἰδίᾳ κλασσικῶν συγγραφέων... Τὴν δ' ἐπιμέλειαν τὴν καταβαλλομένην εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα θαυμάζομεν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀντιγράφοις αὐτοῦ, ἅτινα εὐνοϊκῇ τύχῃ διέσωσε μέχρις ἡμῶν ἐν ἀριθμῷ ἐπαρκεῖ καὶ ἀσυνῆθει σχετικῶς πρὸς τὰς Βιβλιοθήκας ἄλλων βυζαντινῶν λογίων. Ἀπὸ τὰ περιφρήματα αὐτὰ χειρογράφα τοῦ Ἀρέθα προέρχεται καὶ ὁ περιφρήματι κωδὶξ τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις διὰ τὴν κριτικὴν τῶν πλατωνικῶν χειμένων ἐκ μέρους τῶν νεωτέρων φιλολόγων.

Καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ καθηγητοῦ Κουγέα:

«Τὰ βιβλία τοῦ Ἀρέθα εἶναι μνημεῖα λαμπρὰ τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στοργῆς αὐτοῦ καὶ μελέτης καὶ μάρτυρες ἀψευδεις τοῦ θερμοῦ ζήλου, ὃν ἔτρεφε πρὸς τε τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ὁ σοφὸς τῆς Καισαρείας ἐπίσκοπος. Ὅσοι ἐμελέτησαν τὰ χειρογράφα ταῦτα, εἶναι δὲ οὔτοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐκ ὀλίγοι, ἐξεφράσθησαν διὰ τε τὰ ἔργα καὶ τὸν ἐργάτην μετὰ τοῦ θαυμασμοῦ, ὃν γεννᾷ ὁ πρὸς τὰ κλασσικὰ ἀριστουργήματα θαυμασμός».

Ἡ τεραστία φιλολογικὴ ἐργασία τοῦ Ἀρέθα, συνέχεια καὶ ἐξέλιξις τῆς τοῦ διδασκάλου του Φωτίου, φέρει εἰς τὸν νοῦν τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ διάσημος βυζαντινολόγος Ἐσσελίγκ: «Οἱ βυζαντινοὶ οὐδέποτε ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλύψωσι καὶ πάλιν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὅπως ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ ὁ Πετράρχης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν πλειάς». Διότι, πράγματι, τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξε ἕνα ἀπέραντον σπουδαστήριον καὶ μία βιβλιοθήκη, ὅπου ἐφυλάσσαντο, ἀντεγράφοι καὶ ἐμελετῶντο οἱ θησαυροὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀρέθα—καὶ τῶν ἄλλων λογίων—ἐπραγματοποιούντο αἱ ὑποθήκαι τοῦ ἀρχαίου προκατόχου του: «Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Τὸ πνεῦμα τοῦ Μ. Βασιλείου ἀσφαλῶς θὰ ἠγάλλετο καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν.

Ὁ Φώτιος καὶ ὁ Ἀρέθας δὲν εἶναι δύο μετέωρα ἀπλῶς. Ἐνθυμηθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν (περίπου) ἐποχὴν εἰς τὴν περιφρήμον μονὴν τοῦ Στουδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ ἐμπνευσμένος ἠγούμενος

Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητῆς, ὠργάνωσε ἄλλο πνευματικὸν κέντρον με Βιβλιοθήκην καὶ σχολὴν ἀντιγραφῶν, δηλ. ἐκδοτικὸν οἶκον, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον⁽³⁾. Ἀπὸ τὸ μεγάλο πνευματικὸν ἐκεῖνο κέντρον, ἐκτὸς ἄλλων διασημῶν θεολόγων, προήλθε καὶ ὁ ὀνομαστὸς Ἰωάννης ὁ Κυριώτης ἢ Γεωμέτρης, πρῶν πρωτοσπαθάριος. Ἐφησε τὸ ἀξίωμα του, ὄχι διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀπραξίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναδειχθῇ κατὰ τὸν Κρονομάχεον «ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους συγγραφεῖς τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας». «Μέγας ἀριθμὸς ποιημάτων του, κατὰ τὸν Βασίλειον, θὰ ἤξιζε νὰ μεταφρασθῶν εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας μας». Κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν τρεῖς ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ἱστορίαν: ὁ μοναχὸς Γεώργιος Ἀμαρτωλός, ὁ Λέων ὁ Διάκονος καὶ ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Καμενιάτης. Ἐνθυμηθῶμεν ἀκόμη τὸν γλαφυρὸν Συμεὸν τὸν Μεταφραστὴν, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειπε τὸ ὑψηλὸν πολιτικὸν ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου καὶ λογοθέτου, διὰ νὰ γίνῃ μοναχὸς καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὰ ἱερά γράμματα. Ἐνθυμηθῶμεν τέλος τοὺς δύο σοφοὺς ἐξαδέλφους Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν καὶ Λέοντα τὸν φιλόσοφον. Ὁ πρῶτος ἐξημέτισε πρεσβευτῆς καὶ αυτοκρατορικὸς διδάσκαλος, κατόπιν δὲ πατριάρχης. Ὁ δευτέρος ἀνεδείχθη φημισμένος γεωμέτρης καὶ ἀστρονόμος, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Καλίφης τῆς Βαγδάτης τὸν ἠρώτα δι' ἐπιστολῶν ἐπὶ διαφόρων ἀστρονομικῶν καὶ γεωμετρικῶν ζητημάτων.

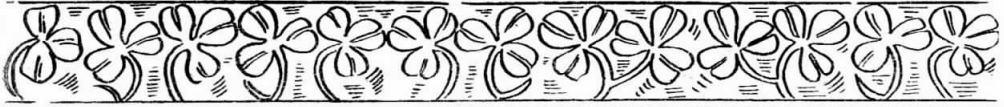
Τοιοῦτοι ἐπίσκοποι ἀνῆρχοντο εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς θρόνους κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Ἀληθινοὶ φιλόλογοι καὶ ἐπιστήμονες. Γνήσιοι ἀνθρωπισταὶ με ἔρωτα διὰ τὴν παιδείαν καὶ ζῆλον διὰ τὰ γράμματα. «Ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος» ὅπως ὠραῖα τοὺς ἐχαράκτηρισεν ὁ καθηγητῆς Η. Ι. Μαρrou⁽⁴⁾.

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

(3) Χρυσστόμου Παπαδοπούλου: Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Ἀθήνα 1939. Ξένην βιβλιογραφίαν βλ. Vasiliev, μνημ. ἔργ. I. 396.

(4) «Ἀκτίνες» 1953, σελ. 396.

Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΩΛΑ *

(T. S. ELIOT)

Γ'.

Ἐπάρχει μία ἐκζήτησις ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἱκανοποιηθῆ με τίποτε. Δημιουργεῖ μόνη τὰ προβλήματα της, περιφρονεῖ τὴν φύσιν, δὲν τὴν καλεῖ «να χορεύῃ γυμνὴ ἔμπροστά της» (1), παλαίει με πείσμα ἐναντίον τοῦ ἀπλοῦ τρόπου, ὑποπεύεται παντοῦ τὴν ρουτίαν. Δυσκολεύεται ν' ἀντιληφθῆ ὅτι καὶ ἡ ἰδία εἰς ἐσχάτην ἀνάλυσιν καὶ μετὰ σύντομον διαδικασίαν, μεταφοροῦται εἰς κοινὸν τόπον, ὅπου ὁ θυμὸς, ἡ εἰρωνεία, ἡ ἀπελπισία καὶ ὁ δόλος, δύνανται νὰ μᾶς ἀφήνουν ἕξ ἴσου ἀδιαφόρους καὶ ὅπου ἡ ἀπλὴ σύσπασις τοῦ προσώπου δυνατὸν νὰ μᾶς βέλη ὅσα καὶ ἡ ἀγρία κραυγὴ εἰς τὸ βάθος τοῦ ἐρήμου δάσους.

Ὁ εἰδωλολάτρης εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ἐξεζητημένος. Χωρὶς νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς κομψότητος, τὴν ἐπιδιώκει—διὰ τὴν ἐπιμέρους γραμμὴν—μόνον ὅταν εἶναι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ συμβάλῃ διόλου εἰς τὴν ἁρμονίαν τοῦ συνόλου,—με αὐτὴν τὴν τελευταίαν ἀσχολοῦνται οἱ ἐπαρχιώται καὶ οἱ ἔφηβοι. (Φαίνεται ὅτι ἔχει πολλοὺς λόγους διὰ τὰ συγγένη τὰς δύο αὐτὰς ἐννοίας).

Ἀρκεῖ νὰ πεισθῆ ὅτι μία ἐνέργειά του δύναται νὰ προκαλέσῃ εὐαρέσκεϊαν εἰς ἕνα ζευγάρι μάτια—οἰουδήποτε χρώματος—διὰ νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ αὐτὴν. Δὲν συγχωρεῖ εἰς τὴν φύσιν τὸ ὅτι δὲν κρύπτει τίποτε ἀπὸ κανένα, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ ὅτι βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Ἡ εὐφυὴς παρατήρησις τοῦ Μακώλεϋ, ἰσχύει καὶ δι' αὐτόν: «εἶναι ἐναντίον τοῦ

* Τὸ μελέτημα αὐτὸ με βαθυτάτην κατάνυξιν ἀφιερῶται εἰς τὴν πρὸς μητρὸς μάμμην μου Μαρίαν Ν. Παρασκευοπούλου ἐκ Δημητσάνης, τῆς ὁποίας ἡ αἰφνίδιος πρὸς Κύριον ἀποδημία (25-2-54), διέκοψε πρὸς στιγμὴν τὴν συνέχισίν του.

(1) Διονυσίου Σολωμοῦ, Ἄπαντα τὰ εὐρισκόμενα, Μετὰ προλόγου περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ, Ἀθήναι 1921, σελ. 171.

βασανισμοῦ τῆς ἀρκούδας, ὄχι διότι λυπεῖται τὸ ζῶον, ἀλλὰ διότι εὐχαριστοῦνται οἱ θεαταί».

Ἡ αὐτοπεποίθησις τοῦ εἶναι ἀμφίβολος. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν συγκατάθεσιν καὶ τῆς τελευταίας λεπτομερείας. Ἡ βεβαιότης του δι' ὅλα, συγκρούεται συνεχῶς με τὴν ἐξημιμένην φαντασίαν. Μίαν φαντασίαν ποῦ πληροφορεῖ διὰ τρομερὰ πράγματα εἰς τὸ βάθος τῆς νύκτας, ποῦ διαγράφει ἀλλόκοτα σχήματα εἰς τὴν κόγχην τῆς ὀπτικῆς γωνίας, ποῦ εἰς τὸ τραγουδί τοῦ γρούλου ἀκούει τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος.

«Hic crudelis amor tauri, suppositaque furto Pasiphae, mixtumque genus prolesque biformis Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae; Hic labor ille domus et inextricabilis error».

Ὁ Βιργίλιος χαράσσει τοὺς στίχους αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔκτου βιβλίου τῆς Αἰνειάδος, διέγραφε ἀποφασιστικῶς τὰ ὄρια τῆς εἰδωλολάτρειδος φαντασίας καὶ τὰς πλουσίας δυνατότητας τῆς γλώσσης της. Ἀπὸ τότε δὲν προσετέθησαν πολλὰ πράγματα εἰς τὰς ἀγχώδεις νυκτερινὰς δράσεις της. Ἐξακολουθεῖ πάντοτε ἡ σκοτεινὴ νύκτα «ν' ἀφαιρῆ τὸ χροῶμα τῶν ὄντων, ἐνῶ ὁ Ζεὺς με σκιά καλύπτει τὸν οὐρανόν...».

Οἱ σκληροὶ αὐτοὶ λατινικοὶ δάκτυλοι—τῶν ὁποίων τὴν μουσικὴν ἐχάλκευσε ἡ γνησιωτέρα μεγαλοφυΐα τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου—ἤχουν με γνώριμον ρυθμὸν εἰς τὰ

(2) «Ἐδῶ μέσα ὑπάρχει ὁ ἔρωτας τοῦ ἄγγελου ταύρου καὶ ἡ κρυφὰ παραδομένη Πασιπάη, καὶ τὸ μικτὸν γένος καὶ ὁ Μινώταυρος, ὁ διμορφος γόνος, μνημεῖον τῆς ἀνοσίτου Ἀφροδίτης. Ἐδῶ ἐκεῖνο τὸ πολύμοχθον οἰκοδόμημα (ἐνν. τὸν Λαβύρινθον) καὶ ἡ ἀμήχανη πλάνη».

θεμέλια τῆς μεγάλης πνευματικῆς μας φυλῆς.

Ἀντικειμενικῶς ἐξετάζοντες δὲν θὰ εὐρωμεν πολλὰς διαφορὰς μεταξύ ἡμῶν καὶ τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐφρική εἰς τὸν ἦχον αὐτῆς τῆς περιγραφῆς. Ἦτο βαθύτατα πολιτισμένος, εἶχεν ἀγωνισθῆ διὰ τὰ ἰδανικά του μὲ ὀξείαν τὴν γεῦσιν τῆς ἱστορικῆς πείρας, ἤξευρε ν' ἀποθνήσκῃ μὲ ἀξιοπρέπειαν. Καὶ δὲν ἦτο κουρασμένος—ἀπεκάλει τὰ πράγματα μὲ τὸ ἀληθινόν των ὄνομα. Ἀκόμη καὶ τὰς σκιάς πού παρελεύοντο εἰς τὸν Ἄδην πρὸ τοῦ εὐσεβοῦς Αἰνείου, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς φλέγει, ἐκεῖνος ὁ:

«amor patriae, laudumque immensa
cupido»⁽³⁾.

Δὲν εἶναι τυχαία αὐτὴ ἡ ἀναδρομὴ. Ὁ μελαγχολικὸς πρόγονος—πού «ἔταν τραγουδοῦσε, βρέφος ἔκλαιγεν ὁ Ἰησοῦς»—ἦτο ὁ μοιραῖος σταθμὸς εἰς τὴν πορείαν τῆς αἰσθητικῆς μας μοίρας, καὶ παραμένει ὡς μεγαλειώδης συμβολισμὸς εἰς τὴν ρευστότητα τῶν φιλολογικῶν σχημάτων καὶ τῶν ἐποχῶν. Δὲν ἦτο μόνον ὁ ὁδηγὸς τοῦ Λάντου εἰς τὴν εἰς Ἄδου ἀβάθρον—ὁδηγὸν καὶ κύριον τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Φλωρεντίνος⁽⁴⁾—εἶναι ἀκόμη ἐκεῖνος πού ἐξηγένησε εἰς σημεῖον ἀπιθάνου τελειότητος τὰ αἰσθητικὰ ἦθη καὶ τὰς προτιμήσεις τῆς ἐπταλόφου πρωτεύουσῃς, πού λίγο ἀργότερα θὰ ἐλάμβανε ἀπὸ τὴν Κόρινθον τὴν μεγάλην ἐπιστολήν.

Πολλὰ ἐδιδάχθη—ἐμμέσως ἐννοεῖται—ἀπὸ αὐτὸν ἡ σύγχρονος ποίησις. Καὶ εἶπαν—δὲν ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι διὰ νὰ διαφωνῆ κανεῖς—ὅτι αὐτὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν

(3) Ἐν. ἀνωτ. VI, 823. «ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος καὶ ἡ ὑπερμεγέθης ἐπιθυμία τῆς δόξης».

(4) «Tu se' lo mio maestro e' lo mio autore; tu se' solo colui da cu' io tolsi lo bello stilo che m' ha fatto onnore.»

Inferno I, 85

«Ὁ δάσκαλός μου εἶσαι σὺ καὶ ὁ κύριός μου, σὺ εἶσαι μοναχὸς ἐκεῖνος ὅπου ἐπῆρα ἐγὼ τὸ ὄφρος πού μ' ἐτίμησε τ' ὠραῖο». Δάντη Ἀλιγκιέρη, Ἡ Κόλασις, ἔμμετρος μετάφρασις καὶ σχόλια Γεωργ. Καλοσογίου, Ἀθῆνα 1922 σελ. 43.

Μπωντελαίρ, «ἔχει γιὰ πρῶτο στάσιμον τὸν γαλλικὸν Συμβολισμὸν, καὶ συνεχίζεται ὡς τὰ μεταπολεμικά μας χρόνια»⁽⁵⁾.

Εἰς πεδῖον, ἐκτεταμένον χρονικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἔζησεν καὶ ἀνέπτυξε τοὺς παλμῶς τῶν μεγάλων τῆς ἀνιχνύσεων. Κλίματα καὶ φυλαί, περιουσίαι καὶ δυνάμεις, χορδαὶ καὶ δόξαι, εἶχον ὅλον τὸν καιρὸν ν' ἀποκαλυφθοῦν καὶ νὰ δοκιμασθοῦν. Τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου μὲ θαυμαστὴν κατανόησιν ἐδέχθη ὅλην αὐτὴν τὴν ἑτερόκλητον πίεσιν, ὅλον τὸν βρυχηθμὸν τῶν σπουδαίων αἰσθητικῶν ἀποκαλίψεων.

Καὶ δὲν ἦτο οὔτε ἀθῶον οὔτε ἀνίδεον. Συνηθισμένον εἰς παράδοξα θεάματα—πρὸ πολλοῦ εἶχε φορέσει τὸν κόκκινον σκοῦφον εἰς τὸ παλαιὸν λεξικόν—μὲ καρτερίαν καὶ κάποτε μὲ ἐνθουσιασμὸν πού ὑπερέβαινε τὴν καλὴν πίστιν, παρηκολούθησεν ὅλας τὰς κλίμακας «τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐπιφωνήματος», πού ἄλλοτε ἐκρύπτετο εἰς τὸν ἦχον πρωτογόνου τυμπανοκρουσίας καὶ ἄλλοτε ἐμοιράζετο εἰς ἀρρυθμοὺς συνηχίσεις διακεκομμένου ἀναφυλλητοῦ.

Καὶ αὐτὰ συνέβησαν εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἀπέκτησαν μεγίστην σημασίαν,—ἰψώθη ὅλων ἡ τιμὴ. Λίγοι θέλουν ν' ἀγνοοῦν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν: ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας ἀνέξοδος σύντροφος, βαδίζει κοντά σου χωρὶς νὰ σ' ἐπιβαρύνῃ μὲ τίποτε. Ἐπάσχει πάντα μία θέσις δι' αὐτόν, μὲ οἰονδήποτε μεταφορικὸν μέσον ταξιδεύεις. Δὲν σ' ἐνοχλεῖ ποτέ. Διὰ νὰ σοῦ μιλήσῃ πρέπει πρῶτος νὰ τοῦ ἀπευθύνῃς τὸν λόγον. Ἐνῶ τὸ εἶδωλον εἶναι πολυδάπανον. Σοῦ τὰ ζητᾶ ὅλα, εὐδοκεῖ εἰς ὀλοκαυτώματα. Ἐνα δάκρυ, πλουσίαν ἐξαγοράζει τὴν συγγνώμην καὶ τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῶ ἑκατὸ μῶσχοι μόλις ἤρουν διὰ νὰ καταπραῖνουν τὴν ὀργὴν ἐνὸς ξυλίνου ξοάνου.

Δικαίωμα βεβαίως τῆς ἐποχῆς νὰ προτιμᾷ τὰ εἶδη πολυτελείας. Θὰ ἐπερίμενε ὁμως κανεῖς, αὐτὴ ἡ ἔντασις τῶν αἰσθημάτων μὲ κέντρον τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀνθρώπου, αὐτοὶ οἱ παροξισμοὶ τῶν ἀπλήστων αἰσθήσεων καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ των εἰς κάθε νέαν

(5) Θ. Σ. Ἐλιστ, ἡ Ἐρημὴ χώρα καὶ ἄλλα ποιήματα, Εἰσαγωγή, σχόλια, μετάφραση Γιώρ-

νίκην κατὰ τοῦ κόρου, νὰ ἐβάθαιναν τὴν εὐαισθησίαν, νὰ ἐπλούτιζαν τὴν ποίησιν μὲ νέαν πείραν. Καὶ ὁμοῦς:

«Γυιὲ τοῦ ἀνθρώπου

Νὰ πῆς ἢ νὰ μαντέψης, δὲν μπορεῖς,
γιατὶ γνωρίζεις μόνο

Μιά στίβα σπασμένες εἰκόνες, ὅπου χτυ-
πάει ὁ ἥλιος,

Καὶ δὲ σοῦ δίνει σκέπη τὸ πεθαμένο
δέντρο, κ' ὁ γρύλος ἀνακούφιση,

Κι' ἡ στεγνὴ πέτρα ἤχο νεροῦ⁽⁶⁾.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι τοῦ Θ. Σ. Ἐλιο-
τ⁽⁷⁾. Ὁ Ἄγγλος αὐτὸς ποιητὴς ἐβοήθη-

γου Σεφέρη, Ἀθήνα 1949 σελ. 18.

(6) Θ. Σ. Ἐλιοτ, ἢ Ἐρημη χώρα καὶ ἄλ-
λα ποιήματα, Εἰσαγωγή, σχόλια, μετάφραση
Γιώργου Σεφέρη, Ἀθήνα 1949, σελ. 47.

(7) Βιογραφικὰ καὶ κριτικὰ διὰ τὸν ποιητὴν
ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 87, ὅπου καὶ χρησιμωτάτη βι-
βλιογραφία. Ἐπίσης μεταξὺ ἄλλων μεταφρά-
σθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν μας: Ὁ φόνος στὴ
μητρόπολη, ὑπὸ Ἀντ. Ζαχαροπούλου, ἐκδόσεις
ἢ «Δαμασκός», Ἀθήνα 1949. Τὰ τέσσερα κου-
αρτέττα, Ἀπόδοση-Εἰσαγωγικὰ δοκίμια καὶ
Σχόλια ἀπὸ τὸν Ἀντώνη Δεκαβάλλε, Ἀθήνα
1952. Εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁ Αἰώνας μας» με-
ταξὺ ἄλλων ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ περίφημον δο-
κίμιόν του: «Τί εἶναι κλασσικός;» μεταφρασθὲν
ὑπὸ Ἀντ. Δεκαβάλλε, τεύχη 10 τοῦ 1948, 1, 2
(49). Τὸ «Κόκτεϊλ πάρτυ» μετάφρασις Ἀθρας
Σ. Θεοδοροπούλου εἰς Νέαν Ἐστίαν, ἔτος
ΚΕ' τόμος 506ς (1951) τεύχ. 577, 578, 580,
581, 582, 584, 585, 586. Ἐπίσης τὸ «Κόκτεϊλ
πάρτυ» μεταφράσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγελικῆς
Γάττου, Ἀθήνα 1951.

Βιβλία σχετικὰ μὲ τὸν Ἐλιοτ καὶ τὴν ποι-
ησὶν του, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ The wa-
ste Land: An Analysis, By Cleanth Brooks
καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα δοκίμια εἰς τὸν τόμον:
T. S. Eliot, A study of his writings, by se-
veral hands, edited by B. Rajan, 1947.—
T. S. Eliot: A Symposium, compiled by Ri-
chard March and Tambimuttu. Editions
Poetry London (1948).—The Art of T. S.
Eliot, By Helen Gardner. The Cresset
Press, London 1949.—T. S. Eliot: The De-
sign of his Poetry, By Elizabeth Drew.
London 1950.—T. S. Eliot: By M. C. Brad-
brook. Longman's, Green and Co 1951.—
Ἐπίσης ἴδε ἄρθρα εἰς περιοδ. «Ἀγγλοελλη-
νικὴ Ἐπιθεώρησις», 1) Ἡ ποίησις τοῦ Θ. Σ.
Ἐλιοτ, C. D. Lewis, Ἀριθμ. 5, Ἰούλιος 1945,
2) Ὁ ποιητὴς Θ. Σ. Ἐλιοτ, C. M. Bowra, 9,
Νοέμβρ. 1946, 3) Κ. Π. Καβάφης—Θ. Σ. Ἐ-
λιοτ. Παράλληλοι, Γ. Σεφέρη, 2, Ἰανουάριος
1947, 4) Γράμμα εἰς ἕναν Ἄγγλον ποιητὴ γιὰ
τὸν Ἐλιοτ, Γ. Σεφέρη 2, Ἰανουάρ. 1949 καὶ
ἄλλα.

σε ὅσο λίγοι εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ποι-
ητικῆς συνειδήσεως ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν
εἰδῶλων. Θὰ σταματήσωμεν εἰς αὐτόν.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς διεσταύρωσε μέσα
του τὴν παιδείαν τριῶν μεγάλων σχολῶν.
Ἐσπούδασε πρῶτον εἰς τὴν Ἀμερικὴν
(Harvard) ὅπου ἔζησε ἐκ τοῦ πλησίον κρι-
σιμωτάτας φάσεις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νέ-
ου κόσμου. Τὰ χρόνια ἦσαν σημαντικὰ,
1906-1910. Ἡ τεραστία βιομηχανικὴ ἀνά-
πτυξις ἐπραγματοῦτο μὲ ρυθμὸν ταχύτα-
τον. Σκληροὶ καὶ ἐλεύθεροὶ ἄνδρες, χω-
ρὶς ἱστορίαν καὶ μνήμην, ἐξεβίαζαν μὲ ἡ-
ρόακλειον θέλησιν τὴν φύσιν, ἔσπεραν μὲ
τὰ κόκκαλά των ἀπεράντους πεδιάδας, ἐ-
θεμελίωσαν παννηγίλους πόλεις. Εἰς τὴν
Νέαν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὰ μεγάλα τῆς πα-
νεπιστήμια, οἱ πουριτανοὶ ἔχουν συμφιλι-
ωθῆ μετὰ τὸν γαλλικὸν Συμβολισμὸν, ὁ ὁποῖ-
ος καὶ βοηθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γραπτοῦ
λόγου τῆς αἰσιοδόξου γενεᾶς.

Ἐνα χρόνον (1910-1911) ὁ Ἐλιοτ πη-
γαίνει εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου εἰς τὸ ἀρχαῖον
Πανεπιστήμιον τῆς Σορβόννης ἀκούει
γαλλικὴν λογοτεχνίαν καὶ φιλοσοφίαν ἀπὸ
σπουδαίους διδασκάλους. Ἐπιστρέφει εἰς
τὴν Βοστώνην διὰ νὰ συνεχίῃ τὰς σπου-
δὰς του πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην (Γερμα-
νία) καὶ τέλος εἰς τὸν γνωστὸν Merton
College τῆς Ὁξφόρδης, ὅπου μνεῖται εἰς
τὴν κλασσικὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τόσον πλα-
τὺν πλαίσιον ἐνεργεῖται ἡ γνωριμία του μὲ
τὴν Λύσιν. Μὲ τὰ χέρια του ἔψαυσε τὰ ὄ-
ριά της, τὰ περιθώρια τῆς ἐπιρροῆς της,
τὰ ἔγκατα τοῦ ἐπερχομένου ἄλλους. Μέ-
σα ἀπὸ διαφορετικοὺς δρόμους ἀνακαλύ-
πτει τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν της. Τὸ κλασ-
σικὸν κριτήριον βᾶθρον κάθε εὐρωπαϊκῆς
δημιουργίας⁽⁸⁾. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Ἐ-

(8) Μεταξὺ τῶν ἄλλων, χαρακτηριστικώτα-
τα παρατηρεῖ: «Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐπιστρέ-
ψωμεν εἰς τὰς δύο νεκρὰς γλώσσας: εἶναι ση-
μαντικὸν τὸ ὅτι εἶναι νεκρά, διότι ὁ θάνατός
των μᾶς κατέστησε κληρονόμους των. Τὸ γε-
γονός αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τὸ ὅτι εἶναι πλήρεις,
δὲν προσδίδει εἰς αὐτὰς ἄλλην ἀξίαν, ἀπὸ τὸ
ὅτι ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ὡς σύνολον—ἀ-
κόμη καὶ μέσα εἰς τὸν προοδευτικὸν ἀκρωτηρι-
ασμὸν καὶ εἰς τὴν παραμόρφωσίν της, εἶναι
ὄργανισμός πού ἀπὸ αὐτὸν θὰ προκύψῃ ἡ μεγα-
λύτερα ἁρμονία τοῦ κόσμου—, οὕτω καὶ ἡ Εὐ-

λιος εἶναι κατηγορηματικός: «Ἡ διατήρησις τοῦ γνώμονος αὐτοῦ (δηλαδή τοῦ κλασσικοῦ), εἶναι τὸ ἔπαθλον τῆς ἐλευθερίας μας, ἢ ἄμυνα τῆς ἐλευθερίας μας ἐναντι τοῦ χάους». Ὅχι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀστείρευτος πηγὴ πού ἀνανεώνει τὴν εὐφρόσυνον συγκίνησιν τῶν βιωμάτων καὶ τὴν ἐξηγητημένην πλαστικότητα τῶν μορφῶν⁽⁹⁾. Ἐὰν ἀγνοήσωμεν αὐτὴν τὴν κλασσικὴν πίστιν τοῦ Ἐλιοτ, δὲν θὰ κατανοήσωμεν τὴν προφητικὴν ταῦτίσιόν του μετὰ τὴν μοῖραν τῆς Δύσεως.

ρωπαϊκὴ λογοτεχνία εἶναι σύνολον, τοῦ ὁποίου τὰ πολυάριθμα μέλη δὲν δύνανται ν' ἀμάσσουν, ἐὰν εἰς δλόκληρον τὸ σῶμα δὲν κυκλοφορεῖ τὸ ἴδιον αἷμα.

Τὸ αἷμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας εἶναι τὰ Λατινικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ, ὅχι ὡς δύο συστήματα κυκλοφορίας, ἀλλὰ ὡς ἓν, διότι ἡ ἐπαφή μας μετὰ τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ διαγράφεται διὰ μέσου τῆς Ρώμης. Ποῖον κοινὸν μέτρον διὰ τὴν ὑπεροχὴν ἔχομεν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, μεταξὺ τῶν πολλῶν γλωσσῶν μας, πού νὰ μὴ εἶναι τὸ κλασσικὸν μέτρον; Ποῖαν ἀμοιβαίαν καταληπτότητα δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ διατηρήσωμεν, ἐκτός ἀπὸ τὴν κοινὴν κληρονομίαν μας σκέψεως καὶ αἰσθηματικῆς ἢ ὁποῖα ὑπάρχει εἰς αὐτὰς τὰς δύο γλώσσας, διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ὁποίων οὐδεὶς Εὐρωπαῖκός λαὸς εὐρίσκειται εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἐναντι τῶν ἄλλων; Οὐδεμία σύγχρονος γλῶσσα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ φιλοδοξήσῃ τὴν παγκοσμιότητα τῆς Λατινικῆς καὶ ἐὰν κατῴρθονε νὰ τὴν ὁμιλοῦν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων περισσοτέρων ἢ ὅσων ὁμίλησαν ποτὲ τὴν Λατινικὴν, ἀκόμη καὶ ἐὰν κατῴρθονε νὰ εἶναι παγκόσμιον μέσον συνεννοήσεως μεταξὺ ὄλων τῶν λαῶν, ὄλων τῶν γλωσσῶν, ὄλων τῶν πολιτισμῶν. Οὐδεμία εὐρωπαϊκὴ γλῶσσα δύνανται νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ γεννήσῃ ἓνα κλασσικόν, μετὰ τὴν ἔννοιαν μετὰ τὴν ὁποῖαν ὀνομάζομεν κλασσικὸν τὸν Βιργίλιον... Εἰς τὰς πολυαριθμοὺς λογοτεχνίας μας, ἔχομεν ἀρκετῶν πλοῦτον διὰ τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ καυχήθωμεν καὶ πλεῖ εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔχει τίποτε ν' ἀντιτάξῃ ἡ Λατινικὴ γλῶσσα. Ἐκάστη ὅμως λογοτεχνία ἔχει τὸ μεγαλεῖον τῆς ὅχι εἰς ἀπομόνωσιν, μὰ ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της εἰς ἓνα εὐρύτερον σχεδὸν κατεστρωμένον εἰς τὴν Ρώμην». (Εἰς τὰς ἐμπνευσμένας καὶ μνημειώδεις εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν γραμμῶν αὐτὰς, νομίζει κανεὶς ὅτι συναντᾷ κλασσικὸν φιλόλογον τῆς περσιῆς καὶ τοῦ πάθους, ἐνὸς Wilamovitz, καὶ ἐνὸς Jäger). What is a Classic? Faber and Faber, London (1945).

(9) N. J. Karmiris: Le Classicisme Grec et l' Union Européenne. Le Beffroi Européen, Bruges 1949 pag. 14

Δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν εἰς αὐτὸν τὸν μοιραῖον ἀνθρώπον. Εἶναι πάντοτε ὁ περιπλανώμενος (ἓνας Τσαλδ Χάρολδ λιγώτερο θεατρῖνος ἀπὸ τὸν παλαιὸν καὶ διόλου ρηχός) μετὰ τίποτε ἰδιαιτέρως συνδεδεμένος, καὶ ἐξ ἄλλου ὑπεύθυνος δι' ὅλα. Ἀσυνεπῆς ὅπως ὅλα τὰ ἀληθινὰ παιδιὰ τοῦ καιροῦ του, καὶ ἐξ ἄλλου συνεπῆς καὶ γενναῖος ὅπως οἱ Βρεττανοὶ πρόγονοί του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκληρονόμησε τὸν διανοητικὸν πουριτανισμόν, τὸν ἐγωῖσμόν τῆς κυριαρχίας καὶ τὴν δίψαν τῆς περιπετειᾶς. Εἰς τὴν βρετανικὴν του καταβολὴν ὀφείλει καὶ τὸ χιούμορ, πού προσδίδει ἐνάργειαν καὶ παλμόν εἰς τὸν στίχον, τὴν ἀναλυτικὴν ματιαν, τὴν αὐτο-ειρωνείαν. Εἰς ἓνα παλαιὸν γαλλικὸν ποίημα τοῦ γράφει:

«Στὴν Ἀμερική, καθηγητής.

Στὴν Ἀγγλία, δημοσιογράφος.

Μὲ τρεχάματα καὶ μετὰ ἰδρώτα,

μόλις καὶ θ' ἀκολουθῆτε τὰ ἴχνη μου.

Στὸ Yorkshire, ὁμιλητής.

Στὴν Γερμανία, φιλόσοφος».

Γνωρίζει νὰ κρύπτῃ πίσω ἀπὸ τὴν εὐτράπελον διάθεσιν τὸ δρόμα. Τὸ δρόμα τοῦ ἀνθρώπου πού συνεχῶς αὐτοβυθίζεται εἰς τὴν ἀπομόνωσιν, τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς μεθοριακῆς ἀγωνίας τοῦ κλασσικιστοῦ καὶ τῆς χρησιμοθηρικῆς ἐποχῆς. Ἐνα χάσμα πού ὄλο μεγαλώνει. Κάτι ἀνάλογον μετὰ τὴν πορείαν τοῦ ἰδικοῦ μας:

«...ἀπὸ χίλιους δρόμους

στὰ ὄρια τῆς σιγῆς».

Τὰ πράγματα ὁμιλοῦν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ τὴν γλῶσσαν τῆς ἀληθείας. Τίποτε δὲν ἀναπαύεται πάνω εἰς τὰς «τυφλὰς ἐλπίδας» (Αἰσχύλου Πιρομηθεὺς Δεσμ. στιχ. 250). Αὐτοῦ τοῦ κοσμογυρισμένου δὲν τοῦ μένει καμμία ἀμφιβολία:

«Ἀνύπαρκτη πολιτεία,

Μέσα στὴν καστανὴν καταχνιὰ μιᾶς
χειμωνιάτικης αὐγῆς

Χύνονται στὸ Γιοφύρι τῆς Λόντρας ἔ-

να πλήθος, τόσο πολλοί,

Δὲν τόχα σκεφθεῖ πὼς ὁ θάνατος εἶ-
χε ξεκάνει τόσοσους πολλούς.

Μικροὶ καὶ σπάνιοι στεναγμοὶ ἀναδι-

νόντουσαν...»⁽¹⁰⁾.

Ὁ τόνος δὲν ἦτο τελείως νέος. Πολ-
λὰ ἐγράφησαν διὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ
Jules Laforgue, τοῦ Ezra Pound κ. ἄ.
Ἐκεῖνο πού γρηγόρα τὸν ἐχώρισε ἀπὸ τοὺς
διδασκάλους, ἦτο ἡ ἐγκεφαλικὴ κυριαρχία
πάνω εἰς τὴν πληθώραν τοῦ ὕλικού του.
Τὸ παρελθὸν πλουτίζει τὸν χειρισμὸν του
μ' εὐλυγισίαν καὶ ἀποφασιστικότητα. Ἡ
μακρὰ μαθητεία του εἰς τοὺς κλασσικούς,
τοῦ ἐδίδαξε νὰ ἐλαφρώη τὸ θέμα ἀπὸ τὸ
βάρος τῶν ἐντυπώσεων. Ἐτονίσθη ἐπανει-
λημμένως τὸ πῶς κάποιοι στίχοι του παρα-
πατοῦν κάτω ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἐναλ-
λασσομένων εἰκόνων. Ταχέως ὅμως ὁ που-
ριτανός, νικᾷ τὸν βάρχον. Καμμία ματαιο-
δοξία δὲν πρᾶννει τὸν ἀμείλικτον οὐρανὸν
τῆς ἀγωνίας:

«Μὲ τὰ συντρίμμια αὐτὰ στύλωσα τὰ
ἐρείπιά μου»⁽¹¹⁾.

Ἐκεῖνο πού ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀπομακρύνει
ἀπὸ τοὺς συγχρόνους καὶ συγγενεῖς, εἶναι
τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν βανκαλιζεται ποτὲ ἀπὸ
τοὺς μύθους. Ζῆ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ φόβου
(A. Camus), δὲν ζητεῖ ὅμως τίποτε ἀπὸ τὴν
μετμηφιεσμένην νάρκην τῆς παραβολῆς.
Δὲν ἔχει καμμίαν ὄρεξιν νὰ ἐπαναρχίση
τὴν ἱστορίαν μὲ τοὺς βαρβάρους. Σέβεται
τὰς ἀνθρωπίνους κατακτήσεις εἰς τὸν ἠθικὸν
καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν τομέα. Καὶ ὅταν
ἀκόμη τὸ σκότος κλείη ὅλους τοὺς δρό-
μους τῆς ψυχῆς, τὰ χέρια δέχονται πάν-
τοτε μὲ σεβασμὸν τὴν προσφορὰν τῶν Πα-
τέρων:

«Ἐκεῖ πού οἱ τοῖχοι τοῦ Μάγνου τοῦ
Μάρτυρα κρατοῦν

Μιὰν ἀνεξήγητη λαμπράδα Ἰωνικοῦ
λευκοῦ καὶ χρυσαφιῶν»⁽¹²⁾

Ἡ Ἔρημη χώρα—νὰ εἶναι ὁ πολιτισμὸς
πού μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν ἔφθασε τὰ ὅρια
τοῦ τέλους του; (Carrel)—καλύπτει ἕνα
τεράστιον πεδίων τῆς ποιήσεως εἰς τὴν ἐ-
ποχὴν μας. Ἡ κρίσις τοῦ δυτικοῦ μας πο-
λιτισμοῦ ἀναπτύσσεται εἰς μίαν τραγικὴν
καμπήν. Τίποτε δὲν μπορεῖ ἐκεῖ νὰ ἐξω-

ραίσῃ τὸ χάος. Αἱ λέξεις αἱ ἴδιαι χάνουν
τὸν ρυθμὸν των. Ὁ κόσμος πλέον εἶναι:

«Μορφή χωρὶς σχῆμα, σκιά χωρὶς
χρῶμα,
παραλυμένη δύναμη, γνέψιμο χωρὶς
κίνηση»⁽¹³⁾.

Δὲν βλέπει κανεὶς πούθενά μίαν ἔξο-
δον κινδύνου. Καὶ ὅμως ὁ τόνος ὁλονὲν γί-
νεται σκληρότερος. Ἐκεῖ πού ἐκυριαρχεῖ ἡ
τυφλὴ καὶ ἄθεος ἀτελεισία, μὲ ὀλότελα μυ-
στικὸν τρόπον ἔχει διεισδύσει δειλὸν κατ'
ἀρχάς, ἀλλὰ πάντα πιὸ ἔντονον, τὸ συναί-
σθημα τῆς ἐνοχῆς. Στους «Κούφιους ἀν-
θρώπους» (1925) ἡ γλώσσα τῆς ἀτελεισί-
ας καὶ τῆς ἀηδίας εἶναι πάντοτε ἀδιάπτω-
τος, ἀλλὰ παραχωρεῖ ἀνεξήγητα τόπον εἰς
τὴν Προσευχὴν:

«Ἀνάμεσα στὴν ἱκανότητα

Καὶ στὴν ὑπαρξή

Ἀνάμεσα στὴν οὐσία

Καὶ στὴν κἀθόδο

Ἡ σκιά λέρφει

ἽΟτι Σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία...»⁽¹⁴⁾

Ὁ δρόμος πρὸς στὴν «Μητρόπολη» εἶ-
ναι ἤδη ἀνοικτός.

Ἡ στροφή τοῦ Ἐλιοτ ἔχει μέσα της ὅ-
λα τὰ ἴχνη μιᾶς συμβολικῆς πράξεως. Βα-
θύτατα τραγικῆς καὶ ἀληθινῆς.

Ὅταν διαβάσῃ κανεὶς τὴν «Ἔρημη Χώ-
ρα», νομίζει ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ
ἐπανελεθῇ εἰς τὸ νεκρὸν σῶμα τῆς δυτικῆς
μας φυλῆς. Ἐκεῖ ἡ ἀγωνία ἔχει διατυπωθῆ
εἰς τὴν ἐσχάτην μορφήν της, δὲν ἔχει τί-
ποτε τὸ ρωμαλέον, τίποτε πού νὰ θυμίζῃ
τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόβον. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ
ἄνθρωποι πού κινοῦνται πάνω εἰς τὰς δια-
βρέκτους πλάκας τῶν πεζοδρομίων, πού κα-
τοικοῦν ὑποπτα ξενοδοχεῖα, ἔχουν λησμο-
νήσει τὸ χρῶμα τῆς γῆς, ἡ ἴδια ἡ μητρι-
κὴ των γλώσσα εἶναι ἀλλοιωμένη ἀπὸ τὴν
περιπλάνησιν. Εἶναι μία ὀλότελα δικαιολο-
γημένη αισθητικὴ κίνησις ἡ προσφυγὴ σὲ
ξένα μοτίβα μέσα εἰς τὴν πρώτην ποίησιν
τοῦ Ἐλιοτ. Ὁ στίχος ὁλονὲν μεταπίπτει
εἰς τὸ ἄρρυθμον κυμάτισμα τοῦ ῥόγγου. Ἡ
ἴδια ἡ ποίησις ἔχει γδυθῆ ἀπὸ κάθε φιλο-
δοξίαν. Δέχεται τὸν ρυθμὸν, ὅπου ὑπάρχει,

(10) Θ. Σ. Ἐλιοτ, Ἡ ἔρημη χώρα καὶ ἄλ-
λα ποιήματα. Εἰσαγωγή, σχόλια, μετάφραση
Γιώργου Σεφέρη, Ἀθήνα 1949, σελ. 49.

(11) Ἐνθ. ἀν. σελ. 63.

(12) Ἐνθ. ἀν. σελ. 57.

(13) Ἐνθ. ἀν. σελ. 67.

(14) Ἐνθ. ἀν. σελ. 70.

ἀδιαμαρτυρήτως. Δὲν τὸν ἐπιδιώκει ὄμωσ. Δὲν ὑπάρχει πλέον θέσις διὰ τὸν θυμόν, διὰ τὸν πόνον, διὰ τὴν ἐλπίδα. Τοῦ ἀνθρώπου:

«ἢ ματαιοδοξία δὲν ἀπαιτεῖ ἀνταπόκριση

καὶ παίρνει γιὰ παραδοχὴ τὴν ἀδιαφορία»⁽¹⁵⁾.

Βαθύτατα εἰδωλόλατρησ, αὐτὸς πού κινεῖται μέσα εἰς τὴν «Ἐρημη Χώρα». Φοβεῖται τὸν θάνατον μὲ ὑποψίαν ἀρρώστου παιδιοῦ. Τὸν θεωρεῖ ὕπουλον ἐχθρὸν τοῦ «νέου σώματος». Καὶ ὅταν πεισθῇ, ὅτι εἶναι ἀνατόφρευκτος, τότε παραδίδεται εἰς τὴν νοσταλγίαν. Μίαν νοσταλγίαν βεβαρμένην ἀπὸ ἀγχώδη εἰκονολατρείαν. Ἔτσι αἱ ἀνθρώπινοι πράξεις κατανοῦν μάταιαι. «Ἐπάμερον· τί δέ τις; τί δ' οὐ τις;»⁽¹⁶⁾.

«Ἐθνικὴ ἢ Ἑβραϊκὴ

Ἦ σὺ πού γυρίζεις τὸ τιμόνι κοιτάζοντας πρὸς τὸν ἀγέρα

Στοχάσου τὸν Φληβὰ πού ἦταν κάποτε ὄμορφος καὶ ψηλὸς σὰν ἐσένα»⁽¹⁷⁾.

Ἡ ἱστορία μέσα ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ μέλλοντος, παραιτεῖται ὁλοένα ἀπὸ τὴν ἐντολήν. Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ ἔπαιρνε τὴν εὐθύνην ἐνὸς νέου ἀνθρώπου;

«Ἰερουσαλήμ, Ἀθήνα, Ἀλεξάνδρεια Βιέννη, Λόντρα, ἀνύπαρχτες»⁽¹⁸⁾.

Δ'.

Ὁ Ἔλιοτ γνωρίζει ὅτι ἕνας τρόπος ὑπάρχει διὰ νὰ ἐπαναρχίση τὴν ζωὴν. Εἶναι κλασσικός—δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀρχίση μὲ τοὺς βαρβάρους. Ἡ ὄρασις του εἶναι διανγεστάτη: πίσω ἀπὸ τοὺς νέους μύθους διακρίνει τὰς βαθυτάτας ρυτίδας. Ξεύρει πολὺ καλά ἱστορίαν, ἔχει ἀφουγκρασθῆ τὴν ἠχὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν ἀσαφῆ μνήμην ἀρχαιοτάτων ἀνθρώπων. Ἦκουσε τοὺς προγόνους νὰ χειροκροτοῦν καὶ νὰ δοξολογοῦν πολλὰς φορὰς τὴν ἀνατολήν τῆς νέας τάξεως.

Τὸ «Μέλλον τῆς ἐπιστήμης» (Ρενάν)

(15) ἔνθ. ἀν. σελ. 56.

(16) Πινδάρου Πυθ. VIII, 134.

(17) Ἔλιοτ-Σεφέρη, ἢ Ἐρημη χώρα κλπ. σελ. 59.

(18) ἔνθ. ἀν. σελ. 61.

δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ νόμος, οὔτε κῶδιξ συμπεριφορᾶς δι' αὐτὸν τὸν πολυταξιδευμένον εἰς τὸν χώρον καὶ εἰς τὸν χρόνον.

Τὸν κόσμον θὰ τὸν ἐπαναρχίση μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ζωὴν. Τὸ θαῦμα διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν σαρκοῦται εἰς τὰ ἐκρηκτικὰ στάδια: Ἐπιστροφὴ⁽¹⁹⁾, ἀνακεφαλαίωσις⁽²⁰⁾, καινὴ κτίσις⁽²¹⁾, δικαίωσις⁽²²⁾.

Ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, μέσα εἰς τὴν νύκτα, μαζεύεται ὁ λαὸς ἔμπρὸς εἰς τὴν Μητρόπολιν:

«Ἐδῶ ἄς σταθοῦμε, σιμὰ στὴ μητρόπολη. Ἐδῶ ἄς καρτεροῦμε.

Νὰ εἶναι ὁ κίνδυνος πού μᾶς τραβάει;

Νὰ εἶναι ἡ αἰσθησις τῆς ἀσφάλειας πού ὀδηγεῖ τὰ βήματά μας στὴ μητρόπολη;»⁽²³⁾

Εἰς τὸν ἐπίσημον τόνον τοῦ χοροῦ κρύπεται ἡ ἀληθὴς φύσις τῆς ἱστορικῆς κινήσεως. Ἡ ἐπιστροφή τῆς Δύσεως ἐπισημαίνεται εἰς τὴν μυχιαιτέραν τῆς μορφῆς. Ἡ ὄψις λυτροῦται ἀπὸ τὴν σύσπασιν, τὸ βῆμα ἀπὸ τὸ τρίκλισμα, ἡ φωνὴ ἀπὸ τὸν παραδοκούντα ρόγγον. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθὸν ἀποκαθίσταται. Τὸ αἶμα ἐπανευρίσκει τὸν φυσιολογικὸν ρυθμὸν του, καὶ μέσα ἀπὸ τὰς φλέβας προωθεῖ ἀβίαστα πρὸς τὴν καρδιά,

«τὴν ἀδιάκοπη ἀγγελία πού σχηματίζεται ἀπὸ σιγῆ»⁽²⁴⁾.

Ἡ ἀναπνοὴ ἡσυχάζει ἐκκληροῦσα τὴν ὑψηλὴν νοσταλγίαν τοῦ διδασκάλου:

«Σιγαλὰ πρέπει νὰ βγάλω

τὴν ὄψη τῆς ἀδικίας, πού τῶν πνευματικῶν τους φορέσ-φορέσ

(19) «Τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν». Πράξ. κοτ' 18.

(20) «Ἀνακεφαλαίωσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ» Ἐφεσ. α' 10.

(21) «Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαία παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα» Β' Κορ. ε' 17.

(22) «Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» Ρωμ. ε' 1.

(23) T. S. Eliot, Φόνος στὴ Μητρόπολη, Μετάφρασις Ἀντ. Ζαχαροπούλου, Ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός», Ἀθῆναι 1949, σελ. 23.

(24) R. M. Rilke, Duineser Elegien, I, 60, Κατὰ μετάφρασιν Χαρ. Τζαννετάκη.

ἐμποδίζει λίγο τὴν καθάρια κίνησι»⁽²⁵⁾.

Τὸ μήνυμα ἀσυγκράτητον γλυστῶ παντοῦ. Τὸ φῶς καὶ ἡ κίνησις συναντῶνται εἰς τὰς βωθὰς ἀρτηρίας τῆς ἔρημης χώρας. Ἡ ἐλπίς φθάνει ὄλους, τοὺς κουρασμένους διαβάτας, τὰς ἀναμικτὰς γυναῖκας, τὸν νεκρὸν ποῦ ἀλύτρωτος ὑπέφερε εἰς τὸν κῆπον μὲ τις βραγυῖς⁽²⁶⁾. Ὅλοι αὐτοί:

«οἱ κούφιοι ἄνθρωποι, οἱ παραγεμισμένοι μὲ ἄχρα
ἐκείνοι ποῦ ταξίδεψαν
μὲ ἴσες ματιὰς στοῦ θανάτου τὴν ἄλλη βασιλεία»⁽²⁷⁾,

ὅλοι περιλαμβάνονται εἰς τὸ σχέδιον τῆς τελευταίας ἀρχιερατικῆς προσευχῆς. Ποιὸς θὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὴν νυκτερινὴν ὀδύνην τῆς Πρώτης Ἀγάτης; «εἶνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς»⁽²⁸⁾.

Ἡ ποίησις ποῦ ἐπανεῦρε τὴν ρώμην τῆς, θάλπει τὴν ὑψηλὴν κίνησιν τῆς φαντασίας, τὴν τόλμην τοῦ ἄλματος. Ἀπὸ τὸν ὠκεανὸν τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς θλίψεως—ἀπὸ τοὺς «κούφιους ἀνθρώπους»—εἰς τὸν ἤρσα. Εἰς τὴν καθαρωτέραν μορφήν τοῦ ἡρωϊσμοῦ, εἰς τὴν ἀγιότητα.

Ὁ «Φόνος στὴν Μητρόπολη», εἶναι ὁ μέγας καρπὸς τῆς ἐπιστροφῆς. Ὁ κύριος ἦρωας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Καντέρμπερυ Τόμας Μπέκετ, εἶναι ἓνα πρόσωπον βεβαρυμένον μὲ ὑπέρομετρον εὐθύνην. Πρόκειται νὰ νικήσῃ, διὰ λογαριασμὸν ὄλων μας, τὸ εἶδωλον. Ἡ πυκνότης τῆς μεταφυσικῆς μάχης—ἰσχυρὸν φῶς συγκεντροῦται συγχρόνως εἰς τὰς πολλὰς πλευρὰς τῆς ἀνθρωπίνης περιπτώσεως—θολώνει κάποτε τὴν εὐθείαν πρόθεσιν τοῦ μύθου. Εἶναι ἓνα ἔργον ποῦ ὑπερβαίνει τὸ ἀπλοῦν φιλολογικὸν ἐνδιαφέρον. Κλείει μέσα του δυνάμεις τῶν ὁποίων εἶναι ἀπρόβλεπτος ἡ πορεία.

Ἡ περίφημος σκηνὴ μὲ τοὺς Πειρασμοὺς ἐγκορύπτει μίαν σημαντικωτάτην ἀλληγορίαν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐκεῖ ἀρνέεται

ὅλα ὅσα ἐθεώρησεν ἀπαραίτητα ὁ αἰὼν διὰ τὴν εὐτυχίαν του. Ἀπὸ τὴν εὐχὸν γλώσσαν τοῦ πάθους, ὡς τὸ ἀρχαῖον—τὸ πρῶτον ἴσως—γνωσιολογικὸν εἶγος: «ὁδὸς ἄνω κάτω μὴ καὶ αὐτή».

Τέλος προσφέρει εἰς τὸ ἐπίχρυσον πινάκιον τῆς ἀοριστίας, τὸ ἔσχατον δόλωμα:

«Προσφέρω αὐτὸ ποῦ ποθεῖς. Ζητῶ ἐκεῖνο ποῦ ἔχει νὰ δώσῃς»⁽²⁹⁾.

ἀπόφασιν του. Σπανίως ἡ ποίησις ἔχει χα-ἀπόφασιν του. Σπανίως ἡ ποίησις ἔχει χαράξει μορφήν μέσα εἰς τόσον διανυγὲς σχέδιον. Κανεὶς κομψασμὸς δὲν καταστρέφει τὴν καθαρότητα τῆς ὑψηλῆς ἀποφάσεώς του. Εἰς τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο κήρυγμα, «στὴ Μητρόπολι, τὸ πρῶτὸν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1170»⁽³⁰⁾, διαγράφονται ρωμαλέα καὶ πρωτότυπα τὰ ὄρια τοῦ χριστιανικοῦ δράματος: «Ἐνα μαρτύριο εἶναι πάντα μέσα στὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἀγάπη Του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ τοὺς προειδοποιήσῃ καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ, νὰ τοὺς ξαναφέρει στὸν δρόμο Του. Δὲν εἶναι ποτὲ ἀνθρώπινος σκοπὸς, γιὰτὶ ὁ ἀληθινὸς μάρτυρας εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει γίνῃ ὄργανο τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἔχει χάσει τὴν θέλησίν του μέσα στὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ποῦ δὲν ποθεῖ τίποτε πιά γιὰ τὸν ἑαυτό του, μήτε ἀκόμη τὴν δόξα τοῦ νὰ γίνῃ μάρτυρας»⁽³¹⁾.

Τὸ τραγικὸν στοιχεῖον ἀναπτύσσεται μὲ ἄνεσιν. Ἡ προοπτικὴ τῆς δραματικῆς κινήσεως, διαγράφεται εἰς τὸν «Φόνον», μὲ ἀξιόλογον ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀσφάλειαν. Ὁ Ἐλιοτ χρησιμοποιοῖ παλαιὰν καὶ δεδοκιμασμένην πείραν. Ὁ μῦθος εἶναι τὸ ἀπλοῦν καὶ στερεὸν βᾶθρον. Ἐγγυάται μόνον τὴν σκηνακτικὴν ἐνότητα. Δὲν ρυθμίζει τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ἀνοίγει καὶ ἐξασφαλίζει τὸν δρόμον τῆς ποιήσεως—ἀπὸ τὴν εἰσπήδησιν παντὸς «ἀπὸ μηχανῆς» ἀπροόπτου—δὲν τὴν ὑποκαθιστᾷ ὅμως πονθενά. Αὐτὸ τὸ ἐδιδάχθη εἰς τοὺς Ἑλληνας τραγικούς. Ἐδιδάχθη ἀκόμη νὰ μὴ σταματᾷ εἰς τὸ «μέγεθος» τῆς «τελείας καὶ σπουδαίας»

(25) Ἐνθ. ἀν. I, 66.

(26) Ἐλιοτ-Σεφέρη, Ἡ ἔρημη χώρα κλπ. σελ. 49.

(27) Ἐνθ. ἀν. σελ. 67.

(28) Ἰωάν. ιζ' 13.

(29) T. S. Eliot, Φόνος στὴν μητρόπολη κλπ. ἔνθ. ἀν. σελ. 59.

(30) Ἐνθ. ἀν. σελ. 69.

(31) Ἐνθ. ἀν. σελ. 72.

πράξεως, ἀλλὰ νὰ λυτρώνη τὰς ἀνθρωπίνας τύχας μέσα εἰς τὴν «κάθαρσιν τῶν παθημάτων»⁽³²⁾.

Βεβαίως εἰς ὅλα αὐτὰ βοηθεῖ τὸν Ἑλλιοτ ἡ βρετανικὴ ποιητικὴ παράδοσις. Παράδοσις εὐγενείας καὶ βαθυτάτης ἐσωτερικότητος, μακροῦς μάχης πρὸς τὸν κομπασμὸν καὶ τὸ πάθος (τῆς ὁποίας καὶ αἱ ἤτται ἦσαν μεγάλοι: Μπάϋρον). Ὁ λυρισμὸς τοῦ εἶναι ζωηρός, ἔχων ἀφομοιώσει ἀνεπιτήδευτα καὶ χωρὶς ἐπικινδύνους συνεπειάς πολλά καὶ ποικίλα στοιχεῖα.

Τέλος, πέραν ἀπὸ τοὺς ποιητικούς τοῦ ἀθλους, μένει ὁ ἱστορικὸς ἄνδρας, πού ἐστάθη ὄρθιος ἐπάνω εἰς τὸ θορυβῶδες σταυροδρόμι τοῦ αἰῶνος, τοῦ ὁποίου οἱ πό-

(32) Θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ προσεχῶς μία εἰδικὴ ἀνάλυσις τῆς δραματικῆς τέχνης τοῦ Ἑλλιοτ, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὰ θεατρικὰ ἔργα του.

λεμοὶ καὶ ἡ ἀκοὴ πολέμων διέβρωσαν τὴν ἐσωτερικὴν συνοχήν.

Εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν εἰδώλων, ἐὰν ἔμενε μόνος ὁ ποιητὴς θὰ ἤττατο. Ἐὰν δὲν εἶχε βαθύτατα ἀφομοιώσει τὴν εὐρωπαϊκὴν χριστιανικὴν παράδοσιν, τίποτε δὲν θὰ τὸν ἔσωζε ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὸν θάνατον, εἰς τὸν μακάβριον βωμὸν τῶν ὁποίων εἶδομεν τόσα εὐγενῆ πνεύματα θυσιαζόμενα. Εἶναι πλέον πασιφανὴς αὐτῇ ἡ ἐπιστροφή—καὶ θὰ τὴν ἴδωμεν εἰς τὸ προσεχές καὶ τελευταῖον μελέτημά μας—τοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀληθεῖς πηγὰς τῆς ζωῆς. «Ἀγαλλομένῳ ποδί, ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης καὶ ἑώρας» ἐπιστρέφουν, μετὰ τὴν ὁμολογίαν εἰς τὰ χεῖλη, ὅσοι ζωντανοί, εἰς τὸν Ἀναστάντα.

(τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές)

N. I. KARMIRHS

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟ

Τὰ πανέμορφα τ' ἄνθη, οἱ γκαρντένιες, τὰ κρῖνα,
Τριαντάφυλλα αἰθέρια καὶ μανόλιες κρουστές,
Σὰ χαμόγελα μοιάζουν τῆς ἀγάπης—καὶ μῦρα
Τῆς ἀγάπης πὼς μοιάζουν νὰ σκορπᾶν στὶς καρδιές.

Μὰ γι' ἀδέρφια δὲν τᾶχω, τὰ πανέμορφα τ' ἄνθη:
Μέσ' τῆς γῆς τὸ σκοτάδι, ἄχ, ριζώνουν βαθιά
Κι' ἓνα φύσημα φτάνει δυνατότερο νᾶρθει
Γιὰ νὰ σβύσει τὴν τόση ξωτικὴ ὁμορφιά.

Τὰ πουλιὰ θέλω ἀδέρφια πού ἀυλακῶνουν τὰ οὐράνια
Καὶ γι' αὐτὰ μοιάζει ὁ κόσμος νᾶναι πάντα στενός,
Καλοκαίρια ζητᾶνε νᾶβρουν σ' ὅλα τὰ πλάτια
Κι' ἂν πεθάνουν, πεθαίνουν κνηγώντας τὸ φῶς.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

ΚΑΘΙΣΜΑΤΑ

Τὰ καθίσματα τῆς Ὑμνολογίας ὀφείλουν τ' ὄνομά τους στὰ καθίσματα τοῦ Ψαλτηρίου, στὰ ὁποῖα ὅπως εἶναι γνωστό, εἶναι καταμερισμένο αὐτό.

Τὰ καθίσματα εἶναι ὕμνοι, ψαλλόμενοι στὴν ἀρχὴ σχεδὸν τοῦ ὄρθρου. Κάποτε παίρνουν—ιδίως στὴν Παρακλητικὴ— διαφοροὺς χαρακτηρισμούς: καταναυκτικά, μαρτυρικά, ἀποστολικά, σαυρώσιμα, ἀναστάσιμα. Ἐπίσης ὑπάρχουν καθίσματα ὕστερ' ἀπὸ τὴν 3ῃ ῥῆδὴ τῶν ἀσματικῶν κανόνων τοῦ ὄρθρου, ποὺ λέγονται γι' αὐτὸ μεσῶδια, ἢ θραυότερα ἔχουμε παρείσακτα καθίσματα ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν 6ῃ καὶ 7ῃ ῥῆδὴ τῶν κανόνων.

Τὰ καθίσματα ἔχουν ὁμοιότητα πρὸς τὰ κοντάκια. Ἄλλωστε καὶ μεταξύ τῆς 6ῃς καὶ 7ῃς ῥῆδης ὑπάρχουν κοντάκια καὶ οἴκοι.

Ὁ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης (βλ. Πατρολογία Migne, τόμ. 155—ὅπου ὑπάρχουν «Τὰ εὕρισκόμενα πάντα»—στὸ κεφ. τια' «Περὶ τῆς θείας προσευχῆς» γράφει καὶ «περὶ καθισμάτων», στὴ σελ. 569 κ. ἑ.) τονίζει ὅτι «καθημένων καὶ ἀνυμνούντων, τὸ μὲν καὶ διὰ μικρὰν τῆς σαρκὸς ἀνάπαισιν, τὸ δὲ ὅτι καὶ καθημένους καὶ ἰσταμένους δεῖ τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖν». Καὶ ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (βλ. «Ἐορτοδρόμιον», τόμ. Α', σελ. ιθ' τοῦ «προοιμίου τοῖς ἐντευξομένοις») ὀρίζει ὅτι αὐτὸ γίνεται «πρὸς ἀνάπαισιν μικρὰν τῆς προλαθοῦσης ἀναγνώσεως τοῦ Ψαλτηρίου».

Ὅπως βλέπουμε στὰ λειτουργικὰ βιβλία, ἔχουμε καθίσματα στὸν ὄρθρο «μετὰ τὴν Α', Β', Γ' στιχολογίαν».

Ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ Τριψῆδιον. Παραλείπουμε ἄλλα καθίσματα τοῦ Τριψιδίου καὶ στεκόμαστε στὰ θαυμαστά καθίσματα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος.

Τὰ καθίσματα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Δευτέρας ἀναφέρονται καὶ τὰ τρία στὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰσάγουν ἀκριβῶς

σ' αὐτά—ἀφοῦ ἄλλωστε εἶναι ὁ πρῶτος ὄρθρος τῆς Ἑβδομάδος τῶν Παθῶν.

Τὸ 1ο καθίσμα εἶναι ἤχου α' καὶ βλέπουμε σ' αὐτὸ τὴν λυρική διάθεση τοῦ ποιητῆ νὰ πειθαρχεῖ σὲ καθορισμένο σχέδιο:

Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ ἢ παροῦσα ἡμέρα
ὡς φῶτα σωστικά ἀνατέλλει τῷ κόσμῳ...

Στὸ 2ο καθίσμα εἶναι ἀποτυπωμένη ἢ διάρκεια μιᾶς συνεχοῦς ἐκπλήξεως, καθὼς προχωροῦν οἱ στίχοι τοῦ ποιήματος, ποὺ εἶναι α' ἤχου ἐπίσης:

Ἄορατε κριτά, ἐν σαρκὶ πῶς ὠράθης,
καὶ ἔρχη ὑπ' ἀνδρῶν παρανόμων κτανθῆ-
ναι;

Τὸ 3ο καθίσμα, ἤχου πλαγ. δ', ἔχει ἕνα χορευτικὸ ρυθμὸ καὶ οἱ λέξεις του ἔτσι ἀποβαίνουν θελκτῆρια τῆς ἀκοῆς:

Τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου τὰς ἀπαρχὰς ἢ
παροῦσα ἡμέρα λαμπροφορεῖ. Δεῦτε οὖν,
φιλέορτοι, ὑπαντήσωμεν ἄσμασιν...

Στὸν ὄρθρο τῆς Μεγ. Τρίτης κάθε καθίσμα ἔχει ἰδιαιτέρο θεματικὸ ἀντικείμενο. Τὸ 1ο ἀναφέρεται στὸν Νυμφίον, τὸ 2ο στὸ Βουλευτήριον τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸ 3ο στὸν Ἰούδα.

Στὸν ὄρθρο ὅμως τῆς Μεγ. Τετάρτης, ἀπὸ τὰ τρία καθίσματα τὸ 1ο καὶ τὸ 3ο ἀναφέρονται στὴν ἁμαρτωλὴ τῆς Βηθανίας, ὅπως φαίνεται κι' ἀπὸ τ' ἀρχίσματά τους. Τὸ 1ο:

Πόρνη προσῆλθε σοι, μύρα σὺν δάκρυσιν
κατακενοῦσα σου ποσί, φιλάνθρωπε...

Καὶ τὸ 3ο:

Ἡ πόρνη ἐν κλαυθμῷ ἀνεθόα, οἰκτίρ-
μον, ἐκμάσσουσα θερμῶς τοὺς ἀχράν-
τους σου πόδας θριεῖ τῆς κεφαλῆς αὐ-
τῆς καὶ ἐκ βάθους στενάζουσα...

Τὸ 2ο, ἐξ ἄλλου, ἀναφέρεται στὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα:

Ἰούδας ὁ δόλιος φιλαργυρίας ἐρῶν, προδούναί σε, Κύριε, τὸν θησαυρὸν τῆς ζωῆς, δολίως ἐμελέτησεν...

Στὴ μελέτη μας γιὰ τὰ Ἀντίφωνα («Ἀκτίνες», 1953, τεύχος 137, σελ. 164-169) μιλῆσαμε ἐκτενῶς γιὰ τὰ 15 ἀντίφωνα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, ποῦ τελεῖται τὸ ἑσπέρας τῆς Μεγ. Πέμπτης.

Στὸν ὄρθρο αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐπικρατοῦν τὰ ἀντίφωνα, ποῦ ἐναλλάσσονται μὲ τὰ καθίσματα σ' αὐτὴ τὴν ἀναλογία: Κάθισμα ἤχου βαρέος ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἀντίφωνα Α', Β', Γ'. Κάθισμα ἤχου βαρέος ἐπίσης ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἀντίφωνα Δ', Ε', ΣΤ'. Κάθισμα ἤχου πλαγ. δ' ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἀντίφωνα Ζ', Η', Θ'. Κάθισμα ἤχου πλαγ. δ' ἐπίσης ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἀντίφωνα Ι', ΙΑ', ΙΒ'. Κάθισμα ἤχου δ' ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἀντίφωνα ΙΓ', ΙΔ', ΙΕ'.

Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ καθίσματα, ποῦ ἐπισηραγίζονται τὶς τριάδες τῶν ἀντιφώνων, θὰ ἐξετάσωμε μετρικὰ δύο. Ἐκεῖνο ποῦ ἀκολουθεῖ τὰ ἀντίφωνα Δ', Ε', ΣΤ' καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἀκολουθεῖ τὰ ἀντίφωνα ΙΓ', ΙΔ', ΙΕ'.

Τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, ποῦ ἀπομονώνομε, εἶναι ἓνα ποιητικώτατο κάθισμα, μὲ μορφικὴ ἀκεραιότητα ποῦ εἶναι ὄρατὴ ἀπὸ ἐνδότερη αἰσθητικὴ ἐστία. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 18 στίχους. Εὐθὺς ὕστερ' ἀπὸ τὸ κάθισμα ἀναγράφουμε τὸ μέτρο, στὸ ὁποῖο ἀνήκουν οἱ στίχοι του:

Ποῖος σε τρόπος, Ἰούδα,
προδότην τοῦ Σωτῆρος
εἰργάσατο;
Μὴ τοῦ χοροῦ σε
τῶν Ἀποστόλων ἐχώρισε;
Μὴ τοῦ χαρίσματος
τῶν ἱαμάτων ἐστέρησε;
Μὴ συνδειπνήσας ἐκεῖνους,
σὲ τῆς τραπέζης ἀπώσατο;
Μὴ τῶν ἄλλων
νίψας τοὺς πόδας, τοὺς σοὺς ὑπερεῖδεν;
Ὡ πόσων ἀγαθῶν
ἀμνήμων ἐγένου!

Καὶ σοῦ μὲν ἡ ἀχάριστος
στηλιτεύεται γνώμη.
Αὐτοῦ δὲ ἡ ἀνεύκαστος
μακροθυμία κηρύττεται
καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

δακτυλικὸς 8σύλλαθος
ἱαμβικὸς 7σύλλαθος
ἱαμβικὸς 4σύλλαθος
δακτυλικὸς 5σύλλαθος
δακτυλικὸς 9σύλλαθος
δακτυλικὸς 6σύλλαθος
δακτυλικὸς 9σύλλαθος
δακτυλικὸς 8σύλλαθος
δακτυλικὸς 9σύλλαθος
τροχαϊκὸς 4σύλλαθος
δακτυλικὸς 11σύλλαθος
ἱαμβικὸς 6σύλλαθος
δακτυλικὸς μὲ ἀνάκρουση 6σύλλαθος
ἱαμβικὸς 8σύλλαθος
ἀναπαιστικὸς 7σύλλαθος
ἱαμβικὸς 8σύλλαθος
δακτυλικὸς 9σύλλαθος
τροχαϊκὸς 7σύλλαθος.

Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι (1-3) ἀποτελοῦν τὸ προοίμιο τοῦ καθίσματος. Οἱ ἐπόμενοι ὀκτῶ στίχοι (4-11) ἀποτελοῦν τὸ κύριο μέρος τοῦ ποιήματος, κ' εἶναι σειρὰ ἀπὸ ἐρωτήσεις ἐκπλήξεως καὶ ἀπορίας. Ἀκολουθοῦν δύο στίχοι (12-13), ποῦ εἶναι κατὰ ἓνα τρόπο τὸ ἐφύμνιο τοῦ ποιήματος. Τοὺς τελευταίους πέντε στίχους (14-18) θὰ τοῦς λέγαμε ἐξαγόμενον τοῦ ὄλου περιεχομένου τοῦ καθίσματος, τῆ φιλοσοφικῆ ἀποψη τοῦ ποιητῆ, ἓνα εἶδος ἐπιμυθίου.

Τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ καθίσματα εἶναι ἐπίσης πολὺ ἐκφραστικὸ καὶ ἡ συντομία τῶν ὀκτῶ στίχων του γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν προεκτάσεων:

Ἐξηγόρασας ἡμᾶς
ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου,
τῷ τιμῷ σου αἵματι.
Τῷ σταυρῷ προσηλωθεὶς
καὶ τῇ λόγχῃ κεντηθεὶς,
τὴν ἀθανάσιαν
ἐπήγασας ἀνθρώποις.
Σωτῆρ ἡμῶν, δόξα σοι.
τροχαϊκὸς 7σύλλαθος
δακτυλικὸς 8σύλλαθος

ἀναπαιστικός βσύλλαθος
 τροχαϊκός 7σύλλαθος
 τροχαϊκός 7σύλλαθος
 τροχαϊκός βσύλλαθος
 ἰαμβικός 7σύλλαθος
 δακτυλικός με ἀνάκρουση 7σύλλαθος.

Στὸν ὄρθρο τοῦ Μεγ. Σαββάτου ὑπάρχουν δύο καθίσματα τοῦ α΄ ἤχου, τὸ 1ο ἀναφερόμενο στὸν Ἰωσήφ τὸν Ἀριμαθείας καὶ τὸ 2ο στοὺς Ἀγγέλους τοῦ μηνήματος τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ καθίσματα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ἔχουν μιὰ ἐξαίρετη μορφικὴ ἰσορροπία ὀλα μαζί, με ἑσωτερικὴ συνάρτηση τῶν ποιητικῶν συμβόλων.

Κύριο αἶσθημα, ποὺ ἐπικρατεῖ σ' αὐτά, εἶναι ἡ πτόηση, ὁ θαυμασμός, ποὺ με τὴν πίστη κατακτᾷ ἄφθονα ἰδεαλιστικὰ στοιχεῖα, μέσα στὸν μαρτυρικὸ δρόμο τῶν Παθῶν.

Ὁ ποιητὴς τῶν καθισμάτων ἔχει νικήσει κάθε δυσπιστία καὶ δισταγμό. Ἡ θρησκευτικότητά του εἶναι ὀριμασμένη, γιατί εἶναι καρπὸς αὐθόρμητης ἐμπειρίας, με τὴν προσήλωση στὴ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, δὲν στερεῖται κάθε φορά ἀπὸ ἀνάλογα γνωστικὰ στοιχεῖα. Στὸν αὐθορμητισμὸ αὐτὸ ὑπάρχει κάποια ἔλλογη συγκράτηση.

Καὶ μιὰ ἄλλη παρατήρηση: διαπιστώνουμε στὸν λόγο τῶν καθισμάτων μιὰν ἰσχυρὴ σχηματοποίηση, ὀπως ἀκριβῶς γίνεται καὶ με τὴ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ.

Πολλὰ χαρακτηριστικὰ καθίσματα ἔχουμε καὶ στὸ Πεντηκοστάριον. Κι' ἐδῶ ἔχουμε λεπτομερειακὲς περιγραφές, στὶς ὀποῖες εὐκόλα διακρίνεται ἡ αἰτιότητα ἀπὸ τὴ σύμπτωση. Με τοὺς ὕμνους αὐτοὺς ὁ ἀκροατὴς εὐλαβεῖται, καθὼς τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα γίνεται καθολικὸ συναίσθημα σχεδόν, μιὰ ὀλότητα ποὺ θαρρεῖς πῶς δὲν ἐξαντλεῖται.

Ἡ σημασιολογικὴ πορεία εἶναι σαφέστατη μέσα στὸ ποίημα καὶ ἔχουμε μιὰ ἰδιαίτερη ἀπόχρωση τῶν ἐνοιῶν κάθε φορά.

Θὰ τὸ ἰδοῦμε στὰ καθίσματα μιᾶς ἑορτῆς μόνο, τῆς Πέμπτης τῆς Ἀναλήψεως:

Ἀγγέλων θαυμαζόντων τῆς ἀνόδου τὸ ξένον καὶ Μαθητῶν ἐκπληττομένων τὸ φρικτὸν τῆς ἐπάρασεως, ἀνήλθες μετὰ δόξης ὁ Θεός...

Σὲ ἄλλο:

Ὁ προαιώνιος Θεὸς καὶ ἀναρχος, ἦν περ ἀνείληφε φύσιν ἀνθρώπειον θεοποιήσας μυστικῶς, σήμερον ἀνελήφθη...

Καὶ σὲ ἄλλο, ποὺ εἶναι ὕστερ' ἀπὸ τὴν γ' ἔρδη τοῦ κανόνος τῆς Ἰδίας ἑορτῆς:

Ἐπιθᾶς ἐν νεφέλαις τῶν οὐρανῶν, καταλείψας εἰρήνην τοῖς ἐπὶ γῆς, ἀνήλθες καὶ ἐκάθισας τοῦ Πατρὸς δεξιόθεν...

Ὁ θαυμασμός τοῦ ποιητῆ καὶ μελωδοῦ γίνεται χωρὶς καμμιά ἐπίδειξη κενοδοξίας, ποὺ εἶναι ἀντιποιητικὴ. Κάτι τὸ ἐκστατικὸ ἔχουν οἱ στίχοι του καὶ δὲν παύουν ποτὲ νὰ στοιχοῦν πρὸς τὴν ἀπαίτηση τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς γιὰ τὸ «συνετῶς ψάλειν». Ἡ συγκίνηση δὲν εἶναι γήϊνη, δὲν θυμίζει ἐκείνη ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴν κοσμικὴ μουσικὴ.

Τὸ περιεχόμενο τῶν καθισμάτων αὐτῶν μυεῖ στὸν Χριστιανισμὸ, κι' ἐξαγιαίνει καθῶς ἀπλώνει τὴ διδασχὴ του. Στίχοι ἐκστασεως, ἐλευθερωμένοι ὀμως ἀπὸ κάθε περιττολογία κι' ἐπιτήδευση.

Τῆς Παρακλητικῆς τὰ καθίσματα εἶναι διαφόρων εἰδῶν, καθοριζόμενα ἰδίως ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους. Ἀναφέρουμε ἕνα μόνο ἀπὸ κάθε εἶδος.

Ἄλλοτε εἶναι κατανυκτικὰ, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν πτόηση καὶ τὴν ταπείνωση τῆς ψυχῆς τοῦ πιστοῦ:

Ἐν ἀνομίαις συλληφθεῖς ἐγὼ ὁ ἄσωτος, οὐ τολμῶ ἀτενίσαι εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ.

(Δευτέρα πρωτῆ, ἤχος Α΄).

Ἄλλοτε κομίζουν ἕνα ὀλόκληρο παρελθόν μαρτύρων σὲ μιὰ μνήμη, ποὺ μυστικὰ τὴν ἐρεθίζει ἡ θρησκευτικότητά, μ' ἔ-

να ὕφος ἱερατικό, κι' ἔχουμε τότε τὰ μαρτυρικά καθίσματα:

Ἄθλοφόροι Κυρίου, μακαρία ἡ γῆ, ἡ πιανθείσα τοῖς αἵμασιν ὑμῶν· καὶ ἅγια αἰ σκηναί, αἰ δεξαμένοι τὰ πνεύματα ὑμῶν...

(Σάββατον πρωτῆ, ἦχος Β').

Ἄλλοτε ἡ εὐσεβὴς ἀναπόληση τοῦ ποιητῆ μετὰ τὰ ἀποστολικά καθίσματα στρέφεται πρὸς τὴν κατὰ παράδοση θρησκεία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ παραδειγματισμό, γιὰ νὰ προχωρήσει πρὸς τὸ προσωπικὸ χριστιανικὸ βίωμά του:

Γεωργοὺς τοῦ ἀγροῦ σου ἀνέδειξας τοὺς Ἀποστόλους σου, Κύριε...

(Πέμπτη πρωτῆ, ἦχος βαρὺς).

Ἄλλοτε μετὰ τὰ σταυρώσιμα καθίσματα ἀνατρέχει ὁ ποιητὴς στὸ σταυρικὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὸ τραγικὸ ρίγος ποὺ ζητᾶει τὴ λύτρωση:

Τόπος Κρανίου Παράδεισος γέγονε· μόνον γὰρ ἐπάγη τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ, εὐθὺς ἐθλάσθησας τὸν βότρυν τῆς ζωῆς... (Παρασκευὴ πρωτῆ, ἦχος πλάγ. Α').

Στὰ ἀναστάσιμα καθίσματα ὁ ποιητὴς προχωρεῖ στὴν ἀποκάλυψη τῶν συμβόλων:

Ἀνέστης ἐκ νεκρῶν, ἡ ζωὴ τῶν πάντων, καὶ Ἄγγελος φωτὸς ταῖς Γυναίξιν ἐθόα· παύσασθε τῶν δακρῶν...

(Κυριακὴ πρωτῆ, ἦχος πλάγ. Δ').

Καὶ στὰ Μηναιὰ τὰ καθίσματα τοῦ ὄρθρου ἀφθονοῦν. Θὰ ἐξετάσουμε μόνον τὰ καθίσματα τοῦ ὄρθρου μιᾶς Δεσποτικῆς ἑορτῆς (Θεοφάνεια), μιᾶς Θεομητορικῆς ἑορτῆς (Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου) καὶ βιασικότερα μερικῶν ἑορτῶν Ἁγίων.

Σὲ μερικά ἐπικρατεῖ, θαρρεῖς, λεκτικὴ ἀπεικόνιση εἰκονογραφικῶν θεμάτων. Διακρίνουμε τίς αἰσθητικὲς ἔννοιες σὲ ἀνασθητικό. Εἶναι διάχυτο τὸ θέμα στὰ καθίσματα

τοῦ ὄρθρου τῶν Θεοφανείων—ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα.

Ἡ Ἁγία Τριάδα:

Ἦγαπημένος υἱὸς ἐμαρτυρήθης· ὄθεν καὶ συνάναρχος τῷ Πατρὶ πεφανέρωσαι, Πνεῦμα δὲ τὸ Ἁγίον ἐπὶ σὲ κατεγίνετο...

Οἱ ἄγγελοι:

Οἱ ἄγγελοι αὐτὸν ὀρῶντες ἔφριξαν...

Ὁ Πρόδρομος:

Ἐπέκλινας τῇ παλάμῃ σεαυτὸν τοῦ Προδρόμου...

Ὅπως στὴ βυζαντινὴ τέχνη ὁ στατικὸς σκελετὸς τοῦ ναοῦ εἶναι ἀπροσδιόριστος, ἔτσι κι' ἐδῶ λείπει ἡ ρητορικὴ σύνθεση τοῦ ὕφους.

Ἐπειδὴ μιλάμε γιὰ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ ὑμνογράφου στὸ θέμα, ἴδου πῶς εἰσάγεται, κατ' αὐτὸν, ἡ Παρθένος στὸν ναό, σύμφωνα πρὸς τὰ καθίσματα τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου:

Δικαίων ὁ καρπός, Ἰωακείμ καὶ Ἄννης, προσφέρεται Θεῷ, Ἰερῷ ἐν ἁγίῳ, σαρκὶ νηπιάζουσα...

Τῷ θεῷ δὲ Ναῶ, ὡς θεῖος ὄντως ναός, ἐκ βρέφους καθαρῶς, μετὰ λαμπάδων φαιδρῶν, ἀποδοθεῖσα ὡφθης δοχεῖον τοῦ ἀπροσίτου φωτός...

Χαίρει εἰσερχομένη ἐν Ναῶ· ἦν καὶ βλέπων εὐλόγησεν ὁ Βαραχίου υἱός...

Καὶ στοὺς ὄρθρους τῶν ἑορτῶν τῶν ἐπιφανεστέρων ἁγίων ὑπάρχουν ἰδιαιτέρα καθίσματα. Σὲ κάποιους μόνον κάθισμα μεσώδιο συναντᾶται στοὺς ἁσματικούς κανόνες. Παίρνουμε ἓνα πενήθημερο, τὸ πρῶτο τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου. Κι' ἔχουμε τὸν ἐπόμενο πίνακα καθισμάτων ποὺ εἶναι ἐνδεικτικὸς καὶ μποροῦμε νὰ συναγάγουμε κάποια συμπεράσματα καὶ γιὰ ἄλλες ὁμοίαι συνεχόμενες ἡμέρες τοῦ ἐνιαυτοῦ:

1 Δεκ.—Προφ. Ναούμ (κάθισμα μεσώδιο πλαγ. α').

2 Δεκ.—Προφ. Ἀθθακούμ (κάθισμα μεσώδιο δ' ἤχου).

3 Δεκ.—Προφ. Σοφονίου (κάθισμα μεσώδιο γ' ἤχου).

4 Δεκ.—Ἀγίας Βαρβάρας (2 καθίσματα γ' καὶ πλαγ. α' ἤχου καὶ μεσώδιο ἤχου δ').

—Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (2 καθίσματα ἤχου α' καὶ μεσώδιο πλαγ. β').

5 Δεκ.—Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου (3 καθίσματα ἤχου α', πλαγ. α', πλαγ. δ' καὶ μεσώδιο πλαγ. δ').

Τὸ κάθισμα αὐτὸ στὴν ἑορτὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἶναι μιὰ λυρική ἀπαρίθμηση:

...Λιγυρὰ θεία Λύρα, Κινύρα παναρμόνιος, μουσικώτατον ὄργανον ἐμπνεόμενον τοῦ Παρακλήτου ταῖς αὔραις, ἀναδέδειξαι, ὦ Ἰωάννη, καὶ θέλγεις ἡμῶν τὰ νοήματα.

Σὲ ὅλα τὰ καθίσματα τῶν ἁγίων τοῦ ξeniautoῦ προτάσσονται ἢ ἐπιτάσσονται ἡθικοί χαρακτηρισμοί, ἐξαίρονται δογματι-

κὰ σημεῖα καὶ παραινετικοὶ λόγοι, καὶ ὑπογραμμίζονται ἠθικὲς κρίσεις.

Τὰ καθίσματα εἶναι ποιήματα ποῦ ἀναγγέλουν μιὰ ποίηση ἀληθινή. Γιατί ἡ τέλεια ποίηση ἐγκυμονεῖται σὲ μακρὸ χρόνο, προετοιμάζεται ἐντατικά. Στὸ δρόμο αὐτῆς τῆς προετοιμασίας προχωροῦν τὰ καθίσματα.

Τὰ καθίσματα μᾶς παρέχουν συγκίνηση, ποῦ διαβαθμίζεται ἀνάλογα μὲ τὴ μελωδία τους. Κυριαρχεῖ σ' αὐτὰ ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἱεροπρεποῦς ὕφους, καὶ ἡ μουσικὴ τους στρέφεται πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀπαρχὴ τους.

Ἄν τὰ θεωρήσουμε ὅλα μαζί τὰ καθίσματα, θὰ τὰ βροῦμε πολὺπτυχα, σὰ νὰ φέρνουν τὴ λεπτὴ αὔρα θρησκευτικῶν δωρεῶν.

Ὁ συγκλονισμὸς, ποῦ μᾶς δίνουν, δὲν ἔχει τίποτα τὸ αὐχμηρό, δὲν ὑπάρχει στὴν ποίηση αὐτὴ τίποτα τὸ ἀγγῶδες, ἀλλὰ εἶναι σ' αὐτὴ συγκερασμένες ἡ ὑποβολὴ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἐκεῖνη ποῦ δὲ θυμίζει τίποτα ἀπὸ τὴν ἀνεύθυνη, τὴν τυφλὴ ἔκρηξη τοῦ ὑποσυνειδήτου.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΟ ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ ΓΕΓΟΝΟΣ

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα εὐρίσκει καὶ ἐφέτος τὴν ἀνθρωπότητα ἐμπρὸς εἰς ἐρωτηματικά ποικίλα κατὰ τὴν προέλευσιν, ἀλλ' ὅλα μεγάλα καὶ ἀγωνιώδη. Καὶ τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως ἔρχεται ἄλλην μίαν φορὰν ὡς ἡ μοναδικὴ εἰς τὰ πολλαπλᾶ ἐρωτήματα ἀπάντησις.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια τώρα ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος γράφεται μὲ βασικὴν γραμμὴν τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ μήνυμα αὐτό, τὴν ἐν πίστει ἀποδοχὴν ἢ τὴν ἄρνησιν. Ἔστω καὶ μὲ τὴν ἄρνησιν, ἔστω καὶ μὲ τὸν πόλεμον ἢ τὴν περιφρόνησιν, ἀποδεικνύεται πόσον μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως. Κανένα ἄλλο μήνυμα, δὲν συνεκέντρωσεν ἐναντίον του τόσα καὶ τόσον παντοειδῆ πυρὰ, ὅσον αὐτό.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ τί θὰ εἴπῃ ἢ ἄρνησις, εἴτε ἢ ἄρνησις τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἴτε ἢ ἄρνησις τῶν διαφόρων καὶ ἐκ διαφόρων σκοπιμοτήτων κινουμένων σημερινῶν ἀρνητῶν, διὰ τὸν πιστὸν ἢ Ἀνάστασις εἶναι γεγονός, εἶναι τὸ γεγονός. Αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀποτελεῖ τὸν θεμέλιον λίθον διὰ κάθε ἄλλο τὸ ὅποιον θὰ ἐπακολουθήσῃ, — εἰάν αὐτὸ πού θὰ ἐπακολουθήσῃ πρόκειται νὰ εἶναι σωτηρία, δηλαδὴ νέα ἐκάστοτε πραγματοποίησις τοῦ βαθυτέρου πόθου τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

ΚΑΙ ΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Ἄλλ' ἢ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου εἶναι ἀκόμη τὸ μεγάλο ξεκίνημα. Τὸ ξεκίνημα μὲ ἀρχηγὸν Ἐκείνον, ὁ Σταυρὸς καὶ ἢ Ἀνάστασις τοῦ ὁποίου ἔκαμαν τὰ ἀμφότερα ἔν, φέρουν τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν. Καὶ ἢ γενεὰ μας περὶ δρόμον μαρτυρίου, δρόμον

ἄλλως τε τόσον γνώριμον πλέον εἰς τὸ ἔθνος μας. Καὶ τὴν δύναμιν νὰ φέρωμεν, εἰς τὰς ποικίλας του ἐκφάνσεις, τὸν σταυρὸν μας θὰ δώσῃ ὄχι προσωρινή τις καὶ ἐπιφανειακὴ ἀπάμβλυνσις τῆς δοκιμασίας, ἀλλὰ τῆς ἐνότητος αὐτῆς ἢ ἐπίγνωσις, τῆς αἰωνιότητος ἢ φωνὴ ὅτι τὸν σταυρὸν ἀκολουθεῖ ἢ Ἀνάστασις. «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐσόμεθα».

Εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τοὺς πνευματικὸς ἀγῶνας τῆς συγχρόνου χριστιανωσύνης, ἢ ἐπανάληψις τοῦ αἰωνίου αὐτοῦ μηνύματος πού ἐξεπέμφθη ἀπὸ τὸν κενὸν τάφον ἀποτελεῖ ἀνακαίνισιν δυνάμεως, διευκρίνισιν γραμμῆς, ὑπερνίκησιν τυχὸν δισταγμῶν καὶ ἀνθησιν νέας χαρᾶς, ὅταν γύρω μας τόσα καὶ τόσα πολλὰ φέρουν εἴτε λύπην εἴτε — τὸ ἀκόμη χειρότερον — ἀηδίαν. Τὸ «χαίρετε» τῆς Ἀναστάσεως εἶναι ἢ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις, ἢ μόνη ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις, εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἀποκαρδιωτικὴν ἐπικαιρότητα.

ΧΑΡΑΝ Ἡ ΕΝΤΡΟΠΗΝ;

Ἔνας ἱερεὺς εἰς τὸ Παρίσι, μὲ μοναδικόν του ὄπλον τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, ἀπεδείχθη ὁ νικητὴς τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ πού λέγεται : βαρυνειμωνία συνδυαζομένη μὲ τὴν πενίαν.

Δὲν χρειάζεται νὰ ἐκθέσωμεν ἐδῶ τὴν δρασίαν τοῦ Abbé Pierre. Ὅταν ἔκαμε κυριολεκτικῶς θραῦσιν ὁ βαρὺς χεϊμῶν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ κατὰ χιλιάδας οἱ ἀνεργοὶ ἐγκατελείποντο εἰς τὴν τύχην των ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἀνθρωπιστάς, προοδευτικούς, ἐπαναστάτας κλπ. κλπ., ὅλων τῶν παρατάξεων καὶ χωμάτων καὶ κομμάτων, αὐτὸς ὠργάνωσε μίαν περίθαλψιν πρόχειρον ἀλλ' ἀποτελεσματικὴν, αὐτόχρομα θαυματουργόν. Εἶναι γνωστὰ πλέον αὐτὰ καὶ ἐγέμισαν ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ διεθνῆ καὶ κι-

νηματογραφικά ἐπίκαιρα ἀκόμη μὲ περιγραφάς, μὲ φωτογραφίας, μὲ ἄλλα στοιχεῖα πού περιγράφουν τὸν ἐπιτελεσθέντα ἄθλον. Ἐκεῖ ὅπου οἱ ἀρμόδιοι ἄλλην ἀπάντησιν δὲν εἶχαν παρὰ νὰ σηκώσουν τοὺς ὤμους των, ἢ ἀγάπη εὐρῆκε τρόπον καὶ πεινῶντας νὰ θρέψῃ καὶ διψῶντας νὰ ποτίσῃ καὶ ἀστέγους νὰ στεγάσῃ καὶ νὰ σώσῃ ἀπὸ τὸ φοβερὸν μαρτύριον καὶ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ ἀστέγου εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ἐνα ἐρώτημα ὅμως θέλομεν νὰ θέσωμεν: Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀπλοῦ αὐτοῦ ἱερέως τὰ κατορθώματα—πράγματι τῆς πίστεως κατορθώματα—πρέπει, χαρὰν ἄρα γε ἢ ἐντροπὴν νὰ αἰσθανθῶμεν; Διατί μόνον ὁ Abbé Pierre αὐτός; Διατί ὁ Χριστιανισμὸς γενικώτερον νὰ μὴ δίδῃ τὰς ἐξετάσεις πού πρέπει εἰς τὰς δοκιμασίας πού φέρουν κάθε τὸσον οἱ καιροί; Μήπως, ἄρα γε, τὸ παράδειγμα τοῦ Abbé Pierre πρέπει νὰ μᾶς ἐμβάλῃ εἰς θλίψιν, διότι ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τοῦ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἐκ μέρους ὄλων μας ἀδράνεια;

Καὶ ἓνα ἄλλο ἐρώτημα: Ἐὰν αὐτὴ ἡ θαυμαστὴ πρωτοβουλία ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος οὔτε σχέδιον Μάρσαλλ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του, οὔτε σοφὰ προγράμματα, ἐπαναλαμβάνονμεν οὔτε τίποτε ἄλλο πλὴν τοῦ ἐνθέου ζήλου του, ἐὰν, λοιπόν, ὁ ζήλος αὐτὸς ἐδεικνύετο, ὄχι μόνον ἀπὸ ἓναν Abbé Pierre, ἄρα γε μόνον τῆς ὑλικῆς στέγης ἢ ἔλλειψις θὰ ἐπανωρθοῦτο ἢ μήπως καὶ οἱ πνευματικῶς ἀστεγοὶ θὰ εὕρισκον ἔτσι καταφύγιον; Πάντως, τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα θὰ εἶχε τὴν ἀπήχησιν τὴν ὁποίαν... πῶς νὰ τὴν εὕρῃ τώρα μέσα εἰς τὰς τόσας ἀπορίας ὡς πρὸς τὸ τί ἐπὶ τέλους προσφέρει ὁ Χριστιανισμὸς ἐμπρὸς εἰς τὴν σημερινὴν δυστυχίαν;

ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπάρχει, βεβαίως, πραγματικότης τονωτικὴ καὶ παρήγορος, ἔμπρακτος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπολογητικὴ, ἢ ἀνθρωπιστικὴ δρᾶσις τῶν χριστιανικῶν σωματείων. Καί, ἂν μὴ τι ἄλλο, τὰ συσσίτια

τῆς ἐποχῆς τοῦ λιμοῦ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποτεθῇ κἂν ὅτι ἔχουν λησμονηθῇ.

Δὲν θὰ ἔπρεπεν ὅμως τοιαῦται θαυμασταὶ ἐξορμήσεις νὰ ἔχουν ἐξελιχθῇ εἰς θεσμόν μόνιμον, τὸν ὁποῖον ἢ ἐπίσημος πλέον Ἐκκλησία νὰ τὸν ἔχη πάρει ὡς τὸ κύριον τώρα μέλημά της, ἀφοῦ διὰ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον θὰ ἀπετέλει τοῦτο τὴν πειστικωτέραν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὄντως τὸ θεῖον ἴδρυμα Ἐκείνου ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἐνανθρώπησις τῆς ἀγάπης;

Γίνεται λόγος (ἀνάξιος ἀντιλόγου!) περὶ τοῦ ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ... ζηλεύῃ διότι βλέπει τὴν ἀνθησιν τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἀνθησιν πού ἐκδηλώνεται καὶ μὲ ἔργα ἀγάπης, ἱεραποστολῆς, κατηχήσεως, πνευματικῆς τροφοδοσίας. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαμαρτύρονται δὲν θὰ ἔπρεπεν ἀντὶ τούτου, νὰ ἀνασκουμπωθοῦν καὶ νὰ βάλουν ὄλας τὰς δυνάμεις των, ὥστε εἰς τὸ πεδίον τῆς ἀγάπης νὰ δειχθῇ μὲ σύστημα, μὲ συνέχειαν, μὲ χρησιμοποίησιν πάσης δυνάμεως τὸ κύρος τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πλέον τῆς διοικήσεως αὐτῆς; Διότι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐδῶ χρειάζεται κατὰ τὸ μείζονος, μεγίστης ἐκτάσεως, διὰ τὸ ὁποῖον ἢ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀξία, εἶναι πλέον ἀνεπαρκῆς. Θὰ ἦτο, λοιπόν, ἀσυγκρίτως προτιμότερον ἂν, ἀντὶ διαμαρτυριῶν καὶ ζηλοτυπιῶν παιδαριωδῶν καὶ ὑπαινιγμῶν ὄχι πάντοτε εὐπρεπῶν, ἐκηρῶσσετο μία ἐξόρμησις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Μία τοιαύτη ἐξόρμησις θὰ ἀπετέλει κατὰ τὸ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως σωτήριον διὰ τὸ ἔθνος.

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΠΛΗΚΤΟΙ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ: Ἀλήθεια, ἐκεῖνο τὸ θέμα τῶν σεισμοπλήκτων ἔκλεισε πλέον ἀπὸ ἀπόψεως χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης; Ἐπειδὴ κάποτε ἔγινεν ἓνας ἔρρανος εἰς τὸν ὁποῖον ἀπῆντησε μὲ ἀναμφισβήτητον προθυμίαν ὁ λαός, καὶ κυ-

ρίως οἱ βιοπαλαισταί, καὶ ἐμαζεύθηκε κάποιο ὄχι εὐκαταφρόνητον, ὁμολογουμένως, ποσόν, δι' αὐτὸ ἐξωφλήσαμεν μὲ τὸ θέμα τῶν σεισμοπλήκτων; Ἡ μήπως, ἀντιθέτως, ἡ Ἐκκλησία, καὶ συγκεκριμένως ἡ «Ἀποστολικὴ Διακονία», ἡ ὁποία καὶ ἐπιτελεῖον καὶ ὕλικὰ μέσα διαθέτει, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐπιληφθῆ συστηματικώτερον τοῦ θέματος αὐτοῦ; Ἄς κάμη ἓνα πνευματικὸν ὑφυπουργεῖον σεισμοπλήκτων περιοχῶν διὰ νὰ βοηθήσῃ μὲ ἀρωγὴν ἀντίστοιχον καὶ πρὸς τῆς καταστοφῆς τὴν ἔκτασιν καὶ πρὸς τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τὰς εὐθύνας. Δὲν εἶναι πολὺ ἀργά! Ποτὲ δὲν εἶναι ἀργά διὰ νὰ γίνῃ κάτι πού νὰ δείχνῃ ὅτι ὄντως εἴμεθα «ὁ καθεὶς ἀλλήλων μέλη».

ΔΕΝ ΘΑ ΗΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟΝ;

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη: Τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρουω ἡ Ἐκκλησία τὴν ἔχει ὀρίσει ὡς ἡμέραν καθ' ἣν καλούμεθα νὰ σκεφθῶμεν τὴν ὥραν τῆς ὑστάτης κρίσεως. Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν διαβάξεται ἡ ὑπέροχος ἐκείνη εὐαγγελικὴ περικοπὴ μὲ τὰ ἐπεινάσα καὶ δὲν μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἐδίψασα καὶ δὲν μοῦ ἐδώσατε νὰ πῖω κλπ. καὶ «ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε». Μὲ τέτοιον Εὐαγγέλιον, μὲ τέτοιον κήρυγμα, διατὶ λοιπὸν δὲν καθιεροῦται ἡ ἡμέρα αὐτὴ ὡς ἡμέρα ἐξορμήσεως Προνοίας τοῦ ὄλου χριστιανικοῦ πληρώματος ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν — μάλιστα! — τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας, διὰ νὰ δίδεται φαγητὸν εἰς τοὺς πεινῶντας, βοήθεια εἰς τοὺς διψῶντας, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἐν φυλακῇ, τοὺς σεισμοπλήκτους, τοὺς συμμοροπλήκτους καὶ τὸσους ἄλλους ὑπὸ τῶσων πληγῶν μαστιζομένους; Μία τοιαύτη ἐξορμῆσις θὰ ἦτο διὰ τοὺς διαφόρους «καρναβάλους» ἀπάντησις ἀσυγκρίτως καλύτερα, σοβαρωτέρα, θετικωτέρα ἀλλὰ καὶ χριστιανικωτέρα ἀπὸ ἐκείνας τὰς θορυβώδεις διαμαρτυρίας κλπ. κλπ. Διότι αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν εἶχαν παρὰ νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην ὡς ἔξαλλοι ὄχι μόνον τῶν τοιούτων

ἐπεισοδίων οἱ ὀργανωταί, ἀλλὰ καὶ ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὀπωσδήποτε ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος εἰς τὸν λαόν μας!

ΝΑ ΚΑΤΑΠΝΙΓῆ, Εἰς τὴν Ἀρχὴν

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐπισημάνωμεν ἀπὸ τώρα τὸν κίνδυνον πρὶν γίνῃ πολὺ ἀργά. Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς πλέον γενικῶς προσπαθείας νὰ εἰσαχθῆ τὸ αὐτόματον διαζύγιον. Ὅταν — αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιδιωκόμενον — οἱ σύζυγοι εὐρίσκωνται ἐν διαστάσει ἐπὶ δέκα χρόνια, τότε αὐτομάτως καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ποῖος πταίει καὶ ποῖος δὲν πταίει, θὰ πρέπει, λέγουν, νὰ ἐκδίδεται τὸ διαζύγιον.

Αὐτὸ πρακτικῶς σημαίνει τὸ ἐξῆς: ὁ Ἄζητεῖ τὸ διαζύγιον ἀπὸ τὴν γυναῖκα του. Ἐρχεται ἡ δικαιοσύνη καὶ τοῦ λέγει: δὲν ἔχεις δίκην. Ἐὰν ὁ Ἄ συμμορφωθῆ μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου, ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν συζυγικὴν στέγην καὶ ἐπαναλάβῃ τὴν συμβίωσιν μὲ τὴν γυναῖκά του τότε ὑποχρεοῦται νὰ διατηρήσῃ τὸν γάμον του ἔστω καὶ ἂν δι' οἰονδήποτε λόγον τοῦτο τοῦ εἶναι δυσάρεστον. (Τὸ καθῆκον, δι' αὐτὸ εἶναι καθῆκον, διότι πρέπει νὰ τὸ ἐκτελοῦμεν εἴτε μᾶς εὐχαριστεῖ εἴτε ὄχι). Ἐὰν ὅμως ὁ σύζυγος αὐτὸς ἀπειθήσῃ εἰς τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν καὶ δὲν ἐπαναλάβῃ τὴν συμβίωσιν τότε θὰ ἔλθῃ ἡ πολιτεία καὶ θὰ τοῦ πῇ: Διὰ νὰ σὲ ἀμείψω διότι δὲν ἐπειθήρησες καὶ ἐπέμεινες εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς συζυγικῆς στέγης δι' αὐτὸ τώρα θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰ «δεσμὰ τοῦ γάμου», ἀφοῦ ἐπέρασε καὶ ὀρισμένος χρόνος.

Θὰ ἐρωτήσετε, ἴσως, πόσος εἶναι ὁ χρόνος αὐτός. Αὐτὸ σηκώνει πολὺ νερό. Τώρα θὰ ὀρισθοῦν ἴσως δέκα χρόνια. Ἄλλὰ μὴν ἀμφιβάλτετε ὅτι τὰ δέκα θὰ γίνουν κατόπιν ἑννέα καὶ τὰ ἑννέα ἑπτὰ καὶ τὰ ἑπτὰ πέντε καὶ τὰ πέντε τέσσερα, ἕως ὅτου εἰς τὸ τέλος ποῦμε ὅτι κάθε σύζυγος θὰ λέγῃ εἰς τὸν ἄλλον ἀπλούστατα: «δὲν μοῦ ἀρέσεις πλέον» καὶ θὰ τελειώνῃ ἡ ὑπόθεσις, ὅπως μὲ τὸ «βιβλίον ἀποστασίου» εἰς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ μᾶς γυρίσῃ ἡ... «προοδευτικὴ» αὐτὴ ἐπιδίωξις!

Ὅταν ἐπρόκειτο ὁ νόμος περὶ διαζυγίου

ου νὰ εἰσαχθῆ τὸ 1920, ἡ Ἐκκλησία διεμαρτυρήθη καὶ ἐπέτυχε σπουδαιοτάτην πράγματι βελτίωσιν. Καὶ ὅμως, δὲν γίνεται σύγκρισις μεταξὺ τῆς τότε ἀπειλῆς κατὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς σημερινῆς, ἀληθινῆς τορπίλλης, ὅπως προσφύεστατα ἔχαρακτοῦσθη. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ γίνεται καὶ σύγκρισις μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν πού ἔκαμε τότε ἡ Ἐκκλησία καὶ τῶν ἐνεργειῶν πού θὰ γίνοντο τώρα. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ κινηθῆ. Ἐδῶ ἀξίζει καὶ ἀγὼν καὶ πόλεμος καὶ ἀπειλαὶ καὶ θόρυβος ἀκόμη, ἐὰν βέβαια πιστεύωμεν ὄντως εἰς τὸ «μέγα μυστήριον» τοῦ γάμου.

Εἶναι ἐξαιρετικῆς ζωτικότητος τὸ θέμα καὶ πρέπει νὰ καταλάβῃ τὴν πρωταρχικὴν θέσιν εἰς τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων. Διότι, ἐὰν τέτοιο νομοθέτημα γίνῃ, τότε πλέον θὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου ὡς ἰσοβίου ἐνώσεως καταλύεται ἀπὸ τὴν βάση του πλέον. Καθέννας πού ἔρχεται εἰς γάμον θὰ ξέρῃ ὅτι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠμπορεῖ, χωρὶς καμμίαν ὑπαιτιότητα νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὸν σύντροφον τοῦ βίου του, ὁπότε ἂν ὁ λιποτάκτης ἐμμεῖνῃ (καὶ διατὶ δὲν θὰ ἐμμεῖνῃ;) εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν, πᾶσι ὁ γάμος ὡσὰν νὰ ἦταν ἓνας ἀπλοῦς συνεταιρισμός. Καὶ αὐτὰ ὅλα, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου ἀνοικοδομεῖται καὶ στερεῖται! Καὶ πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν (ἀλλοίμονον ἐὰν δὲν τὸ ἐλπίζωμεν!) ὅτι θὰ γίνῃ ὅ,τι πρέπει διὰ νὰ καταπνιγῆ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πᾶσα τοιαύτη προσπάθεια καὶ νὰ δοθῆ ἓνα μάθημα πού θὰ ἀποθαρρύνῃ πάντα ὁ ὁποῖος εἰς τὸ μέλλον θὰ θέλῃ νὰ ἀνακινή τοιαῦτα ζητήματα.

ΑΝΤΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ

Θὰ παρακαλέσωμεν τοὺς ἐπιστολογράφους μας πού μᾶς γράφουν διὰ νὰ μᾶς στείλουν τὴν συμβολὴν των εἰς ὅσα ἐγράψαμεν ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀστυφιλίαν, νὰ ἔχουν ὀλίγην ὑπομονήν, διότι θὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ θὰ λάβωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπ' ὄψιν μας ὅσα οἱ ἀναγνώσταί μας μᾶς γράφουν. Πάντως, ἡ

διαπίστωσις ἀπὸ τὸ ἐκδηλούμενον ἐνδιαφέρον εἶναι πολὺ ἐνθαρρυντικὴ. Νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη καὶ τὰ, μὴδὲνα συγκινοῦντα, συνθήματα «κάτω ἢ ἀστυφιλία» κτλ., συνθήματα ἄψυχα καὶ ἄστοργα καὶ ψεύτικα καὶ νὰ φροντίσωμεν νὰ κάμωμεν φορητὴν τὴν ζωὴν τοῦ ἀγρότου εἰς τὸ χωριό του, ὁπότε δὲν ἔχει αὐτὸς ἀνάγκην ἀπὸ ὑποδείξεις διὰ νὰ μὴ ξεσπιτωθῆ καὶ νὰ μὴ παρατήσῃ τὸ σπίτι του καὶ τὸ χωράφι του, διὰ νὰ ἔλθῃ πρόσφυξ εἰς τὰς Ἀθήνας!

Ἐκείνο, λοιπόν, πού χρειάζεται ὁ ἀγρότης μας, ὁ κάτοικος τῆς ὑπαίθρου γενικῶς, δὲν εἶναι αἱ ὑποδείξεις, εἶναι συνθῆκαι ζωῆς στοιχειωδῶς ἀνεκταί. Καὶ αὐτάς, ἡμποροῦμεν νὰ τοῦ τὰς προσφέρωμεν ἀλλ' ἀπλούστατα δὲν ἔχομεν τὴν θέλησιν νὰ τοῦ τὰς προσφέρωμεν. Προτιμῶμεν νὰ τὸν κατηγοροῦμεν ἐπὶ... ἐγκαταλείπει ἐπάλξεων διότι, ἀπλούστατα, τὸ κατηγορεῖν εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ τὸ βοηθεῖν! Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡσσοнос προσπαθείας φαίνεται ὅτι διέπει τὴν νοοτροπίαν τῶν καιρῶν μας, χαρακτηριστικὸν παρακμῆς.

Ἡ πληγὴ, λοιπόν, δὲν εἶναι ὁ χωρικὸς ὁ ὁποῖος ἀναζητεῖ καλύτερουσιν τῶν συνθηκῶν διαβιώσεώς του ἀλλ' ὁ πνευματικὸς τάχα ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀναζητεῖ θεωρητικὸν κάλυμμα τῆς ἀδρανείας του! Ὅπωςδὴποτε, τὸ θέμα θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ κάποτε μὲ τὴν ἄνεσιν πού χρειάζεται.

ΑΠΟ ΤΙ ΠΑΣΧΕΙ;

Γίνεται πάλιν ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ ἀντιλογιῶν τὸ μεγάλο θέμα πού λέγεται ὁ σημερινὸς ἰατρός. Ἐδῶ φαίνεται — λέγουν πολλοὶ — μία ἐξόχως θλιβερὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀποκαρδιωτικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς ἐπιστήμης ἀφ' ἑνὸς τοῦ συγχρόνου ἰατροῦ ἀφ' ἑτέρου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἱατρικὴ σημειώνει τόσοσιν καταπληκτικὰς καὶ τόσοσιν ἄλματώδεις, αὐτόχρονα ἐπαναστατικὰς, προόδους, ὥστε, φέρ' εἰπεῖν, καὶ αὐτὴ ἡ ἱατρικὴ βιβλιογραφία πού ἔχει χρονολογίαν 1930 νὰ εἶναι ἐν πολλοῖς ἀπρηχαιωμένη. Καὶ ὅμως... καὶ ὅμως ἡ κοι-

ωνία δὲν εἶναι ἀντιστοίχως καθόλου εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν περίθαλψιν ἢ ὁποία σήμερον προσφέρεται.

Δὲν θὰ ἀρνηθῆ κανεὶς, τὸ εἶπομεν καὶ ἄλλοτε, ὅτι ἐμφανίζεται καὶ ἐδῶ ἢ κάποια τάσις πρὸς παράπονα, ἢ γκρίνια, πού, ἴσως, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ψυχολογίας τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν καὶ ρεαλιστικὸν νὰ τὰ φορτώσωμεν ὅλα εἰς τὴν γκρίνια. Δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ἡ κοινωνία σήμερον ἀναζητεῖ καὶ δὲν εὐρίσκει τὸν ἱατρὸν τῆς περασμένης ἐποχῆς, ὁ ὁποῖος, μὲ ἱατρικὴν ἀσυγκρίτως πιὸ πίσω ἀπὸ τὴν σημερινὴν καὶ μὲ μέσα πού εἶναι παιδαριώδη ἔμπρὸς εἰς τὰ σύγχρονα, ἔφερεν ἀποτελέσματα ἄξια ἀναγνωρίσεως. Ὁ ἱατρός ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπήλαυε τοῦ σεβασμοῦ ἄλλὰ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ὄλων, ὁ ἱατρός αὐτὸς φαίνεται ὅτι ὀλονὲν καὶ χάνεται. Καὶ ὅταν χαθῆ αὐτὸς ὁ ἱατρός, ὅλοι τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης αἱ πρόοδοι χάνονται καὶ αὐταί.

Πρέπει ἐπὶ τέλος νὰ τὸ καταλάβωμεν. Δὲν πρόκειται περὶ σχέσεων ἱατρικῆς καὶ ἀσθενείας. Δὲν προστρέχει ἢ ἀρρώστεια πρὸς τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ ἡ προσωπικότης πού λέγεται ἀρρωστος προστρέχει εἰς τὴν προσωπικότητα πού λέγεται ἱατρός. Τὸ θέμα πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰδικώτερον, διότι εἶναι ἐξόχως πολὺπλευρον. Σχετίζεται καὶ μὲ τὴν ὑλικὴν ἀπαθλίωσιν τοῦ ἱατροῦ ὡς βιοπαλαίτου πλέον, ὡς ἀνθρώπου κακῶς τρεφομένον, κακῶς ἐνδυομένου καὶ μὲ συνεχῆ τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ στοιχειώδη ἀκόμη οἰκογενειακά βάρη καὶ περισσότερον ἀκόμη νὰ φέρῃ τὰς δαπάνας τὰς ὁποίας προϋποθέτει ἢ διὰ βιβλίων καὶ περιοδικῶν παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπιστήμης. Κακὸν ὄλον ἔπαιξε βεβαίως καὶ ἡ ὑπαλληλοποίησις τοῦ ἱατροῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποβλέπει πλέον εἰς τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κοινωνίας, ἀλλ' εἰς τὰς γραφειοκρατικὰς προαγωγὰς, εἰς τὸ «εὐδόκιμον», εἰς τὸ «ἐπὶ βαθμῶν καὶ μισθῶν» κ. τ. λ. κ. τ. λ. Καὶ κατήντησεν, ὅταν ἀρρωσταίνωμεν, νὰ παραπεμπώμεθα ὄχι εἰς τὸν ἱατρὸν ἀλλ' εἰς τὴν γραφειοκρατίαν.

Πρέπει, βεβαίως, νὰ ἐξεταστοῦν ὅλα αὐτά. Ἄλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ, θὰ ἐλέγαμεν νὰ διαγνωσθῆ, καὶ τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς ἢ πάθησις. Μὲ ἐπιστημονικὴν πράγματι παρησίαν πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ἢ μείωσις τῆς ἀποδόσεως, διότι μόνον ὅταν ἀναγνωρισθῆ θὰ ὑπερνηκηθῆ.

Γνωρίζομεν ὅτι μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν μας πολλοὶ εἶναι ἱατροί, ἐμπορούμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι εἶναι ἢ βάσις τῶν ἐρευνῶν τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Εἰς αὐτοὺς ἀκριβῶς κάμνομεν ἔκκλησιν νὰ προσέξουν τὸ θέμα, νὰ βοηθήσουν μὲ τὸ παράδειγμά των, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ τὴν φωνὴν των. Διότι χωρὶς τὴν φωνὴν αὐτὴν ὑπάρχει συνενοχὴ εἰς ἓνα κατάντημα θλιβερόν δι' ὅλους καὶ καταστρεπτικόν διὰ τὸ κύρος τῆς ἱατρικῆς τάξεως μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν μας.

ΟΙ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ

Ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁ κ. γενικὸς γραμματεὺς τῆς Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων νὰ μὴ συμφωνήσωμεν καὶ κάπως νὰ διαμαρτυρηθῶμεν διὰ τὴν διαβεβαίωσίν του εἰς συνέντευξιν πρὸς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα, ὅτι τάχα δὲν προσέχει κανεὶς τὰ ζητήματά των. Συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον: δὲν προσέχομεν ἐκείνους πού μᾶς προσέχουν! Ἐκείνους πού ἀγωνίζονται διὰ νὰ συγκινήσουν τοὺς ἀσυγκινήτους, νὰ τοὺς ὑπομνήσουν ὅτι τὸ βαρὺ φορτίον τὸ ὁποῖον ἀφίρονται νὰ φέρουν μόνοι των οἱ πολύτεκνοι, ἔπρεπε νὰ θεωρητῆαι τῆς ὀλότητος φορτίον.

Καὶ θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν τοῦτο. Ὁ ἀγὼν τῶν πολυτέκνων, ἂν πρόκειται νὰ ἐπιτύχῃ, πρέπει νὰ εἶναι ἀγὼν πνευματικός. Ὁ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον νὰ μὴ ἀγνοῆ τὴν πνευματικὴν προσπάθειαν ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἀληθῶς ἀγωνιστικὴν δύναμιν διὰ τὴν ἱεράν ὄντως ὑπόθεσιν περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται. Διὰ νὰ αἰσθανθῆ ἢ ὀλότης τὸ ἔναντι τῶν πολυτέκνων — δηλαδὴ ἔναντι τοῦ ἔθνους, ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ της — ἱερὸν χρέος της!

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Χαιρετίζουμε με ιδιαίτερη ικανοποίηση και χαρά την απόφαση του Ἰνστιτούτου Παιδείας για τὴν εισαγωγή τῆς διδασκαλίας τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ιδιαίτερος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης. Ἡ μέχρι σήμερα ἀπουσία τῶν ἔργων αὐτῶν ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας δὲν ἦταν ἀπλῶς μιὰ ἀσυγχώρητη παράλειψη, ποὺ ἐστεροῦσε τὰ Ἑλληνόπουλα ἀπὸ μιὰν πολυτιμὴ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια. Ἦταν συγχρόνως καὶ ἓνα βαρῦτατο πλῆγμα ἐναντίον τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τοῦ Ἔθνους μας, ποὺ, μὲ τὴν μονόπλευρὴ σχεδὸν διδασκαλία τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν, ἑσπάζει καὶ κομματιαζόταν, χωρὶς τὴν ἀδιάσπαστὴ ἐκείνη συνέχεια, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ λαμπρότερο καὶ οὐσιαστικώτερο στοιχεῖο τῆς ἐθνικῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας. Ἀλλὰ ἦταν συγχρόνως καὶ κάτι χειρότερο καὶ βλαδερώτερο: Ἀποτελοῦσε ἓνα σκοτεινὸ καὶ μεγάλο κενόν, ποὺ ἐμπόδιζε τὴ σκέψη καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Νεότητος ν' ἀντικρύσει, νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ νοιώσῃ, σ' ὅλη τὴ σημασία καὶ τὸ μεγαλεῖο του, τὸ ὑπέροχο θαῦμα, ποὺ, μέσα σ' αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ κείμενα, πραγματοποιεῖται καὶ ἐκδηλώνεται κατὰ τὸν πιὸ ζωντανὸ καὶ ὠραῖο τρόπο, τὸ θαῦμα τῆς συγχωνεύσεως καὶ ἐνοποιησεως τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Στὸ σοβαρῶτατο αὐτὸ ζήτημα εἶχε ἀφιερώσει προσφάτως ἓνα περιπούδαστο καὶ φωτισμένον ἄρθρο τὸ «Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν». Καὶ εἶναι πραγματικῶς ἐξαιρετικὰ εὐχάριστο διὰ οἱ εἰρηγῆσεις καὶ σκέψεις τῶν χριστιανικῶν περιοδικῶν βρῆκαν ἄμεση ἀπήχηση στὸ Ἰνστιτούτο Παιδείας καὶ πραγματοποιήθηκαν τόσο πρόθυμα καὶ τόσο σύντομα μὲ τὴν σχετικὴ ἀπόφασίν του. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ συγχαροῦμε θερμὰ τὸ Ἰνστιτούτο καὶ νὰ ἐκφράσομε τὴν εὐχὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα καὶ προθυμίαν ἡ ἀπόφασίν καὶ ν' ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία τῶν βυζαντινῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κειμένων μὲ τὴ συστηματικότητα καὶ τὴν ἐκτασὴν ποὺ ἀπαιτοῦν.

ΜΙΑ ΑΣΤΟΧΗ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὅμιλος Κύπρου», μὲ μιὰν ὠραία καὶ ἐντονὴ ἐκκλησιῆ του, διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀστοχὴ καὶ προκλητικὴν Ἐκθεση, ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐθνικῆς μας ἐορτῆς, πρόκειται νὰ ὀργανωθῇ στὸ Ζάππειο, γιὰ νὰ δεῖξῃ τὴ συμβολὴ τῆς Ἀγγλίας στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους.

Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα μὲ τὴ διαμαρτυρία. Ὅχι: διότι ἀνησυχοῦμε γιὰ τὸν ἀντιπερισπασμό,

ποῦ, ὅπως γράφει ἡ διαμαρτυρία, προσπαθεῖ ἡ ἔκθεση νὰ φέρῃ στὸν πανελλήνιον ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς Κύπρου. Οὔτε αὐτὸς οὔτε κανένας ἄλλος ἀντιπερισπασμὸς μποροῦν νὰ ἔχουν τὴν παραμικρότερη ἐπίδρασιν στὸν ἱερό καὶ ἀνένδοτον αὐτὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους. Οὔτε καὶ εἶναι δυνατόν ἡ ἔκθεση ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ἀναμφισβήτητην ἱστορικὴ ἀλήθειαν, ἡ ὁποία λέγει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὠραίας καὶ φωτεινὲς ἐξαιρέσεις τῶν φιλελλήνων, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχε ἀντιμετωπίσει τὴν πιὸ ἀγρία καὶ σκληρὴ ἀντίδρασιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς — καὶ μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ἀγγλικῆς — διπλωματίας καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία ἐπραγματοποιήθη ἀπὸ τὴν πίστη, τὴ θέλησιν καὶ τὸν ἡρωϊσμό τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, «βγαλμένη ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά».

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνώρισις τῶν τετελεσμένων γεγονότων ἀποτελεῖ πραγματικὰ μιὰ «συμβολή» στὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, εἶναι, χωρὶς ἀμφισβόλια, προσβλητικὴ ἀπρέπεια καὶ ἀγένεια νὰ προσβάλλεται ἡ «συμβολή» αὐτὴ μὲ τὴν ἐπιδεικτικότητα τῶν Ἑλληνικῶν λαῶ καὶ μάλιστα ἐπ' εὐκαιρίαν ἀκριβῶς τῆς ἐθνικῆς του ἐπετείου! Καὶ ἡ ἀπρέπεια αὐτὴ γίνεται περισσώτερον ἀκόμη προσβλητικὴ καὶ προκλητικὴ ὅταν ἡ ἀμφισβόλη αὐτὴ «συμβολή» στὴν Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία ἀντιμετωπίξεται καὶ ἐξουθενώνεται ἀπὸ τὴν πιὸ στυγνὴ ἄρνησιν τῆς ἴδιας Ἐλευθερίας σ' ἓνα πολυτιμὸ καὶ ἀγαπητὸ τμήμα τοῦ ἔθνους, τὴν Κύπρον.

Γι' αὐτὸ πιστεύομε ὅτι ἡ Ἐκθεση αὐτὴ πρέπει νὰ ματαιωθῇ, ἢ, ἂν γίνῃ, νὰ συναντήσῃ τὴν ἀξιοπρεπῆ καὶ περήφανη ἀγνοία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Σὲ περασμένο φύλλο, γράφοντας γιὰ τὴν Ἰδρυσιμὴν Μουσείον Παπαδιαμαντῆ τοῦ πατρικοῦ του σπιτοῦ στὴ Σκιαθῶ, εἶχαμε ἐκφράσει τὴν εὐχὴ νὰ συντελέσῃ στὴν πραγματοποίησίν του καὶ ὁ φιλότιμος ἐκδότης, ποὺ ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐκδόσιν τῶν Ἀπάντων του. Καὶ πρὶν νὰ περάσουν πολλὰς μέρες, εἶχαμε τὴν ιδιαίτερη χαρὰ νὰ λάβουμε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὴν ἀπάντησιν ὅτι ὅχι μόνον εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ στὴν ἰδρυσιμὴν Μουσείου, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔχει κιόλας προσφερθῇ στὸν Πρόεδρον τῆς Κοινοτήτος τῆς Σκιαθῆς «νὰ συνεισφέρῃ εὐχαρίστως» γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πρόεδρος δὲν ἔχει ἀπάντησι ἀκόμη στὴν προσφορὰ του, ὁ ἐκδότης — ὁ κ. Σπύρος Δ. Δημητράκος, διευθυντῆς τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Βίβλος» — μᾶς πληροφορεῖ ὅτι σὲ νέα μεταβιβάσῃ του στὴ Σκιαθῶ τὸ καλοκαίρι θὰ φροντίσῃ γιὰ τὸ ζήτημα. Τοῦ σφίγγουμε θερμὰ τὸ χέρι καὶ περιμένουμε νὰ συνεχίσῃ καὶ νὰ δλοκληρώσῃ τὴν εὐγενικὴ φροντίδα του ὥστε ἡ ὠ-

ραία σκέψη τῆς Ἰδρύσεως τοῦ Μουσείου νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ νὰ ἐπισταγοθῇ ἔτσι κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ πολύτιμο πράγματι ἔργο τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων τοῦ μεγάλου μας διηγηματογράφου.

“ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ”

Δὲν ἦταν βέβαια ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ στὴν Ἑλλάδα ἓνας διακεκριμένος Ἄγγλος σκηνοθέτης γιὰ νὰ μᾶς τὸ πῆ. Τὸ ξέραμε ἀπὸ πρὶν καὶ εἴχαμε κάμει πολλές φορές τὴν ἴδια διαπίστωση ἀπὸ αὐτὲς ἐδῶ τίς στήλες. Καὶ ὅμως εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἓνας ξένος, πού εἶδε γιὰ ἐλάχιστες μόνον μέρες τὰ θεατρικὰ μας πράγματα, μπόρεσε ν’ ἀντιληφθῇ ἀμέσως τὴν πνευματικὴ τους γυμνότητα καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ πῆ καθαρά κι’ ἀπερίφραστα τὴν ἐντύπωσή του. «Τί κρίμα — εἶπε — τόσο καλοὶ καλλιτέχνες, ὅπως οἱ ἠθοποιοὶ σας, νὰ κατατρίβονται σὲ ἔργα χωρὶς περιεχόμενο». Τί κρίμα πράγματι. Ἄλλὰ ὄχι μόνον γιὰ τοὺς ἠθοποιοὺς, πού δέχονται — καὶ πολὺ περισσότερο πού διαλέγουν οἱ ἴδιοι τέτοια ἔργα — ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἀνύποπτο καὶ ἄτυχο Κοινὸ, πού τὸ διαφθεῖρουν ἔτσι καλλιτεχνικὰ καὶ ἠθικὰ, καὶ γιὰ τὴν ὅλη κατὰπτωση τῆς πνευματικῆς μας στάθμης, πού φανερῶνουν τὰ ἔργα αὐτά. Τί κρίμα, ἀλήθεια!

ΟΙ ΑΡΟΥΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Νὰ πού ἀποκτήσαμε ἐπὶ τέλους καὶ κάτι πού μᾶς ἔλειπε: Μιὰν Ἑλληνικὴ ταινία, πού νὰ μπορῇ νὰ συναγωνισθῇ τίς ξένες, σὲ τί νεμίζετε; Σὲ καλλιτεχνικὴ ἀξία; Σὲ πνευματικὸ περιεχόμενο; Σὲ ἠθικὴ ἀνωτερότητα; Μπᾶ! Γι’ αὐτὰ τὰ ἀμελητέα μικροπράγματα θὰ σπαταλοῦμε τώρα τὴ δραστηριότητα καὶ τὴν ἀμιλλὰ μας; Ἀποκτήσαμε κάτι σπουδαιότερο καὶ πολυτιμότερο: μιὰν Ἑλληνικὴ ταινία καθαρῶς... γκαγκστερική! Τί; Μόνον ὁ Ἀμερικάνικος κινηματογράφος θὰ εἶχε αὐτὸ τὸ προνόμιο; Νὰ δῆτε τί μπορούμε νὰ κάνουμε κι’ ἐμεῖς ἐδῶ. Καὶ εἶδαμε, φεῦ, πράγματι. Καὶ ντραπήκαμε ὡς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας. Γιατί εἶδαμε μιὰ ταινία, πού, ἐνῶ εἶχε σημαντικὰ τεχνικὰ πλεονεκτήματα ἦταν σὸ περιεχόμενό της ὄχι ἀπλῶς ἓνα «Ποντικᾶκι» — ὅπως ἀπὸ συμβολικὴ σύμπτωση τιλοφορήθηκε — ἀλλὰ ἓνας τεράστιος ἀρουραῖος, πού, μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους, ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς μας ζωῆς. Καὶ τὸ πιὸ θλιβερὸ εἶναι ὅτι μιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ ταινία, πού μπορεί νὰ ὑστερῇ τεχνικὰ, ἀλλὰ διαπνέεται ἀπὸ εὐγένεια, καλωσύνη καὶ ἀνθρωπιὰ — ἢ «Νυχτερινὴ περιπέτεια» τοῦ κ. Τερζά-

κη — κτυπήθηκε ἀπὸ τοὺς κριτικούς μας, ἐνῶ ἐπαινήθηκε ἢ προηγούμενη! Καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται ὕστερα καὶ νὰ προβάλλουν τὸν μπαμποῦλα τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, δταν τολμήσῃ κανεὶς νὰ σκεφθῇ γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα κάποιου ἐλέγχου σ’ αὐτὲς τίς τόσο ἐπικίνδυνες «καλλιτεχνικῆς» καὶ «πνευματικῆς» λεγόμενες ἐκδηλώσεις.

“Ο ΧΙΤΩΝ”

Εὐτυχῶς πού εἴχαμε συγχρόνως καὶ μιὰ παραγορία καὶ μιὰν ἐλλίπα: τὴν κινηματογραφικὴ διασκευὴ ἀπὸ τὸ περίφημο ἔργο τοῦ Lloyd Douglas «Ὁ Χιτών», πού τὸ εἶχαν προσφέρει σὸ Ἑλληνικὸ Κοινὸν οἱ Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός». Ἄν ἐξαίρεση κανεὶς τὴν κάπως βιαστικὴ διαγραφή τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τῶν ἡρώων τοῦ ἔργου, ἢ ὅποια ἴσως ὀφείλεται στὸν ἀναγκαστικὸ περιορισμὸ τῆς ταινίας μέσα σὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα τῶν δύο ἡμερῶν ὧρων, ἢ ἀπόδοση τοῦ ὀρατοῦ ἔργου στὴν ὀθόνη εἶναι πράγματι ἐπιτυχημένη. Ζωτανεῦσι λαμπρὰ τὴν ἐποχὴ, δημιουργεῖ μὲ ὑποβλητικότητα καὶ ἐνέργεια τὴν κατάλληλὴν ἀτμόσφαιρα καὶ κατορθώνει νὰ ἐξχωρήσῃ καὶ νὰ τονίσῃ τὰ χαρακτηριστικότερα περιστατικὰ, πού συνθέτουν οὐσιαστικὰ τὴν ὑπόθεση.

Στὰ πιὸ λεπτὰ καὶ πιὸ εὐπαθῆ, ἐπομένως καὶ πιὸ ἐπικίνδυνα σημεῖα τοῦ ἔργου, τὰ ὅποια ἀναφέρονται σὸ θεο δρᾶμα καὶ στὴν ἡρωϊκὴ πίστη τῶν καταδικωμένων Χριστιανῶν καὶ τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ἀποδώσουν τὴν θαυματουργὴ δύναμη τοῦ ἱεροῦ Χιτώνος, τὸ ἔργο κατόρθωσε νὰ κρατηθῇ σὸ ὕψος πού ἀξίζει. Ἄν ἔλειπαν μάλιστα μερικὰ — λιγοστὰ εὐτυχῶς — ἀτοπήματα, ὅπως λ.χ. τὰ μεταξὺ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τῆς Διάνας ἀνταλλαγόμενα ἀλλεπάλληλα φιλήματα, πού ἦσαν τόσο ἀταίριαστα καὶ ἀσυμβίβαστα μὲ τίς ὑψηλὰς στιγμὲς χριστιανικῆς ἐξάρσεως τοῦ πρώτου, τὸ ἔργο πού εὐτύχησε νὰ σκηνοθετηθῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθῇ ἄριστα, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῇ ἄρτιο.

Καὶ τὸ πιὸ εὐχάριστο: τὸ ἔργο κρατήθηκε περισσότερο ἀπὸ δύο μῆνες, καὶ μ’ ὅλη τὴν ἰδιαίτερη ὑπερίτησή του εἰσιτηρίου συγκέντρωσε πάντα πυκνὸ πλῆθος θεατῶν. Πράγμα πού ἀποδείχνει ὅτι τὸ Κοινὸ ἔφερε νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ νοιώθῃ τὰ καλά καὶ ἀξία ἔργα, πού τοῦ φέρνουν, μαζὶ μὲ τὴν καλὴ τέχνη, κάποιον ἀνώτερο πνευματικὸ μήνυμα. Νὰ ἐλπίσουμε ἀρᾶ γε ὅτι, μαζὶ μὲ τὴν τεχνικὴ ἀνάωση, πού φέρνουν στὸν κινηματογράφον τὰ νέα συστήματα «Σινεμασκόπ» (μὲ τὸ ὅποιον γυρίστηκε ὁ «Χιτών»), «πανοραμικὴ ὀθόνη», «τρῖς διαστάσεις» κ.λ.π., θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ἑσωτερικὴ, ἢ οὐσιαστικὴ ἀνάωση; Ἄς τὸ ἐλπίσουμε καὶ ἄς τὸ εὐχηθοῦμε.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ...

(ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΣΤΕΛΝΟΥΝ)

Ἄς ἀρχίσουμε σήμερα μέ εὐχαριστίες καί συγχαρητήρια πρὸς τὴ «Χιακὴ Ἔστια» — ὄργανο τῶν ἀπανταχοῦ Χίων. Σ' ἔλα τὰ φύλλα τῆς πού ἔχω μπροστά μου βρίσκω κι' ἀπὸ 'να ζημώσιμα σχετικὸ μέ ἐκδόσεις πού συνδέονται στενὰ μέ τὸ περιοδικὸ τοῦτο: Στὸ ἓνα φύλλο κάτι γιὰ τὸν «Κόσμο τῆς Ἑλληνίδος», στὸ ἄλλο γίνεται λόγος γιὰ τὸν «Παῦλο» τοῦ Holzner, ἄλλοῦ γιὰ τίς ἐκδόσεις τοῦ «Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καί Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς», παραπέρα καί πάλι γιὰ τὸν «Κόσμο τῆς Ἑλληνίδος».

★

Φροντισμένο πάντοτε μέ στοργὴ μᾶς ἔρχεται τὸ «Δελτίο τῶν Ἑλληνίδων τῆς Βορείου Ἑλλάδος». Καί χαίρεται ὁ ἀναγνώστης στίς σελίδες του τὴ φωτισμένη δρᾶσι τῶν γυναικῶν πού διαθέτουν τὸν πλοῦτο τῆς καρδιάς τους, τὴ ζωὴ τους ὀλόκληρη, στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης, τότε γιὰ τὸ παιδί, τότε γιὰ τὸν ἄρρωστο, σὲ κάθε περίπτωσι γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμπόνειαν. Ἀπὸ τὸ τελευταῖο τεύχος σημειῶνω μερικoὺς τίτλους: «Ὁ Ἀθ-Βασίλης τῆς Λινοῦλας», διήγημα τῆς κ. Ρούλας Παπαδημητρίου. «Ἰουλίττα Καρόλου», τοῦ κ. Στυλ. Μπαϊρακτάρη. «Τὸ Χριστουγεννιάτικο καθήκον», τῆς δ. Ἰνῶς Βωλιᾶδου. «Τὰ οσιμὸπληκτα παιδάκια στὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. Θεσ/νίκης», τῆς δ. Μ. Νικολάου.

★

Ἐνα ἄρθρο στὸν «Φυσιολάτρη» κάνει τὴ διαπίστωσι ὅτι τὰ στελέχη τῆς φυσιολατρικῆς κινήσεως δὲν ἀναπαύονται, ἐνῶ σιγά-σιγά οἱ παλαιοὶ πιστοὶ εξαφανίζονται. Καί ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ νὰ πάρη νέα ζωὴ ἡ φυσιολατρικὴ κίνησι εἶναι ἀνάγκη νὰ τῆς δοθῇ πνευματικὸ χροῶμα. Ἄν πιστέψουμε τίς παρατηρήσεις αὐτές (καί πρέπει νὰ τίς πιστέψουμε, γιὰτὶ ὑπογράφονται ἀπὸ ἄρμόδιο πρόσωπο, τὸν γεν. γραμματέα τῆς Ὀμοσπονδίας Ἑκδρομικῶν Σωματείων Ἑλλάδος κ. Β. Κωνσταντινόπουλο) αὐτὸ σημαίνει ὅτι βρισκόμαστε μπροστά σὲ μὴ ὀλοκληρωτικὴ μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν: Ἄλλοτε τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα ἦταν τόσο χλιαρά, ὥστε ἡ ὀποιαδήποτε πνευματικὴ προσφορά ἦταν ἀπαραίτητο νὰ συνδυασθῇ μέ μιὰν ἐκδρομὴ ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο γιὰ νὰ τραβῆξῃ. Σήμερα λοιπὸν συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο.

Στὸ τελευταῖο τεύχος τοῦ ὄραίου περιοδικῆς Μυτιλήνης «Λόγος», ἐξχωρίζω ἓνα δυνατὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ἀλφόνσου Δελῆ μέ τὸν τίτλο «Ὁ Θεὸς τῶν ἡμερῶν μας». Ἐνα μικρὸ δεῖγμα: «Σήμερα τὸ δίχως ἄλλο βαδίζουμε στὸ μηδὲν κι' ὁ κόσμος ἔχει γίνει ἓνα βασίλειο ὀλο δάκρυα λύπης, πού τὸ κυβερνᾷ ἐκείνος πού ἐμεῖς θεσποίησαμε καί τὸν ἔχουμε θρονίσι: σ' ἓνα περιλαμπρο θρόνο κάτω ἀπὸ τὸ θέντρο τῆς γνώσεως, ὁ Σατανᾶς».

Ὅσο κι' ἂν ὑπάρχει πάντα καί παντοῦ τὸ «μικρὸν ποιμνιον» ἐκείνων πού λατρεύουν τὸν Θεὸ (καί πού στίς μέρες μας μάλιστα ἀναπτύσσεται ὀλοένα καί μεγαλώνει), δὲν βλάπτει ἢ ἀναγνώρισι πῶς ὁ Κόσμος στὴ μεγάλη του πλειονότητα ἔχει γίνει βασίλειο τῆς λύπης ἀπὸ τὴν κακία πού πλεονάζει.

★

Καί τὴν «Κρητικὴ Ἔστια» πρέπει νὰ εὐχαριστήσουμε γιὰ τὴν ἀναγγελία τοῦ «Κόσμου τῆς Ἑλληνίδος» καί τῆς οἰρηᾶς «Ψυχολογία καί Ζωὴ» τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καί Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς. Σ' ἓνα τεύχος τῆς σχολιάζει κάποιον σημείωμα τῶν «Ἀκτινῶν» γιὰ τὴν κρίσι τοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου καί τὰ αἰτιά τῆς Προσθέτει τὴ γνώμη ὅτι στὸν τόπο μας δὲν ὑπάρχει ἀναγνωστικὸ κοινὸ γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον — καλὸ ἢ κακὸ. Σωστά. Ἄλλὰ πῶς νὰ δημιουργηθῇ ἀφοῦ τὰ καλὰ λογοτεχνικά βιβλία εἶναι ἐλάχιστα;

★

Ἐλάδαμε καί τὸ πρῶτο τεύχος τῶν «Ἑκδρομικῶν», τοῦ μηνιαίου δελτίου τῆς «Ὀμοσπονδίας Ἑκδρομικῶν Σωματείων Ἑλλάδος». Ἐχει σελίδες γιὰ τὸν Τουρισμό, τὴν Ὀρειβάσια, τὴ Σπηλαιολογία, πνευματικὴ ζωὴ καί ἐκπολιτιστικὰ ἔργα. Ἀκόμη δελτίου ἐκδρομῶν, τὴν κίνησι τῆς Ο.Ε.Σ.Ε. καί σημειώματα.

★

Ἡ «Ἔστια» τοῦ Καναδᾶ ἔκλεισε τριάντα ὀλοκληρὰ χρόνια ζωῆς καί μέ τὴν εὐκαιρία ἐκυκλοφόρησε πανηγυρικὴ καί πολυσέλιδη Τῆς εὐχόμεστε κάθε προκοπὴ, γιὰτὶ ἐξυπηρετᾷ τὴν ἐθνικὴ ἰδέα ἐκεῖ πέρα, τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα.

★

Κι' ἄς κλείσουμε μ' ἓνα χαιρετισμὸ πρὸς τίς «Χριστιανικὲς Πενιές», τὰ «Μηνύματα ἀγάπης», τὴν «Ἐρσυνα», τὸν «Προσφυγικὸ Κόσμο» καί — ἄχ! — τὴν «Ἑλληνικὴ Κύπρος».

Π. ΚΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΡΕΑ

Κορέα 10-2-1954
Προκεχωρημένη Ζώνη

*Αξιότιμοι Κύριοι

Διὰ τῆς παρουσίας μου σὰς ἐσωκλείω ἕνα πληροφοριακὸ ἄρθρο γιὰ τὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Κορέας. Ἄν τὸ νομίζετε κατάλληλο γιὰ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ περιοδικοῦ σας εὐχαρίστως θὰ τὸ ἰδῶ δημοσιευμένο στίς στήλας του θέλω νὰ καλῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐργάτην τοῦ ἰζίου ἔργου εἰς τὸ ὅποιον ἐργάζεσθε κι' ἐσεῖς. Κι' ἀπὸ θῶ, τὴ μακρινὴ τούτη χώρα, μὲ εὐχαρίστηση μπορῶ νὰ σὰς πληροφορῶ κάθε τι πού συμβαίνει στὸν πνευματικὸν καλὸν ἀγῶνα πού γίνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος. Καὶ τέτοιες εὐκαιρίες μοῦ δίδονται πολλὰς νὰ παρακολουθῶ τὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τοὺς δικούς μας, τοὺς Κορεάτες καὶ τοὺς Ἀμερικανούς τῆς 8ης Στρατιάς, τὴν ὅποιαν ὁ Στρατηγὸς Hull διοικητῆς Δυνάμεων Ἄνω Ἀνατολῆς ὠνόμασε «Στρατιᾶν Ἰεραποστόλων».

Μὲ ἐξαιρετον τιμὴν
ΣΑΛΒΑΤΖΑΚΗΣ Κ.

ΚΙ ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΖΩΗ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Πρὸ τοῦ 1917 ἠπῆρχαν στὴν Κορέα πολλοὶ Ρῶσοι ἱερεῖς, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ ἱεραπόστολοι. Σκοπὸ εἶχαν νὰ μεταδώσουν στοὺς Κορεάτες Βουδιστὲς τὸ χριστιανισμό. Δὲ μείναν πολὺ καιρὸ. Μὰ κατεβῆσαν καὶ νὰ προσελκύσουν πολλοὺς στὴν ὀρθόδοξία, γιὰτὶ ἐκτός τῆς νέας θρησκείας προσέφερε τοὺς νεοφωτισμένους καὶ διάφορες ὕλικές βοήθειες.

Ὅταν ἔγινε ἡ ἐπανάσταση στὴ Ρωσία, ἤρθε ἡ νέα Ρωσικὴ Κυβέρνησις σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Κορεατικὴ καὶ διωχθήκανε ὅλοι οἱ Ρῶσοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ πού ἐργάζονταν γιὰ τὸν ἐκχριστιανισμό τῆς Κορέας.

Ἐμείναν μόνον Προτεστάντες καὶ Καθολικοὶ κι' ἄρχισαν νὰ ἐργάζονται γιὰ λογαριασμό τῶν δικῶν τους Ἐκκλησιῶν. Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ 40 περίπου χρόνια ἐργασίας, πολλοὶ Κορεάτες γίνανε χριστιανοί. Σὲ πολλὰ μέρη ὑπάρχουν ἐκκλησιῶν. Στίς μεγάλες πόλεις βλέπει κανεὶς πολλοὺς σταυροὺς πάνω σὲ παράγκες, παραπήγματα, καλύβες καὶ τόλλ' ἀπὸ λαμαρίνες. Εἶναι ἐκκλησιῶν. Τὰ ἐβδομήντα τοὺς ἕκατὸ τῶν μαθητῶν—καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ μαθητὲς στὴν Κορέα—εἶναι χριστιανοί. Στὸν Κορεατικὸ στρατὸ ὑπάρχουν διακόσιοι πενήντα ἱερεῖς κι' ἕκτελοῦν καθήκοντα ὅπως οἱ Τσαῖπλανι στὸν ἀμερικανικὸ στρατό. Σὲ κάθε Κορεατικὴ Μονάδα ὑπάρχει καὶ κάποια σκηνὴ ἢ τόλλ', πούναι ἐκκλησιῶν. Ὅλες ὁμως τοῦτες οἱ ἐκκλησιῶν εἶναι καθολικὲς καὶ προτεσταντικὲς.

Στὸ διάστημα τῶν σαράντα χρόνων οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ὅλο καὶ λιγύστεναν. Τὰ παιδιά

τοὺς μένανε ἀθάπτιστα. Κι' ὁ τελευταῖος ὀρθόδοξος ἱερεὺς κατακρεουργήθηκε ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς. Μιά καὶ μοναδικὴ ἐκκλησιᾶ τοὺς ἔρμη κι' ἀπεριποίητη, χωρὶς σταυρὸ κι' εἰκόνες, ἔμεινε ἀλειτούργητη χρόνια καὶ χρόνια.

Ὅταν ἤρθαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος, προσπάθησαν κι' ἤρθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ὀμοδόξους των. Βῆρχαν τὸ παιδί τοῦ σκοτωμένου παπᾶ κι' ἔτσι γνωρίσανε σιγὰ σιγὰ τὴν ὀρθόδοξη κορεατικὴ ἐκκλησία. Γνωριστήκανε μὲ τοὺς χριστιανούς τῆς. Ἀνθρώποι ἀπλοῖκοι καὶ φοβισμένοι. Νοιώθανε τὸν ἑαυτὸ τους μόνο, χωρὶς τὴν συμπάρταση κανενός. Ξεχασμένοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καταδιωγμένοι μακριὰ ἀπ' τὸ Ναὸ τους, σκορπισμένοι καὶ κλεισμένοι στὰ σπίτια τους. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἐκ. Σ. Ε. τοὺς ἐπεσκέφθηκε στὰ σπίτια τους. Τοὺς ἔδωσε θάρρος, τοὺς ζέστανε καὶ σιγὰ σιγὰ τοὺς ἔδωσε τὸν ἐνθουσιασμό γιὰ νὰ ξαναρχίσουν τὴ ζωὴ τους σὰ σύνολο ἀνθρώπων πού πιστεύουν στὸ Θεό. Τὸ Ἐκ. Σ. Ε. τοὺς ξανάχτισε τὴν ἐκκλησιᾶ τους καὶ ἀπ' τὴν Ἑλλάδα στείλαν εἰκόνες καὶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς καὶ τὴν ἐπίπλωσι: Διοσκοπότηρα, ἄμφια, μανάλια, ξεπίτρυγα, βιβλία, καντήλια κι' ὅ, τι ἄλλο χρειάζονταν. Κι' ὅταν ὅλα ἐτοιμαστήκανε, δὲν ὑπῆρχε παπᾶς γιὰ ν' ἀγιάσει τὸ ποίμνιό του. Ὁ Ἕλληνας μποροῦσε νὰ τοὺς ἐπισκέπτεται καὶ νὰ τοὺς λειτουργῇ μιά φορά τὸ μήνα. Τὸν εἶχαν ὁμως ἀνάγκη πολὺ οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμα θὰ μποροῦσε νὰ ἄρχεται τακτικὰ, κάποτε θᾶψευγε γιὰ τὴν πατρίδα του κι' ἔτσι ὅλη ἡ προσπάθειά του θὰ πῆγαινε χαμένη.

Ἀπὸ τοὺς Κορεάτες χριστιανούς ἦταν τρεῖς πού θέλανε νὰ γίνουν ἱερεῖς. Ποιὸς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τρεῖς; Ἐπρεπε νὰ βρεθῇ κάποιος τρόπος νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ κανένας τους καὶ νὰ ἐκλεγῇ ὁ ἄριστος. Ἡ Ἁγία Γραφὴ κατὶ τὸ σχετικὸ μᾶς ἀναφέρει στίς Πράξεις. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ τώρα.

Μιά μέρη ἐκλήθησαν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ στὴν ἐκκλησιᾶ. Ἦταν παρόντες κι' οἱ τρεῖς ὑποψήφιοι. Θὰ γινόταν ψηφοφορία. Διαβάστηκε τὸ σχετικὸ κομμάτι ἀπὸ τὴ Βίβλο. Ἔγινε μιά θερμὴ προσευχὴ γιὰ ν' ἀναδείξῃ ὁ Θεὸς ἐκεῖνον πού θέλει καὶ ὕστερα ἡ ψηφοφορία. Κάποιος ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀναδείχτηκε. Πῆγε στὸ Τόκυο. Χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸ Ρῶσο Ἐπίσκοπο Εἰρηναῖο καὶ γύρισε στὴν Κορέα παπᾶς Ἐμείνε στὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων μὴν ἐβδομάδα. Προσευχῆθηκε πολὺ καὶ μάθαινε ἀπὸ τὸν Ἕλληνα συνάδελφό του τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντά του. Κι' ὅταν πιά ἐτοιμάστηκε, πῆγε στὸ ποίμνιό του. Ντυμένος σὰ ἄμφια τὸ ἔκανε τὴν πρώτη του λειτουργία. Κι' ἦταν ἡ λειτουργία του παράξενη κι' ἐπιβλητικὴ. Τὸ ἐκκλησιασμὸ του τὸ ἀποτελοῦσαν Κορεάτες, Ἕλληνες, Ρῶσοι τοῦ Ἀμερικανικοῦ Στρατοῦ καὶ ὀρθόδοξοι Ἀμερικανοὶ πού τυχαίως βρεθῆκανε στὸ Ναὸ. Ψάλλαν Κορεάτες καὶ Ἕλληνες.

Κι' ὅταν τέλειωσε ἡ λειτουργία, πῆρε τὸ λόγο ὁ Ἕλληνας Ταξίαρχος κ. Βλάσης. Παρουσίασε τὸν παπᾶ στὸ ποίμνιό του. Κι' ὕστερα ὁ Κορεάτης παπᾶς συγκινημένος μίλησε στὸ λαὸ

του τόν εκλεκτό. Εὐχαρίστησε τοὺς Ἕλληνας φίλους τοὺς καὶ τὸ Θεὸ καὶ ὑποχέθηκε πῶς θά-
ναι ὁ συμπαραστάτης τοὺς ὁ ἄλλος τοὺς τὶς ἀ-
νάγκες. Κι' ὁ λόγος τοῦ κομμῆτι κομμῆτι μετα-
φράζονταν σὲ τρεῖς γλώσσες, γιὰ νὰ τὸν ἀκού-
σουν ὅλοι στὴν ἐκκλησιᾶ.

Στὸ τέλος περνοῦσε ἕνας ἄπ' τὸ ἐκκλη-
σιασμα καὶ φιλοῦσε τὸ χέρι τοῦ παπᾶ. Κι' αὐτὸς
συγκινημένος ὑποκλίνονταν σ' ὅλους, σύμφωνα μὲ
τὸ συνήθειο τοῦ τόπου καὶ τοὺς χαιρετοῦσε. Δὲν
παράλειψε νὰ φιλήσῃ στὸ μέτωπο τὸ παιδί τοῦ
παπᾶ ποὺ σκοτώσανε οἱ κομμουνιστές. Γιατί τὸ
παιδί αὐτὸ ἔχει τὴν ζωηρὴ ἐπιθυμία νὰ ἔρθῃ στὴν
Ἑλλάδα γιὰ νὰ σπουδάσῃ θεολογία καὶ νὰ γίνῃ
κι' αὐτὸ ἱερεὺς. Γιὰ νὰ συνεχίζεται ἡ ζωὴ στὴν
ὀρθόδοξὴ Ἐκκλησιᾶ στὴν Κορέα. Κι' ἡ Ἐκκλη-
σιᾶ, ὁ «ἐπεκτεινόμενος Χριστὸς εἰς τοὺς αἰῶ-
νας», νὰ σκορπίσῃ τὴν χάριν τοῦ στοὺς ἀνθρώπους,
ὅποιοῦδήποτε χρώμα κι' ἂν ἔχουν κι' ὅσο διαφο-
ρετικὰ κι' ἂν εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προ-
σώπου τοὺς ἄπ' τὰ δικὰ μας.

Κι' ἔτσι στὴν Κορέα ἀρχίσε ἡ ζωὴ μιᾶς νέας
ὀρθόδοξης ἐκκλησιᾶς, ποὺ γιὰ λίγο καιρὸ εἶχε
διακοπῆ.

ΧΑΛΒΑΤΖΑΚΗΣ Κ.
'Ανθυπολοχαγός

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΝΗΣΕΩΣ

Ὅποιοι διαβάξῃ ἔργα ὑγιῶν διανοουμένων
ποὺ ἐνεβίβθουν εἰς τὸ δράμα τῆς συγχρόνου ζωῆς,
μένει μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὰς
παραμονὰς τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου. Τῆς
καταστροφῆς ἐνὸς κόσμου ποὺ ἐσκίλησε μὲ ἄρ-
ρωστημένους ἀρχάς, καὶ ποὺ ἐπάνω εἰς τὸν παροξυ-
ρισμὸν τοῦ πυρετοῦ τοῦ ἔκτισε ἕνα πολιτισμὸν χω-
ρὶς Θεόν.

Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸ De civitate dei τοῦ I.
Αὐγουστίνου. Διότι καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν
τοῦ ἔβλεπε μὲ ἀνησυχίαν νὰ τριζοῦν τὰ θεμέλια
τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ἀρχαίου
κόσμου, καὶ ὠραματίετο τὸ ἰδεῶδες χριστοκρα-
τικὸν πολίτευμα.

*

Ὁ Charles Moeller, ἀπὸ τοὺς πλέον δυ-
νατοὺς διανοουμένους τοῦ Βελγίου, φημιζόμενος
διὰ τὰς διαλέξεις του ἐπὶ φιλοσοφικῶν θεμάτων
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Louvain, μᾶς ἐχάρι-
σε τελευταίως δύο μνημειώδη ἔργα. Ἀμφότερα
κάνουν ἐξονυχιστικὴν ἀνατομίαν τῆς ἀρρωστη-
τῆς διανοήσεως πολλῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς μας
καὶ τῆς θέσεως τὴν ὅποιαν ὁ Χριστιανισμὸς ὑπο-
χρεοῦται νὰ πάρῃ. Εἰς τὸν πρῶτον πλοῦσιον τόμον
του, Litterature du XXe Siècle et Christianisme
θέτει τὸν ἐντυπωσιακὸν τίτλον Silence
de Dieu. Ἐδῶ παραλαμβάνει ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς
πλέον γνωστοὺς ἐκπροσώπους τοῦ πνεύματος τοῦ
αἰῶνος μας καὶ κἀμει ἐπ' αὐτῶν σοφῶν κρι-
τικῆν. Τὸν Camus, Gide, Huxley, Simone,
Weil, Graham Greene, Julien Green, Ber-
napos.

Εἰς τὸν δευτέρου τόμον του, τυπωθέντα ὑπὸ

τὸν τίτλον La foi en Jésus Christ ἐξστάζει
τὸν ἀρνητὴν παντὸς ὑπερφυσικοῦ Jean - Paul -
Sartre, τὸν εὐφύη ἄθεον Henri James καὶ
τοὺς φέροντας κάποιον ἀμυδρὸν φῶς πίστεως
Martin du Gard καὶ Malégué.

*

Ὁ συγγραφεὺς ὀρθότατα τονίζει, ὅτι ἡ πνευ-
ματικὴ ζωὴ καὶ τὰ προϊόντα τῆς διανοήσεως,
ὅπως μᾶς παρουσιάζονται, ἐμφανίζονται μίαν ἀν-
τίθεσιν. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἐμφανίζεται ὡς γυ-
μνὴ ἀπιστία καὶ κυνικὸς ἀθεϊσμός. Ἀπὸ τὸ ἄλλο
μέρος ὡς μίαν ἄθροια ἐπιστροφήν κορασμένων καὶ
ἀπογοητευμένων διανοουμένων καὶ ἐπιλείκτων ἐ-
πιστημόνων πρὸς τὸν Θεόν. Πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν,
ἔρωτᾷ ὁ συγγραφεὺς, τὴν παράδοξον αὐτὴν ἀν-
τίθεσιν; Πῶς συμβαίνει ὥστε ἐδῶ νὰ ἐμφανίζε-
ται πρόσοδος καὶ νοσταλγία διὰ τὸ καλῆτερον,
ἔκει δὲ κατὰπτωσις καὶ ζήτησις παντὸς ὅτι
προστύχου καὶ γήνιου;

Καὶ ἀπαντᾷ: «Ἡ ἐξηγησις εἶναι ἀπλουστά-
τη, συγχρόνως ὁμως καὶ ἀνατριχιαστικὴ. Σήμε-
ρον, τὸ 1954, δὲν μπορεῖ ὁ καθένας μας νὰ ἰδῇ τὸ
πραγματικὸν πρόσωπον τῆς Ἐκκλησιᾶς. Δὲν εἶναι
ἐθκολον ν' ἀντικρύσῃ τὸν ἀληθῆ χριστιανισμόν,
ὅπως τὸν ἔβλεπεν στὴν ἀρχαιότητα. Σήμερον ὁ
ἐρευνητὴς τὴν Ἐκκλησιᾶν θὰ τὴν γνωρίσῃ μόνον
διὰ τοῦ βιβλίου, διὰ τῆς μελέτης, διὰ τῆς προ-
σωπικῆς ἐξετάσεως. Εἶναι σχεδὸν δύσκολον νὰ
λάβῃ κανεὶς μίαν εἰκόνα ἱκανοποιητικὴν τοῦ τί
εἶναι Ἐκκλησιᾶ, παρατηρῶν ἄλλως τοὺς χρι-
στιανούς, ὅπως θὰ ἔκαμνε εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν
κατακομῶν.

Οἱ ἄπιστοι, ποὺ τὸσον ἐνοχλοῦν καὶ ἐρεθί-
ζουν μερικοὺς εὐθίκτους χριστιανούς μας, ὅταν
μᾶς παρακολουθήσουν καλὰ, μήπως ἀράγε μπο-
ροῦν νὰ εἰδρουν εἰς τὸ μέτωπον καὶ εἰς τὴν δλην
συμπεριφορὰν μας αὐτὴν τὴν ἀκτινοβολίαν, ἡ
ὅποια πρὶν ἀπὸ δύο χιλιάδες χρόνια ἐθάμβωνε
καὶ ἡ ὅποια ἠχημαλῶτιζε ἀμέσως τοὺς εἰδωλο-
λάτρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ρώμης; Μήπως
παρατηροῦν εἰς τὴν διαγωγὴν μας τὴν ἀντανά-
κλασιν τῆς ἀγάπης ἐκείνης, τῆς ἀγιότητος, τῆς
ἀδελφωσύνης, τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ ὅποια τὸσον
τοὺς ἐπηρεάζει, ὥστε ν' ἀναφωνοῦν, «ἰδέτε τους,
πόσον ἀγαπῶνται», καὶ τοὺς ἔκαμνε ὥστε ἀθρόοι
νὰ προσέρχονται, χωρὶς ὑπολογισμοὺς εἰς τὴν
Πίστιν;

Ἄλλὰ πῶς θέλετε ν' ἀκτινοβολήσῃ καὶ νὰ
μεταδῶσῃ φῶς ἡ ζωὴ τῆς κατὰ συνθήκην λεγο-
μένης χριστιανικῆς κοινωνίας, ὅταν ἡ ἀκτινοβο-
λία εἶναι ἀπὸ πολλοῦ ἡλαττωμένη; Ἡ ἐστία ποὺ
τὴν παρήγαγε, ἔχει ὑποστῆ ρωγμὰς, ὅπως τόσαι
ἄλλαι ἐστίαί μεταπολεμικαὶ ἔχουν ρημάξει εἰς
τὴν Εὐρώπην.

Ἄλλοτε οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ σοφοὶ μας ἀφι-
νον τὴν θεολογίαν νὰ τοὺς ἐπηρεάζῃ εἰς τοιοῦ-
τον βαθμὸν ὥστε τὸ ἐναντίον νὰ θεωρεῖτο προ-
σοδία τῆς τέχνης ἢ τῆς ἐπιστήμης. Σήμερον ὅλα
πηγαίνου εἰς τὸν ἄνεμον τῆς προχειρολογίας, τῆς
ἐπιπολιότητος, τῆς προγονοπληξίας ὅτι «πατέρα
ἔχομεν τὸν Ἀδραάμ», τῆς ἐξοικειώσεως μὲ τὰ
ἱερά, μὲ τὴν ἡμιμάθειαν, τὴν ἄγνοιαν τὴν πιό

ἐξευτελιστικήν, ἀπὸ ὧσες ποτὲ ἐγνώρισεν ὁ πλα-
γίτης μας.

Κατὰ συνέπειαν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διανοουμέ-
νους μας ἀντικατέστησαν τὴν πίστιν μὲ ἕνα εἶ-
δος δογματικῆς σχετικότητος. Λίγω ἀπὸ ὅλα.
Παίρνομεν ὅτι, μᾶς ἀρέσει, ὅτι, μᾶς συμφέρει. Το-
νίζομεν ὀρισμένα ἀλήθεια, καὶ παραμερίζομεν
ἄλλας, λησμονοῦντες ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια
εἶναι ἕνα πλήρες ὅλον, ἀτμητὸν καὶ ἀδιάρητον
σύνολον ἀληθειῶν. Ἀκρωτηριάξουν λοιπὸν τὴν
ἀλήθειαν κατὰ τέτοιον θλιθερὸν τρόπον, ὥστε
νὰ ἐκλαμβάνουν τὸν ἰδεῶδες τῆς κοινωνικῆς ἀ-
δελφωσύνης, τὸν Ἠθικὸν Ἐπανεξοπισμὸν, Rea-
gement Moral, ὡς τὴν μόνην λύσιν τῆς πάλης
τῶν τάξεων καὶ τὸν ὑπαρξισμὸν ὡς τὴν φιλοσο-
φίαν πού δὲν κουράζει μὲ μεταφυσικὰς ἀνησιχί-
ας τὸν μέσον ἄνθρωπον. Ὁμολογουμένως εἶναι
πολὺ θλιθερὸν νὰ βλέπῃ κανεὶς τοὺς περισσότε-
ρον μορφωμένους ἐξ αὐτῶν νὰ διαπνέωνται ἀπὸ
μίαν ἀτελεῖ καὶ ἐλαττωματικὴν πίστιν ἐνὸς καρ-
δουιάρη, διὰ τὴν ὅποιαν μάλιστα καὶ νὰ ὑπε-
ρηφανεύονται. Μὲ τὸν προχειρότερον τρόπον πολ-
λοὶ διανοούμενοι τῆς Εὐρώπης ἐσχωρίζουν τὴν
ἐννοίαν τῆς πίστεως ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀρετῆς.
Ἔτσι ὁ σμορφώθη ἡ λεγομένη ἀχρωμάτιστος ἡ-
θικῆ, ἡ ὅποια ἀπογυμνωμένη ἀπὸ κάθε μετα-
φυσικὴν ἐξάρτησιν, περιορίζεται εἰς μίαν ἐξηράν
καὶ ἀόριστον δεοντολογίαν. Συγχέουν οἱ τοιοῦτοι
τὴν ἁγία πίστιν μὲ τὴν ἀρρωστιαρικὴν εὐσέδει-
αν καὶ τὸν φανατισμὸν.

Ὅταν ἐκατάφεραν πολλοὺς νὰ πιστεύσουν,
ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει πλέον, ἐπεχείρησαν νὰ
ἀνεύρουν ἕνα ἄλλο σύστημα δικαιολογοῦν τὴν
ὑπαρξίν τῆς ζωῆς, μίαν νέαν φιλοσοφίαν ἀποδε-
κτὴν καὶ εὐκολόπιστον. Τότε ἀνέστησαν τὸν ἀρ-
χαῖον Στωϊκισμὸν. Διαβάσατε, ἔλεγον, τὸν Πλου-
ταρχον. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμως οἷος προ-
σέφερον ὑπὸ νέαν ἐκδοσὴν τὸν Existentialisme,
τὸν Camus, τὸν Malraux καὶ τοὺς ἐκπροσώ-
πους ἐνὸς ἀσφυκτικοῦ ὑποκόσμου τῆς σκέψεως.

*

Αἱ τρεῖς ἐκδηλώσεις τῆς πίστεως, αἱ ὅποιαι
κατὰ τὸν συγγραφέα εἶναι τὸ ὑπερφυσικὸν στοι-
χεῖον, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ φωτισμένη λογικὴ,
διὰ πολλοὺς παραστρατημένους διανοουμένους
τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἕνα τρίπτυχον παραλογι-
σμοῦ. Ἡ ὑπαρξιστικὴ λογοτεχνία ἐπιτίθεται
κατὰ τοῦ τρίπτυχου αὐτοῦ, ὡς τελείως ἀπαρα-
δέκτου. Οἱ ὑπαρξισταὶ φοδοῦνται μήπως ἡ ἰδέα
τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ
ἀνθρώπου. Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως ὁ
Paul Sartre ἀντιπαραβάλλει τὴν τελείαν ἐγκα-
τάλειψιν, τὸν ἐγκωκεντρισμὸν, τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ
ζυστυχιμένου ἀνθρώπου, τὴν τραγικὴν του μὲ-
νωσιν μέσα εἰς ἕνα κόσμον τυφλόν, χωρὶς μάτια
καὶ κωφόν, χωρὶς αὐτιά. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχομεν
μίαν ἐπανάληψιν πανομοιότυπον τῆς θεωρίας τῆς

τύχης καὶ εἰμαρμένης ἢ μοίρας τῆς ἀρχαιότητος.

Κατὰ τοὺς ὑπαρξιστάς ἡ ἀξία μας εὐρίσκα-
ται εἰς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν μας. Πλὴν ἡ ἐλευ-
θερία αὕτη ἀπεδείχθη τόσο ἀνίσχυρος καὶ εὐ-
θραστος. Διότι συντρίβεται ἀπὸ τόσοσιν ἐσωτερι-
κοῦς καὶ ἐξωτερικοῦς παραλόγους. Καὶ παρεμ-
βαίνει μὲν ὁ Χριστιανισμὸς νὰ τοὺς λυτρώσῃ,
ἀλλ' ἐν ὀνόματι τίνος, μᾶς ἐρωτοῦν; «Ἐν ὀνό-
ματι ἐνὸς ὄντος ἀπολύτως παραλόγου», παρατη-
ροῦν. Διότι, συνεχίζουν, δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια
ἀντικειμενικὴ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας. Ὑπάρ-
χουν μόνον ἀξίαι, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ἐν ἐπι-
γνώσει τῆς σχετικότητος των ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, συνεχίζει ὁ συγ-
γραφεὺς Charles Moeller, ὁ ἄνθρωπος καταστᾶ
μέτρον πάντων. Τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει, παρὰ
μόνον ὁ ἄνθρωπος. Ἄν καὶ ὁ Χριστιανισμὸς μᾶς
συνεκέντρωνε γύρω ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,
ὁμως, συνεχίζουν οἱ ὑπαρξισταὶ, δὲν μᾶς ἐπεισαν
διὰ τὴν συγκέντρωσιν των εἰς τὴν πράξιν.

Λησμονοῦν ὁμως οἱ τοιοῦτοι, ὅτι ἡ πίστις
δὲν ἀποτελεῖ ἐξαφίν πυρετοῦ οὔτε κρίσιν ἐνθου-
σιασμοῦ. Συγκροτεῖ ἐνότητα ἤτις ἀντανακλᾷ εἰς
τὴν περὶ κόσμου ἀντίληψιν, εἰς τὸν τρόπον καὶ
τὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς. Ἡ πίστις δὲν ζητεῖ τὴν
ἀναπήριαν οὐδὲ τὴν παραμόρφωσιν τῆς λογικῆς.
Ζητεῖ ἀπλῶς ὅπως ἡ λογικὴ μας πλατυνωθῇ, ὅπως
διευρυνθῇ καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν λογικὴν τοῦ
Θεοῦ. Ὅχι, λοιπὸν, τὸ παράλογον, ἀλλὰ τὸ
ὑπέρογον.

Πόσοι θὰ εἰρεθεῖον σήμερον πού θὰ παρα-
δεχθοῦν, ὅτι ἡ λογικὴ δὲν ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρω-
πον διὰ νὰ κρίνῃ καὶ ν' ἀμφιβάλλῃ, ἀλλὰ διὰ
νὰ δεχθῇ; Πολλοί, περισσότεροι, εὐτυχῶς ἀπὸ
ὅτι κανεὶς φαντάζεται. Πάντοτε ὁμως αὐτοί, τὸ
«μικρὸν ποίμνιον» θ' ἀποτελοῦν τὴν μειοψηφίαν
ἐν συγκρίσει μὲ τὸ πλῆθος ἐκείνων πού ἐμφανί-
ζονται μὲν ὡς ἄθεοι, εἰς τὴν πραγματικότητά
ὁμως εἶναι χριστιανοὶ παρηλλαγμένοι. Ὅπως
ὑπάρχουν τύποι πού αὐτοκαλοῦνται χριστιανοί,
εἰς τὴν ἀλήθειαν ὁμως εἶναι μόνον ἀριθμοὶ κού-
φιοι, ψυχαὶ ἀνάπηροι καὶ ἀρρωστοί.

*

Τὸ μέλλον εὐρίσκεται εἰς τὰ χέρια ἐκείνων
πού ζητοῦν τὸν Θεὸν «ἐν ἀφεσότητι καρδίας».
Εἰς τοὺς τριακοσίους ἐκείνους ἄνδρας τοῦ Γε-
δεών. Αὐτοὶ ἀνακαλύπτουν τὴν ἐλευθερίαν πού
κρύπτει ἡ πίστις. Αὐτοὶ κατέχουν τὸ μυστικὸν
ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποῖον θὰ ἐσοκπεύσονται τὴν ἀδαθῆ
ἀνθρωπολογίαν τοῦ Paul Sartre, τὴν φιλοσο-
φικὴν ἀσυνέπειαν τοῦ James, τὴν ἀλλοπρόσαλ-
λον ψυχολογίαν τοῦ Martin du Card. Αὐτοὶ
θὰ ἀποδείξουν τὴν σεπρότητα τῆς χριστιανικῆς
σκέψεως ἐνὸς Berdyayev καὶ ὄλων τῶν ὁμοίων
του, πού ἔκτισαν ἐπὶ τῆς σεπρῆς πέτρας, μὲ
τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον, τὸν Χριστόν...

ΑΙΜΙΛΙΑ ΦΙΜΙΑΔΗΣ

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνωσεως Ἐπιστημόνων».
Ἐκδοσὶς Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτης 14, Ἀθῆναι (1) Τηλ. 35 - 023. —
Θεολογικῆς: Ἀγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Φίλωνος 34α. — Ὑπεύθυνος: Δ. Γ. Τημάτων, κατοικία
Φαβιέρου 39α. Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίαι συνδρομῆς δρχ. 25.000, ἐξωτερ. δολλ. 3.—Προῖστ. τυπογραφείου:
Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 44
Ἐκμετάλλουσιν: Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου